

Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi (NRM)

Käsikirja uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:5

Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi (NRM)

Käsikirja uhrien tunnistamiseen
ja auttamiseen

Anna Nuotio

Oikeusministeriö Helsinki 2025

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

**Euroopan unionin
osarahoittama**

Tehoa ihmiskaupan vastaiseen työhön -hanke on rahoitettu EU:n sisäisen turvallisuuden rahastosta (2023–2025). Hanke vastaa julkaisun sisällöstä.

Oikeusministeriö
CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-400-053-6
ISSN pdf: 2490-0990

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2025

Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi (NRM) Käsikirja uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen

Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:5

Teema

Selvityksiä
ja ohjeita

Julkaisija

Oikeusministeriö

Tekijä/t

Anna Nuotio

Toimittaja/t

Anna Nuotio

Kieli

suomi

Sivumäärä

129

Tiivistelmä

Tunnistamis- ja ohjausmekanismi tulee englannin kielen termistä national referral mechanism, josta käytetään lyhennettä NRM. Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi on uhreja kohtaaville toimijoille suunnattu käytännön työkalu uhrien tunnistamisen, palveluohjauksen ja palveluiden ja hoidon järjestämisen parantamiseksi. Tavoitteena on ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutuminen sekä valtakunnallisesti yhdenmukaiset käytännöt.

Ensivaiheen tunnistamiseksi ja uhrin avun piiriin saattamiseksi toimijoiden ei tarvitse tietää, onko kysymyksessä juuri ihmiskauppa. Tärkeintä on tunnistaa uhrin kokemaa hyväksikäyttöä laajemmin sekä kiinnittää huomiota ihmiskaupan uhrin avuntarpeeseen. Tunnistamisen ja palveluiden oikea-aikaisuudella lisätään ihmiskaupan uhrin luottamusta siihen, että hänen tilanteensa otetaan vakavasti. Tämä edesauttaa myös sitä, että ihmiskaupan uhri ei palaa hyväksikäyttäjän luokse tai joudu uudelleen hyväksikäytön uhriksi. Ihmiskaupan uhrien tunnistaminen ja auttaminen edistää ihmiskaupan ilmituloa ja rikosvastuun toteutumista.

Käsikirja tarjoaa tietoa ja tukea ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen. Käsikirjassa on käytännön työkaluja, joita on mahdollista soveltaa eri toimijoiden tarpeisiin.

Asiasanat

ihmiskauppa, hyväksikäyttö, uhrin, palvelut, tunnistaminen

ISBN PDF

978-952-400-053-6

ISSN PDF

2490-0990

Julkaisun osoite

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-053-6>

Nationell hänvisningsmekanism (NRM) Manual vid misstanke om människohandel

Justitieministeriets publikationer, Utredningar och anvisningar 2025:5	Tema	Utredningar och anvisningar
Utgivare	Justitieministeriet	

Författare	Anna Nuotio		
Redigerare	Anna Nuotio		
Språk	finska	Sidantal	129

Referat

Benämningen nationell hänvisningsmekanism härrör från den engelska termen National Referral Mechanism, NRM. Mekanismen för att identifiera och hänvisa offer för människohandel är avsedd att fungera som ett praktiskt verktyg för aktörer som möter offer för att de ska kunna identifiera offren och hänvisa dem till tjänster. Dessutom är avsikten att förbättra de tjänster och stödinsatser som erbjuds. Målet är att tillgodose rättigheterna för dem som blivit offer för människohandel och att införa en nationellt enhetlig praxis.

För identifiering i det första skedet och för att hänvisa offret till hjälpsystemet behöver aktörerna inte veta om det är fråga om just människohandel eller någon annan form av våld eller utnyttjande. Det viktigaste är att man i större utsträckning identifierar det utnyttjande som offret utsatts för och tillgodoser det behov av hjälp som ett offer för människohandel har. Genom att identifiera offer och tillhandahålla dem tjänster i rätt tid ökar man offrens tilltro till att deras situation tas på allvar och att det finns genuin vilja att hjälpa dem. Detta förebygger också situationer där offer för människohandel återvänder till den som utnyttjat dem och att de faller offer för utnyttjande på nytt. Att identifiera och hjälpa offer för människohandel främjar avslöjandet av människohandel och genomförandet av straffansvar.

I handboken ges information och stöd för att de olika aktörer som arbetar med dessa frågor ska kunna identifiera och hjälpa offer för människohandel. Handboken innehåller praktiska verktyg som kan användas för olika aktörers behov.

Nyckelord människohandel, utnyttjande, offer, tjänster, Identifiering

ISBN PDF	978-952-400-053-6	ISSN PDF	2490-0990
-----------------	-------------------	-----------------	-----------

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-053-6>

National Referral Mechanism (NRM) Handbook for Identification and Assistance of Victims of Trafficking in Human Beings

Publications of the Ministry of Justice, Reports and guidelines 2025:5	Subject	Reports and guidelines
Publisher	Ministry of Justice, Finland	
Author(s)	Anna Nuotio	
Editor(s)	Anna Nuotio	
Language	Finnish	Pages 129

Abstract

The national referral mechanism (NRM) for victims of trafficking in human beings is a practical tool intended for professionals who encounter possible victims to help improve the identification of victims, their referral to services, and the organisation of services and care for them. The aim is to ensure the rights of victims of human trafficking and guarantee the identification and access to the needed services nationally.

For preliminary identification and victim assistance the most important thing is to identify the exploitation experienced by the victim more extensively and to draw attention to the victim's need for assistance.

Timely identification and victim assistance will increase the victim's trust in the professionals around them. This will also help ensure that the victim of trafficking in human beings will not return to their exploiter or be re-victimised. Identifying and helping victims of trafficking in human beings promotes the disclosure of trafficking in human beings and the implementation of criminal liability.

The handbook provides information and support to different actors in the identification and assistance of victims of human trafficking. The handbook contains practical tools that can be applied to the needs of different professionals.

Keywords trafficking in human beings, exploitation, victims, services, identification

ISBN PDF 978-952-400-053-6 **ISSN PDF** 2490-0990

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-053-6>

Sisältö

1	Johdanto: tunnistamis- ja ohjausmekanismi eli NRM	9
1.1	Käsikirjan tausta	9
1.2	NRM-käsikirjan tarkoitus ja käyttö	12
1.3	Uhrien parissa tehtävän työn peruseriaatteet	13
1.3.1	Terminologia ja sanasto	14
1.3.2	Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toimivalta ja tehtävät	21
1.3.3	Moniammatillinen yhteistyö	22
1.3.4	Ihmiskaupan uhrien kohtaaminen	23
1.3.5	Traumainformoitu työote	24
1.3.6	Uhri- ja asiakaskeskeisyys	26
1.3.7	Ihmisoikeusperustaisuus ja ihmiskaupan uhrien oikeudet	27
1.3.8	Rankaisemattomuuseriaate	28
2	Tunnistaminen ja turvallisuus	30
2.1	Tukea tunnistamiseen	31
2.1.1	Haavoittuvuutta lisääviä tekijöitä	33
2.1.2	Psykologinen kontrolli	34
2.1.3	Huolen puheeksiottaminen	35
2.1.4	Tukikysymyksiä keskustelun avaamiseksi	40
2.1.5	Ihmiskauppaan viittaavien asioiden tunnistaminen	40
2.1.6	Konsultointi	44
2.2	Turvallisuus	44
2.2.1	Turvallisuushkan arviointi	45
2.2.2	Turvasuunnitelma	47
2.2.3	Turvakielto ja lähestymiskielto	48
2.2.4	Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus	49
2.2.5	Turvallinen majoitus	50
3	Ihmiskaupan uhrin avuntarpeet ja niihin vastaaminen	53
3.1	Palveluiden järjestämistä vastuu	53
3.2	Esittäminen Auttamisjärjestelmään	54
3.3	Ensivaiheen ja kiireellisiin avuntarpeisiin vastaaminen sekä ohjaaminen avun piiriin	57
3.4	Ihmiskaupan uhrin avuntarpeen arviointi	58
3.5	Asiakassuunnitelman teko	60

3.6	Moniammatillinen yhteistyö.....	61
3.6.1	Tietojenvaihdon hyvät käytännöt.....	64
3.6.2	Suostumus olennaisen tiedon vaihtamiseksi ja palveluohjaukseksi.....	66
3.7	Ihmiskaupan uhrin avuntarpeisiin vastaaminen.....	66
3.7.1	Ohjaus ja neuvonta.....	66
3.7.2	Sosiaalipalvelut.....	67
3.7.3	Terveystenhoito.....	69
3.7.3.1	Akuutit seksuaaliväkivaltilanteet.....	71
3.7.4	Oikeudellinen neuvonta ja avustajan käytön kustannusten kattaminen.....	72
3.7.5	Tulkki- ja käännöspalvelut.....	74
3.7.6	Pitkäkestoiset avuntarpeet sekä toipuminen.....	76
3.7.7	Kotoutuminen ja työllistyminen.....	76
3.7.8	Kolmannen sektorin rooli avuntarpeisiin vastaamisessa.....	78
3.7.9	Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselta (ELY-keskukselta) kotoutumislain mukaisten korvausten hakeminen.....	80
3.8	Sosiaaliturva.....	81
4	Ulkomaalaisen ihmiskaupan uhrin oleskeluoikeus.....	84
4.1	Oleskeluoikeuden kannalta huomioitavat asiat.....	84
4.2	Ihmiskaupan uhrin kannalta olennaisia lupatyyppejä.....	87
4.2.1	Yksilölliset inhimilliset syyt (52 §).....	87
4.2.2	Ihmiskaupan uhrin oleskelulupa (52a §).....	87
4.2.3	Harkinta-aika (52b §).....	88
4.2.4	Oleskeluluvan myöntäminen laittomasti maassa oleskelleelle ja työskennelleelle kolmannen maan kansalaiselle (52 d §).....	89
4.2.5	Jatkolupa lähisuhdeväkivallan perusteella (54 §).....	89
4.2.6	Työnantajan moitittavan menettelyn takia myönnettävä jatkolupa (54b §).....	90
4.2.7	Kansainvälinen suojelu.....	90
4.3	Vapaaehtoinen paluu.....	91
4.4	Käännyttäminen seksuaalipalveluiden myymisen epäilyn perusteella (148 §).....	93
4.5	Ihmiskaupan uhrin maasta poistaminen.....	93
5	Rikosprosessi.....	95
5.1	Rikosilmoituksen tekeminen.....	96
5.2	Rikosprosessin eteneminen.....	97
5.3	Työsuojelun rooli rikosprosessissa.....	100
5.4	Palkkaturva, vahingonkorvaukset ja ansiomenetykset.....	101

6	Materiaalipankki	103
6.1	Uhreja auttavien tahojen yhteystiedot	103
6.2	Ihmiskaupparaporttoijana toimiva yhdenvertaisuusvaltuutettu	112
6.3	Olelliset kansainväliset sopimukset, EU-lainsäädäntö sekä kansallinen lainsäädäntö	113
6.4	Tutkimuksia, raportteja ja selvityksiä	114
6.5	Koulutuksia, käsikirjoja sekä lisää tietoa aiheesta	116
6.6	Verkkosivuja, työkaluja ja muita materiaaleja.....	118
7	Sanastoa käytännötyöhön	120
	Liite 1. Auttamisjärjestelmän esityslomake suomeksi	124

1 Johdanto: tunnistamis- ja ohjausmekanismi eli NRM

Tunnistamis- ja ohjausmekanismi tulee englannin termistä *national referral mechanism*, josta käytetään lyhennettä NRM. Ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismi on käytännön työkalu käsikirjan muodossa mahdollisia ihmiskaupan uhreja kohtaaville toimijoille.

Tavoitteena on tukea valtakunnallisesti mahdollisimman yhdenmukaisten käytäntöjen kehittymistä. Selkeillä, vakiintuneilla ja yhdenmukaisilla käytännöillä estetään työn päällekkäisyys eri toimijoilla sekä säästetään konkreettisesti rahaa ja aikaa. Tämä myös varmistaa uhrin ohjautumisen tarpeensa mukaisiin tukipalveluihin sekä uhrin saaman tuen jatkuvuuden. Erikoistunut, riittävä ja ajantasainen tuki sujuvoittaa myös rikosprosessia ja edistää ihmiskaupparikosten ilmituloa sekä ehkäisee uudelleen uhriksi joutumista. Ilman ymmärrystä ilmiöstä on ihmiskaupan uhria mahdotonta tunnistaa ja tukea kokonaisvaltaisesti.

Tämä luku toimii johdantona aiheeseen. Luvusta löytyy käsikirjan tausta, ohjeistus käsikirjan käyttöön, ihmiskaupan uhrien kanssa tehtävään työhön soveltuva terminologia sekä peruseriaatteet uhrien kohtaamiseen ja uhrien kanssa työskentelyyn.

1.1 Käsikirjan tausta

Käsikirjan tuottanut oikeusministeriön Tehoa ihmiskaupan vastaiseen työhön -hanke (2023–2025) perustuu valtioneuvoston ihmiskaupan vastaiseen toimintaohjelmaan (2021–2023). Hanke on myös mainittu Työ- ja elinkeinoministeriön työperäisen hyväksikäytön vastaisessa toimintaohjelmassa (2024).

Suomea velvoittaa rikosten uhrien oikeuksien osalta kansallisen sääntelyn lisäksi myös EU-sääntely sekä muu kansainvälinen sääntely.

Euroopan komissio hyväksyi kesäkuussa 2020 uhrien oikeuksia koskevan EU:n strategian (2020–2025), jossa uhrien tukipalveluita koskevinä keskeisinä tavoitteina on ilmaistu, että haavoittuvimmassa asemassa oleville uhreille annettavaa tukea ja suojelua parannetaan sekä lisätään yhteistyötä ja koordinoitua kaikkien asiaankuuluvien toimijoiden välillä.

Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta on saatettu Suomen osalta voimaan 1.9.2012 lailla ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta 11.5.2012/227 (SopS 43/2012).

Ihmiskaupan vastaisen työn kannalta yleissopimuksen lisäksi olennaisimpana voidaan pitää ihmiskaupan ehkäisemistä ja torjuntaa sekä ihmiskaupan uhrien suojelemista koskevaa direktiiviä (2011/36/EU) (ns. ihmiskauppadirektiivi). Direktiivillä luodaan vähimmäissäännöt ihmiskauppaan liittyvien rikosten ja seuraamusten määrittelylle. Sillä myös vahvistetaan toimenpiteet, joilla tehostetaan ihmiskaupan ehkäisyä ja sen uhrien suojelua. Ihmiskauppadirektiivi koskee erityisen haavoittuvassa asemassa olevan uhriryhmän, ihmiskaupan uhrien, auttamista ja tukemista.

Ihmiskauppadirektiivin lisäksi käsikirjan valmistelussa on otettu huomioon ihmiskauppadirektiivin muutosdirektiivi (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta annetun direktiivin 2011/36/EU muuttamisesta (2024/1712/EU)). Kyseinen muutosdirektiivi on hyväksytty ja aikaa implementoinnille on 15.7.2026 asti. Muutosdirektiivi tuo myös velvoitteen ihmiskaupan uhrien tunnistamis- ja ohjausmekanismin luomisesta ja käyttöönotosta, johon tämän käsikirja ja siihen liittyvät koulutukset osaltaan vastaavat.

Hanketta on tukenut monialainen ohjausryhmä, jonka asiantuntijat ovat olleet aktiivisesti mukana hankkeen seuraamisessa ja ohjaamisessa. Käsikirjan valmistelua varten järjestettiin syksyllä 2023 neljä temaattista työpajaa. Työpajoihin osallistui 63 ammattilaista ja asiantuntijaa. Osallistujista suuri osa työskentelee ihmiskaupan uhrien auttamistyössä tai kohtaa potentiaalisia ihmiskaupan uhreja työssään. Osallistujista 40 % edusti sosiaali- ja terveydenhuoltoa.

Työpajojen ja ohjausryhmän näkemysten lisäksi käsikirjan teossa on otettu huomioon ihmiskaupan erityisasiantuntijoiden kanssa käydyt keskustelut, kansainväliset suositukset, Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (Etyj) NRM-käsikirja, viime vuosien selvitykset, ihmiskaupparaporttoijana toimivan yhdenvertaisuusvaltuutetun eduskuntakertomukset, erilaiset raportit ja tutkimukset sekä näiden suositukset. Käsikirjan työkalujen ja suositusten pohjana ovat toimineet jo olemassa olevat hyvät käytännöt.

Käsikirja on luonnosvaiheessa toimitettu ohjausryhmälle, olennaisille ihmiskaupan vastaisen työn toimijoille, ministeriöille sekä kaikille työpajoihin osallistuneille tahoille kommentoitavaksi.¹

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies antoi vuonna 2019 ratkaisun, jossa hän katsoi, että ihmiskaupan uhrit ovat haavoittuvassa asemassa sekä erityisen avun ja suojelun tarpeessa. Apulaisoikeusasiamies totesi, että ihmiskaupan uhriksi tunnistetun henkilön erityisasema perustuu Suomea velvoittavaan kansainväliseen sääntelyyn ja kansalliseen lainsäädäntöön.

Ihmiskaupan uhri on oikeutettu täysimääräisesti ihmiskaupan uhrien auttamista koskevassa laissa (laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011) tarkoitettuihin auttamistoimenpiteisiin. Tämä tarkoittaa, että sen lisäksi, että ihmiskaupan uhri on oikeutettu samoihin yleisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin kuin muutkin kuntalaiset, on ihmiskaupan uhri oikeutettu täysimääräisesti myös auttamislaissa tarkoitettuihin auttamistoimenpiteisiin. Apulaisoikeusasiamies on todennut, että kyseisessä tapauksessa ei ole ymmärretty ihmiskaupan uhriksi joutumisen merkitystä asiakkaalle ja hänen palvelujen tarpeellensa. Päätöksessä myös todettiin, että ihmiskaupan uhrin muista asiakkaista poikkeavaa oikeudellista asemaa ei ole ymmärretty riittävällä tavalla.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksesta (K 7/2022) annetussa mietinnössään työelämä- ja tasa-arvovaliokunta totesi, että hyvinvointialueille tulee rakentaa toimivat menettelyt uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi. Eduskunta hyväksyi täysistunnossaan 18.11.2022 yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomuksen

1 Käsikirjaan ovat kirjallisesti toimittaneet tekovaiheessa kommenttejaan edustajat seuraavilta tahoilta: oikeusministeriö, sisäministeriö, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, sosiaali- ja terveysministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, Etelä-Suomen aluehallintoviraston työsuojelun vastuualue, Maahanmuuttovirasto, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, Vantaa-Keravan hyvinvointialue, Kanta-Hämeen hyvinvointialue, Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, Pirkanmaan hyvinvointialue, Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö IOM, Keskusrikospoliisi, Pro-tukipiste, Monika-Naiset liitto, Pakolaisneuvonta, Rikosuhripäivystys, Euroopan Kriminaalipolitiikan Instituutti HEUNI, valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen työn koordinaatio sekä Asianajotoimisto Kattelus, Ruokola & Mukkala. Käsikirja on ollut vielä toisella suppeammalla kommentointikierröksellä elokuussa 2024 ennen käsikirjan viimeistelyä. Tällöin kommentteja ovat toimittaneet Maahanmuuttovirasto, Rikosuhripäivystys, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos, Vantaa-Keravan hyvinvointialue, Etelä-Suomen aluehallintoviraston työsuojelun vastuualue sekä oikeusministeriön eri asiantuntijat.

valiokunnan mietinnön mukaisena. Mietinnössä edellytetään, että valtioneuvosto toteuttaa tarvittavat toimenpiteet ihmiskaupan uhrien tunnistamiseksi ja avun pariin ohjaamiseksi hyvinvointialueilla (TyVM 12/2022).

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun ja edellä mainitun mietinnön johdosta sekä käsikirjan teossa hyödynnetyissä työpajoissa esiin tuotujen toiveiden perusteella käsikirjassa on pyritty löytämään keskeisesti tunnistettuihin haasteisiin ratkaisuja.

Taustamateriaaleja, ammattilaisille suunnattuja koulutuksia ja työkaluja sekä lisää luettavaa löytyy materiaalipankista luvusta 6. Muut käytetyt lähteet löytyvät käsikirjan lopusta lähdeluettelosta.

1.2 NRM-käsikirjan tarkoitus ja käyttö

Käsikirja on suositus uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen kaikille niille toimijoille, jotka työssään kohtaavat mahdollisia uhreja. Käsikirjan tarkoituksena on tarjota perustietoa ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta. Sen avulla kukin toimija voi syventää omaa osaamistaan aiheesta.

Käsikirjan jalkauttamisella ja koulutuksilla juurrutetaan työ organisaatioihin yksittäisten työntekijöiden sijaan. On huomioitava, että jokaisella ihmiskaupan uhreja kohtaavalla toimijalla on oma osaamisensa ja perustehtävänsä, eikä kaikkia erityiskysymyksiä ja vaihtoehtoja voida täysin kattaa yhdellä käsikirjalla. Esimerkiksi ihmiskaupparikosten esitutkintaan osallistuville toimijoille on oma täydentävä käsikirjansa rikostutkinnan näkökulmasta. Tietoa kaikkien toimijoiden kannalta tärkeitä rikosprosessiin liittyvistä kysymyksistä löytyy luvusta 5.

Käsikirja on jaettu seuraaviin osioihin:

- Luku 1: Johdanto
- Luku 2: Tunnistaminen ja turvallisuus
- Luku 3: Ihmiskaupan uhrin avuntarpeet ja niihin vastaaminen
- Luku 4: Ulkomaalaisen ihmiskaupan uhrin oleskeluoikeus
- Luku 5: Rikosprosessi
- Luku 6: Materiaalipankki

Käsikirjan rakenne on rakennettu Etyj:in NRM-käsikirjassa suositellun jaottelun pohjalta Suomen kontekstiin soveltaen. Johdantoluku toimii pohjana käsikirjan muille luvuille ja tarjoaa olennaista perustietoa erityisesti niille, joille teema on

verrattain uusi. Käsikirjassa ei mennä syvällisesti ihmiskaupan vastaisen työn historiaan tai lainsäädäntökehikkoon. Perustietoa sekä yleisiä koulutuksia ihmiskaupasta on löydettävissä materiaalipankissa luvussa 6. Käsikirja on tuotettu täydentäväksi materiaaliksi jo olemassa olevien ihmiskauppailmiöön keskittyvien koulutusmateriaalien rinnalle.

Käsikirjassa on useita käytännön työkaluja, jotka pitävät sisällään muun muassa puheeksioton muistilistan, tukikysymyksiä keskustelun avaamiseksi sekä moniammatillisen verkoston kokoamiseen luodun pohjan.

Erilliset työkalut eli käytännönläheiset muistilistat, kysymyspatteristot ja hyvät käytännöt tunnistaa vaaleansinisistä laatikoista.

Työkalut on tehty tällaiseen muotoon, jotta ne olisivat helposti muokattavissa kunkin toimijan omaan työhön sopivaksi. Käsikirja on pyritty rakentamaan siten, että toimija voi myös tarvittaessa käyttää käsikirjaa tarpeellisen tiedon nopeaan hakemiseen tietyn teeman ja luvun osalta. Tämän johdosta käsikirjassa kulkee myös keskeisiä muistettavia asioita toistoina eri luvuissa.

Käsikirja on kirjoitettu vuoden 2024 aikana, ja tiedot olemassa olevista palveluista perustuvat vuoden 2024 tilanteeseen. Osana hanketta uhreja kohtaavia toimijoita koulutetaan käsikirjan jalkauttamisen yhteydessä joulukuusta 2024 lähtien. Käsikirjan pohjalta tullaan hankkeessa yhteistyössä Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kanssa tuottamaan lisämateriaaleja myös valtakunnalliselle ihmiskauppa.fi-sivustolle.

1.3 Uhrien parissa tehtävän työn peruseriaatteen

Ensivaiheen tunnistamiseksi ja uhrin avun piiriin saattamiseksi ei toimijan tarvitse tietää, onko kysymyksessä rikoslain mukainen ihmiskaupparikos tai olla varma siitä, onko kysymyksessä juuri ihmiskauppa vai esimerkiksi lievempi hyväksikäyttö. Tärkeintä on tunnistaa uhrin kokemaa hyväksikäyttöä ja väkivaltaa laajemmin ilmiöinä sekä kiinnittää huomiota ihmiskaupan uhrin palvelun- ja hoidontarpeisiin. Mikäli huoli herää, on aina mahdollista konsultoida asiaan perehtynyttä tahoa. Konsultoinnista lisää tietoa luvussa 2.1.6.

1.3.1 Terminologia ja sanasto

Alla oleva terminologia on tarkoitettu tueksi ihmiskaupan uhrien ja mahdollisten ihmiskaupan uhrien kanssa tehtävään työhön. Sanaston osalta on tärkeää huomioida, että sanasto muuttuu ja kehittyy jatkuvasti. Lasten ja nuorten kanssa puhuttaessa kannattaa käytettyihin sanoihin kiinnittää erityistä huomiota. Ihmiskaupan uhrin kanssa työskennellessä on myös tärkeää kuulostella, millaisia sanoja uhri itse käyttää, ja miten hän kertoo tapahtuneesta.

Mikäli keskustelua käydään tulkin välityksellä, on tärkeää huolehtia, että tulkki ymmärtää terminologian ja kääntää termit oikealla tavalla niiden merkitystä muuttamatta. Tulkkauksesta ja kääntämisestä lisää tietoa luvusta 3.7.5.

Sanasto ei ole kaiken kattava, vaan käsikirjassa on keskitytty olennaisimpiin suositeltuihin termeihin käytännön työssä. Lisää sanastoa löytyy käsikirjan liitteissä olevasta sanastosta sekä materiaalipankista luvusta 6.

- **Ihmiskauppa**
 - **Ihmiskauppa** on prosessimaista hyväksikäyttöä, jossa uhrin määräysvaltaan ottaminen tapahtuu usein asteittain. Uhrista voi tulla tekijästä riippuvainen tai erityisen haavoittuvainen vasta hyväksikäyttötilanteen edetessä.
 - Tilanteeseen ihminen voidaan saattaa esimerkiksi hyväksikäyttämällä uhrin haastavaa elämäntilannetta, nuorta ikää tai uhkailemalla häntä tai hänen läheisiään. Tekijä voi myös käyttää hyväkseen uhrin päihderiippuvuutta tai sairautta. Uhria voidaan myös uhkailla esimerkiksi maasta poistamisella, häneen yksityisyyttä loukkaavan materiaalin levittämällä tai työsuhteen päättämällä.
 - Myös alun perin suostumuksella tai yhteisymmärryksellä alkanut suhde tai toiminta voi myöhemmin muuttua ihmiskaupaksi.
 - Tekijä pyrkii käyttämään valta-asemaansa suhteessa ihmiskaupan uhriin ja kontrolloimaan uhria niin, ettei hän oman kokemuksensa mukaan voi irtautua tilanteesta. Kontrolli voi olla fyysistä tai näkymätöntä, jolloin puhutaan psykologisesta kontrollista ja määräysvaltaan ottamisesta.

- **Ihmiskaupan uhri**
 - Ihmiskaupan uhrilla tarkoitetaan käsikirjassa henkilöä, joka on kokenut yllä olevan ihmiskaupan määritelmän mukaista hyväksikäyttöä. Kysymys voi olla ihmiskaupasta, vaikka henkilö ei

olisi Auttamisjärjestelmän asiakas tai asia ei etenisi ihmiskaupan nimikkeellä rikosprosessissa.

- Lapsella tarkoitetaan kaikkia alle 18-vuotiaita henkilöitä YK:n lasten oikeuksien sopimuksen (SopS 59–60/1991) artiklan 1 mukaisesti. Myös sosiaalihuoltolaissa ja lastensuojelulaissa lapsella tarkoitetaan kaikkia alle 18-vuotiaita.
 - Kun tässä käsikirjassa puhutaan erikseen lapsista ja nuorista, lapsella tarkoitetaan alle 15-vuotiaita ja nuorella alle 18-vuotiaita henkilöitä YK:n nuoren määritelmän mukaisesti. On kuitenkin huomioitava, että nuori määritellään eri tavoin kansallisessa lainsäädännössä ja esimerkiksi nuorisolaki ulottuu 29-vuotiaaseen saakka.
 - Ihmiskaupan uhriksi voi joutua niin ulkomaan kansalainen kuin Suomen kansalainenkin riippumatta ihmiskaupan tarkoituksesta. Uhri on voinut kokea ihmiskauppaan viittaavaa hyväksikäyttöä Suomessa, ulkomailla tai useammassa eri maassa.
- **Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen**
- Ihmiskaupan uhrin tunnistamisella tässä käsikirjassa tarkoitetaan tilannetta, jossa toimija tunnistaa ihmiskauppaan viittaavia asioita ja epäilee henkilön joutuneen ihmiskaupan uhriksi. Monesti puhutaan niin sanotusta esitunnistamisesta.
 - Ihmiskaupan uhrin lainmukainen tunnistaminen tehdään ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaaksi ottamispäätöksellä.
 - Uhreja kohtaavien toimijoiden ei tarvitse tietää onko kysymys juuri ihmiskaupasta, vaan tärkeintä on tunnistaa henkilön tilanteessa tarkasti kaikki mahdolliseen ihmiskauppaan sekä hyväksikäytön ja väkivallan kokemiseen viittaavat asiat. Toimijoiden on myös tarvittaessa osattava ohjata henkilö eteenpäin tarkoituksenmukaisen avun piiriin.
- **Ihmiskaupan tunnusmerkit**
- Täyttääkseen rikoslaissa tarkoitettun ihmiskaupan määritelmän, edellytetään tekotavan, keinojen ja tarkoituksen täyttymistä. Tällä tarkoitetaan:
 - **Tekotapa:** henkilön ottamista määräysvaltaan, värväämistä, kuljettamista, vastaanottamista, majoittamista tai luovuttamista.
 - **Keinot:** käyttämällä hyväksi henkilön riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa, painostamalla, erehdyttämällä tai käyttämällä hyväksi henkilön erehdyttä, maksamalla korvauksen henkilöä määräysvallassa pitävälle.

- **Tarkoitus:** henkilön saattaminen seksuaaliväkivaltaan liittyvän ihmiskaupan, työperäisen ihmiskaupan, pakkoavioliiton tai siihen rinnastettavaan liittoon tai muiden ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden kohteeksi.

- **Suostumuksella** hyväksikäyttöön ei ole merkitystä, jos suostumuksen saamiseksi on käytetty jotain mainituista keinoista. Ihmiskauppa voi alkaa vapaaehtoisesta tilanteesta kuten työsuhteesta, joka kuitenkin muuttuu ihmiskaupaksi.

- **Kynnys ihmiskaupan määritelmän täyttymiseksi on matalampi lapsen kohdalla.** Jos kyseessä on alle 18-vuotias lapsi, riittää, että tarkoitus ja tekotapa täyttyvät.

- **Riippuvainen asema**
 - Riippuvaisella asemalla viitataan ihmiskaupan uhrin ja tekijän suhteeseen.
 - Riippuvainen asema voi muodostua esimerkiksi perhe-, sukulaisuus-, tai seurustelusuhteesta tekijän ja uhrin välillä. Riippuvuussuhde voi myös liittyä työsuhteeseen, velkasuhteeseen, koulu-, tai opiskelupaikkaan, muuhun valta-asetelmaan tai tilanteeseen, jossa ihmiskaupan uhrin oleskelulupa on tekijästä riippuvainen.

- **Turvaton tila**
 - Turvaton tila viittaa ihmiskaupan uhrin olosuhteisiin tai uhrin turvattomuuden kokemukseen.
 - Turvaton tila voi muodostua esimerkiksi vaikeasta taloudellisesta tilanteesta, asunnottomuudesta, päihteidenkäytöstä, nuoresta iästä, vakavasta sairaudesta, epävarmasta oleskeluoikeudesta maassa, tietämättömyydestä omista oikeuksista tai aikaisemmista väkivalta- ja hyväksikäyttökokemuksista. Turvaton tila johtaa siihen, että uhrilla ei ole muita vaihtoehtoja kuin toimia tekijän haluamalla tavalla. Usein tekijä on ollut tietoinen uhrin haavoittuvasta asemasta ja käyttänyt tästä muodostuvaa turvatonta tilaa hyväkseen.

- **Määräysvaltaan ottaminen**
 - Määräysvaltaan ottaminen on alistamista, joka voi olla monitahoisempaa ja vaikeammin havaittavaa psyykkistä painostamista tai pakottamista, mistä syntyneen pelkotilan vuoksi uhri ei kykene toimimaan oman tahtonsa mukaisesti.

- Yleensä kysymys on toisen henkilön riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyväksikäyttämisestä tai painostamisesta.
- Törkeän ihmiskaupan tilanteissa asianomistajan joutuminen määräysvaltaan voi johtua esimerkiksi väkivallan tai uhkauksen käyttämisestä. Keinojen käyttämisen vuoksi asianomistajalle ei jää muuta vaihtoehtoa kuin alistua rikoksentekijän määräysvaltaan ryhtymällä toimimaan jossakin ihmiskaupan tarkoituksessa.

Ihmiskaupan eri muotoihin voi kuulua

Työperäinen hyväksikäyttö

- Työperäisessä hyväksikäytössä työsuhde on voinut alkaa työntekijän ja työnantajan yhteisestä sopimuksesta ja tilanteesta, jossa asiat näyttävät ensin olevan kunnossa. Työntekijällä ei kuitenkaan ole tavanomaisia keinoja vaikuttaa työoloihin, kieltäytyä työstä, työn ehdoista tai lopettaa sen tekemistä halutessaan.
- Työntekijä voi myös itse olla usein tietämätön työoloista ja palkkatasosta eikä välttämättä pysty (esimerkiksi kieli- tai lukutaidosta johtuen) ottamaan asioista selvää.
- Usein työnantajan kontrolli ulottuu myös työelämän ulkopuolelle. Työnantajan asemassa oleva henkilö voi myös olla uhrille läheinen, esimerkiksi puoliso tai sukulainen.
- Työperäiseen hyväksikäyttöön voi myös liittyä väkivaltaa, uhkailua, työntekijän sosiaalisen elämän rajoittamista tai muita hyväksikäytön keinoja.
- Työperäistä hyväksikäyttöä voi tapahtua myös yksityisissä kotitalouksissa (ns. domestic servitude) tai lahkomaisissa olosuhteissa.
- Työperäinen hyväksikäyttö voi myös kohdistua lapsiin, ja sitä voi tapahtua myös harrastusten tai vapaaehtoistoiminnan yhteydessä.
- Rikoslaisissa puhutaan pakotyöstä.

Seksuaaliväkivaltaan liittyvä ihmiskauppa

- Kaupallistetussa seksuaaliväkivaltaan liittyvässä ihmiskaupassa uhri painostetaan tai pakotetaan myymään seksiä tai toimimaan muuten kaupallisen seksin piirissä esimerkiksi haavoittuvaa asemaa tai riippuvaisuutta hyväksikäyttämällä, väkivallalla tai uhkailulla.
- Seksuaaliväkivaltaan liittyvä ihmiskauppa ei aina ole kaupallista. Tällöin uhri voidaan pakottaa tai painostaa myös vaihtamaan seksiä esimerkiksi asumista tai päihteitä vastaan tai painostaa tai pakottaa toistuvaan seksuaaliseen kanssakäymiseen vastoin tahtoaan ihmiskaupan keinoja ja tekotapoja käyttämällä.
- Myös muihin ihmiskaupan muotoihin voi sisältyä seksuaaliväkivaltaa. Esimerkiksi työperäisessä hyväksikäytössä, kultissa tai lahkossa tapahtuvassa hyväksikäytössä tai pakkoavioliitossa voi tapahtua seksuaaliväkivaltaa osana muuta hyväksikäyttöä. Seksuaaliväkivaltaan liittyvää ihmiskauppaa voi myös tapahtua parisuhteessa.
- Seksuaaliväkivaltaan liittyvään ihmiskauppaan voi liittyä verkossa lapseen tai aikuiseen kohdistuvaa hyväksikäyttöä. Ihmiskauppa voi myös tapahtua kokonaan verkon välityksellä.

Pakkoavioliittoon tai avioliittoon rinnastettavaan liittoon saattaminen

- Pakkoavioliitolla tarkoitetaan avioliittoa, jossa toinen tai molemmat puolisoista ei ole voinut itse vaikuttaa avioliiton solmimiseen tai puolison valintaan, eli viitataan avioliiton syntymiseen pakottamisen seurauksena. Tilanteisiin voi tyypillisesti liittyä myös kunniaan liittyvää väkivaltaa ja kontrollia tai niiden uhkaa sekä yhteisöllisiä piirteitä, kuten painostusta yhteisön taholta.
- Pakkoavioliitolla voidaan viitata myös tilanteeseen, jossa henkilö pakotetaan pysymään avioliitossa vastoin tahtoaan tai jossa henkilöä estetään irtautumasta avioliitosta. Toinen puolisoista voi joutua ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin eikä voi poistua tilanteesta turvallisesti.
- Pakkoavioliitossa voi olla kyse lapsiavioliitosta, jossa ainakin toinen puoliso on alle 18-vuotias. Alaikäisen kohdalla ei voi katsoa lapsen pystyvän antamaan todellista suostumusta avioliittoon.

- Uhria voidaan painostaa tai uhkailla erilaisin tavoin, esimerkiksi oleskeluoikeuden tai lasten huoltajuuden menettämällä, yksityisyyttä loukkaavan materiaalin levittämällä, perheen, suvun tai yhteisön hylkäämisellä, perättömillä rikosoikeudellisilla seurauksilla tai veloilla sekä rahan tai muunlaisen taloudellisen tuen epäämisellä. Tilanteessa voidaan käytetään esimerkiksi väkivaltaa, uhkauksia, pakottamista tai painostamista. Käytetty väkivalta voi olla niin psyykkistä, fyysistä kuin seksuaalistakin.
- Myös vapaaehtoisena alkaneessa avioliitossa voi tapahtua hyväksikäyttöä, joka voi täyttää ihmiskaupan tunnusmerkistön esimerkiksi systemaattisen seksuaalisen ja taloudellisen hyväksikäytön sekä eroamisen estämisen myötä.
- Eryteisesti silloin kun pakkoavioliitto liittyy kunniaan liittyvään väkivaltaan, voi pakkoavioliiton uhri olla myös tyttöjen ja naisten sukupuolielinten silpomisen uhri.
- Joissakin tapauksissa kyse voi olla pakottamisesta niin sanottuun uskonnolliseen avioliittoon, joka voidaan kokea yhtä sitovana tai sitovampana kuin juridisesti pätevä avioliitto.
- Eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen HE 65/2024 vp, jonka mukaan ihmiskauppaa koskevaan rikoslain 25 luvun 3 §:ään lisätään teon tarkoitukseksi pakkoavioliittoon tai siihen rinnastettavaan liittoon saattaminen. Laki tulee voimaan 1.1.2025.

Kerjäämisessä hyväksikäyttäminen

- Kerjäämisessä hyväksikäyttämisessä henkilö vaaditaan hankkimaan kerjäämällä rahaa tai muita hyödykkeitä. Uhri ei saa itse pitää kerjäämiään rahoja, vaan joutuu luovuttamaan ne osittain tai kokonaan hyväksikäyttäjälle. Uhria pidetään tavallisesti ihmisarvoa loukkaavissa olosuhteissa.
- Kerjäämisessä hyväksikäyttäminen voi yhdistyä myös muihin hyväksikäytön muotoihin tai siihen voi liittyä väkivaltaa tai väkivallan uhkaa, joka voi kohdistua uhriin itseensä tai hänen läheisiinsä.

Rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttäminen

- Rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttämisessä uhri esimerkiksi pakotetaan tekemään omaisuusrikoksia, kuljettamaan tai myymään huumausaineita tai tekemään muita rikollisia tekoja.
- Rikollisessa toiminnassa voidaan myös hyväksikäyttää uhria painostamalla tämä itse värväämään muita uhreja hyväksikäyttötilanteeseen.
- Rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttöä tunnustetaan heikosti erityisesti siksi, että on usein vaikea tunnistaa tilanteita, joissa rikoksia on tehty tekijän määräysvallan alla.
- Rikollisessa toiminnassa tekijä voi esimerkiksi käyttää hyväkseen uhrin alaikäisyyttä tai muutoin nuorta ikää, uhrin riippuvuutta tekijästä, päihderiippuvuutta, vaihtoehtojen puutetta tai turvatonta tilaa.
- Rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttöön voi kytkeytyä myös muita väkivallan ja hyväksikäytön muotoja, esimerkiksi seksuaaliväkivaltaan liittyvää ihmiskauppaa.
- Rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttöön voi myös liittyä hyväksikäyttöä etuuksien tai muun taloudellisen hyödyn saamiseksi. Tällöin uhrin nimissä nostetaan tukia tai lainoja, joista uhri ei itse hyödy tai joihin hänellä ei ole pääsyä. Uhrin nimissä voidaan myös perustaa yrityksiä. Hyväksikäyttöä taloudellisen hyödyn saamiseksi voi myös esiintyä muissa ihmiskaupan muodoissa tai muissa ihmisarvoa loukkaavissa olosuhteissa.

Lapsisotilaana käyttäminen

- Lapsisotilaana käyttäminen on ihmiskaupan muoto, jossa lasta käytetään aseellisissa konflikteissa. Usein lapsi rekrytoidaan hänen haavoittuvaa asemaansa tai vaihtoehtojen puutetta hyväksikäyttämällä.
- Lapsia voidaan myös käyttää esimerkiksi tiedustelutoiminnassa, vaarallisissa avustavissa tehtävissä tai sotilaiden palvelijoina.
- Myös tähän voi liittyä muita hyväksikäytön ja väkivallan muotoja.

Elin- ja kudaskauppa

- Elinkaupalla tarkoitetaan laitonta elinten ja kudosten poistamista, myymistä ja ostamista. Tyypillisimpiä kaupan kohteita ovat munuaiset, mutta munuaisten lisäksi kaupan kohteena voi olla esimerkiksi maksa tai sydän. Elimiä voidaan myös poistaa vastentahtoisesti.

Pakotettu sijaissynnytys tai adoptio

- Pakotetussa sijaissynnytyksessä tai adoptiossa uhri pakotetaan joko vasten tahtoaan raskaaksi hyväksikäyttäjälle tai antamaan lapsi adoptoitavaksi tämän synnyttyä.
- Tämän tyyppisessä hyväksikäytössä uhri voi olla myös adoptioon annettu ja luovutettu lapsi, erityisesti jos lapsi luovutetaan ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin.

Muut ihmisarvoa loukkaavat olosuhteet

- Ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista voi olla kysymys esimerkiksi silloin, kun ihmiseltä on kielletty pääsy perustarpeisiin, hänellä ei ole ollut mahdollisuutta koskemattomuuteen tai valinnanvapauteen tai häneen on kohdistettu väkivaltaa ja hyväksikäyttöä tai hänen asuinolosuhteensa ovat olleet epäinhimilliset.

1.3.2 Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toimivalta ja tehtävät

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä toimii Suomen kansallisena ammattilaisten yhteyspisteenä uhrien auttamistyössä. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä on kansallinen asiantuntijaviranomainen ihmiskauppaan ja ihmiskaupan vastaiseen työhön liittyvissä asioissa.

Lain kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (746/2011, jäljempänä vastaanottolaki) luvun 4 mukaisesti Auttamisjärjestelmän tehtävä on auttaa ja neuvoa ihmiskaupan uhriksi

joutuneita sekä antaa neuvontaa ihmiskauppaan liittyvissä asioissa myös muita uhreja kohtaaville ja auttaville tahoille. Ihmiskaupan uhri tunnistetaan Auttamisjärjestelmään asiakkaaksi ottamisen yhteydessä.

Vastaanottolakia sovelletaan Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään otetuille ihmiskaupan uhreille. On tärkeää tietää, että kaikki ihmiskaupan uhrit eivät ole tai halua Auttamisjärjestelmän asiakkuuteen. Ihmiskaupan uhrit, jotka eivät ole Auttamisjärjestelmässä, voivat olla sosiaali- ja terveystalveluiden, vastaanotto-keskusten tai esimerkiksi järjestöjen palveluiden piirissä.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä työskentelee moniammatillinen tiimi, mukaan lukien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia.

Auttamisjärjestelmän infopuhelin 029 54 63 177 palvelee vuorokauden ympäri viikon jokaisena päivänä. Asiantuntijoiden konsultaatiota saa arkisin klo 8–16.15 välillä ja kiireellisissä tilanteissa muina aikoina. Ihmiskaupan uhrien ohjaamisesta Auttamisjärjestelmään löytyy lisää tietoa käsikirjasta luvusta 3.2.

1.3.3 Moniammatillinen yhteistyö

Ihmiskaupan uhrien auttamisesta säädetään vastaanottolaissa (746/2011). Sovellettavaksi tulevat myös esimerkiksi sosiaalihuoltolaki (1301/2014), lastensuojelulaki (417/2007) ja terveydenhuoltolaki (1326/2010).

Ihmiskaupan uhri on oikeutettu täysimääräisesti ihmiskaupan uhrien auttamista koskevassa laissa (laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta 746/2011) tarkoitettuihin auttamistoimenpiteisiin yleisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden lisäksi. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) velvoittaa hyvinvointialueita järjestämään sosiaalipalveluita väkivallasta, kaltoinkohtelusta ja hyväksikäytöstä, kuten ihmiskaupasta, aiheutuviin tuen tarpeisiin myös silloin, kun uhri ei ole Auttamisjärjestelmässä. Hyvinvointialueiden merkitys hyväksikäytöstä ja väkivallasta johtuviin tuen tarpeisiin vastaamisessa on hyvä muistaa myös lähi- ja liitännäisrikosten uhrien kohdalla.

Ihmiskaupan uhrien auttamisen päävastuutaho riippuu sekä uhrin oleskeluoikeudesta että mahdollisesti kotikunnasta. Niiden uhrien kohdalla, joilla on kotikunta, vastaa hyvinvointialue käytännön tukitoimien järjestämisestä ja auttamisen koordinoimisesta. Lisää avuntarpeisiin vastaamisesta ja järjestämisvastuusta löytyy luvusta 3. Samassa luvussa on myös käyty läpi ihmiskaupan uhrin palveluiden kustannusten korvaaminen ja korvausten hakeminen.

Riippumatta uhrin oleskeluoikeudesta ja kotikunnasta, ihmiskaupan uhrin tunnistamisen ja ensivaiheen palveluiden jälkeen tulisi tarpeen mukaan varmistaa moniammatillisen yhteistyön toteutuminen. Ihmiskaupan uhrien, ihmiskaupan uhriksi joutuneiden lasten ja ihmiskaupan uhrien lapsien auttaminen tulisi aina tapahtua yhteistyössä kaikkien olennaisten toimijoiden kesken.

Moniammatillisessa yhteistyössä on tärkeää varmistaa, että kokonaiskuva uhrin tilanteesta on yhdellä, koordinoinnista vastaavalla taholla. Keskeisiä auttamistoimia koordinoivia tahoja ovat hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuolto ja ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Moniammatillinen yhteistyö tehdään aina täysi-ikäisen asiakkaan suostumuksella. Myös sosiaalihuoltolaki velvoittaa sekä sosiaalihuollon että muiden alojen viranhaltijat monialaiseen yhteistyöhön tilanteissa, joissa se katsotaan tarkoituksenmukaiseksi.

Lisää moniammatillisesta yhteistyöstä löytyy luvusta 3.6.

1.3.4 Ihmiskaupan uhrien kohtaaminen

Mahdollisuus anonyymiin kohtamiseen tai konsultointiin madaltaa suurimmalle osalle ihmiskaupan uhreista kynnystä ottaa yhteyttä, hakea apua sekä ottaa asia ensimmäistä kertaa puheeksi. Uhrille on hyvä selostaa avun saamisen mahdollisuudet, toimivaltainen viranomainen sekä hänelle saavutettavimmat yhteydenottokanavat ja myös ilman ajanvarausta saatavilla olevat palvelut. Tiettyjen uhreja kohtaavien ammattilaisten kohdalla, kuten työsuojeluviranomaisten tai jalkautuvan työn näkökulmasta, tämä voi myös tarkoittaa sitä, että tarkemmalle keskustelulle tarjotaan uutta aikaa ja paikkaa, sillä esimerkiksi mahdollisen ihmiskaupan uhrin työpaikalla luottamuksellinen keskustelu ei yleensä ole mahdollista.

Yhteydenotto verkon välityksellä sopii monelle, mutta kaikilla ihmiskaupan uhreilla ei ole kykyä tai mahdollisuutta olla yhteydessä verkon, tietokoneen tai puhelimen välityksellä.

Ihmiskaupan uhrien kohtaamisessa keskeiset periaatteet

Lapsen etu

Kaikissa lapsia ja perhettä koskevissa toimissa on tärkeää kiinnittää huomiota, miten asia vaikuttaa jokaiseen perheen lapseen yksilöllisesti. Lapsen osallisuus, näkemyksen selvittäminen ja tiedonsaantioikeus ovat välittömässä yhteydessä lapsen etuun. Alaikäisen ihmiskaupan uhrin vanhemman jäljittäminen ja mahdollisen jäljittämisen edut sekä mahdolliset riskit lapselle on tärkeää huomioida kun tunnistetaan ilman huoltajaa oleva alaikäinen ihmiskaupan uhri.

Sukupuolisensitiivisyys sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen huomioiminen

Erityisesti seksuaaliväkivaltaa kokeneella uhrilla saattaa olla toiveita työntekijän ja/tai tulkin sukupuolen suhteen hyväksikäytöstä keskustellessa. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvalla uhrille voi olla erityisen vaikeaa kertoa kokemastaan hyväksikäytöstä ja väkivallasta, jos hänen täytyy lisäksi korjata virheellisiä oletuksia sukupuolestaan tai seksuaalisesta suuntautumisestaan. On parasta käyttää sanoja, joita ihmiskaupan uhri itse käyttää itsestään, epäilyistä tekijästä tai kumppanista. Tämä pitää sisällään myös sen, että ei tehdä oletuksia tekijän tai kumppanin sukupuolesta.

Toimintarajoitteen tai vamman huomioiminen

Henkilön toimintarajoitteen tai vamman huomioiminen kohtaavassa työssä pitää sisällään esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamisen sekä avustajan tai edunvalvojan käytön mahdollistamisen. Olisi tärkeää varmistaa esteettömyys ja saavutettavuus myös materiaaleissa.

1.3.5 Traumainformoitu työote

Ihmiskaupan uhreja kohtaavien toimijoiden on hyvä toimia traumatietoisesti. Keskeisintä traumainformoidun työotteen huomioimessa on tunnistaa ja huomioida trauman oireet, aikaisemmat haitalliset kokemukset ja löytää tapa tuoda tietoa ihmiskaupan uhrille ymmärrettävässä muodossa sekä tarjota tukea myös uudelleentraumatisoitumisen ehkäisemiseksi.

Traumainformoidun työtteen ytimessä on turvan tunteen vahvistaminen ja vaaliminen sekä tämän kautta ihmiskaupan uhrin hyvinvoinnin ja toipumisen edistäminen. Tämä mahdollistaa korjaavien kokemusten huomioimisen haitallisten elämäkokemusten rinnalla. Traumainformoidussa työtteenä ihmiskaupan uhrille tarjotaan tarkoituksenmukaista tukea ja tietoa, jonka avulla ymmärrys omista kokemuksista lisääntyy.

On huomioitava, että traumainformoitu työntekijä ei tarkoita sitä, että jokainen uhrin kohtaava työntekijä käsittelee uhrin traumoja hänen kanssaan. Myös lyhyessä kohtaamisessa voidaan huomioida traumainformoidun työtteen periaatteita menemättä uhrin kokemuksiin syvällisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että jos uhrilta joudutaan kysymään yksityiskohtia, on tärkeää tuoda esiin miksi näin toimitaan. Ihmiskaupan uhrin ei tulisi tarpeettomasti joutua toistamaan kertomustaan eri ammattilaisille ja viranomaisille.

Avointen kysymysten suosiminen myös lyhyessä kohtaamisessa on tärkeää, jotta ihmiskaupan uhrille jää tilaa sanoittaa tilannetaan itse ilman johdattelua. Traumaattisia kokemuksia omaavan ihmiskaupan uhrin kertomus ei välttämättä ole johdonmukainen ja selkeä, minkä vuoksi on erityisen tärkeää, että uhrin kohtaava ammattilainen poimii kertomuksesta olennaiset tiedot mahdollisesta hyväksikäytöstä ja ohjaa uhrin avun piiriin tarvittaessa.

Hyväksi todetut käytännöt traumainformoidun työtteen soveltamisessa ihmiskaupan uhrin kanssa tehtävässä työssä

- Aktiivinen kuuntelu.
- Uudelleentraumatisoitumisen riskin ja tarpeettoman toiston minimointi, muun muassa olennaisen tiedon vaihtamisella uhrin kanssa työskentelevien tahojen välillä. Tiedon vaihtamiseen liittyen lisää tietoa luvusta 3.4.4.
- Läpinäkyvyys, luotettavuus, oikean tiedon tarjoaminen.
- Aito yhteistyö ja vuorovaikutus asiakkaan kanssa.
- Työntekijän ymmärrys ja ammatillinen osaaminen koetun väkivallan, hyväksikäytön ja trauman vaikutuksista.

Hyväksi todetut käytännöt erityisesti silloin kun uhrin kanssa työskentely jatkuu

- Riittävä tieto ja ymmärrys asiakkaan taustasta ja lähtökohdista.
- Ihmiskaupan uhrin oman toimijuuden vahvistaminen.
- Toipumiseen tarvittavien työkalujen antaminen.
- Uhrin mahdollisuus tehdä informoituja päätöksiä ja antaa suostumus häntä koskeviin asioihin.
- Uudelleen uhriksi joutumisen riskin arviointi ja vähentäminen.

Traumainformoidusta työotteesta lisää materiaalia löytyy käsikirjan materiaali-pankista luvusta 6.

1.3.6 Uhri- ja asiakaskeskeisyys

Uhri- ja asiakaskeskeisessä lähestymistavassa toiminnan lähtökohdana ovat ihmiskaupan uhrin oikeudet. Kaikessa toiminnassa, myös lyhyessä kohtaamisessa, tulisi ottaa huomioon ihmiskaupan uhrin toivomukset, mielipiteet sekä yksilölliset tarpeet. Asiakaslähtöisyydessä korostuvat ihmiskaupan uhrin tuen tarpeet, yksilölliset palvelukokonaisuudet sekä henkilön mahdollisuus osallistua. Tavoitteena on rakentaa luottamusta, lisätä ihmiskaupan uhrin turvallisuuden tunnetta, vahvistaa tämän toimintakykyä ja voimavaroja sekä vastata hänen tarpeisiinsa sekä ehkäistä uudelleen uhriksi joutumista.

Palveluiden oikea-aikaisuudella lisätään ihmiskaupan uhrin luottamusta siihen, että hänen tilanteensa otetaan vakavasti ja häntä halutaan auttaa. Tämä edesauttaa myös sitä, että ihmiskaupan uhri ei palaa hyväksikäyttäjän luokse tai joudu uudelleen hyväksikäytön uhriksi.

On huomioitava, että ihmiskaupan uhri ei yleensä tunnista itseään ihmiskaupan uhriksi, eikä aina kykene oma-aloitteisesti hakeutumaan tuen piiriin tai sanoittamaan aktiivisesti omia tuen tarpeitaan ilman ammattilaisen apua. On tavallista, että ihmiskaupan uhri voi ulkopuolisesta vaikuttaa hyvinkin itsenäiseltä, osallistua sosiaaliseen toimintaan ja käydä normaalisti töissä tai koulussa, ja silti joutua ihmiskaupan uhriksi. Ihmiskaupan uhri saattaa myös tulla kohdatuksi esimerkiksi päihteitä käyttävänä, eikä uhriksi joutumista ja hyväksikäytön mahdollisuutta selvitetä. Ihmiskaupan uhrilla voi myös olla puutteelliset tiedot

omista oikeuksistaan. On mahdollista, että tekijällä on pääsy ihmiskaupan uhrin tietoihin tai puhelimeen, minkä takia kirjaamiseen ja kommunikointiin on tarve kiinnittää erityistä huomiota.

Lisää tiedonvaihdon kannalta olennaisista kysymyksistä voi lukea luvusta 3.6.1 ja lastensuojelulain ilmoitusvelvollisuudesta luvusta 2.2.4.

Asiakastahtisuus tarkoittaa myös mahdollisuuksien mukaan ihmiskaupan uhrin omassa tahdissa etenemistä, ihmiskaupan uhrin omien toiveiden aitoa kuuntelemista ja hänen mahdollisuuttaan antaa informoitu suostumus asioiden etene- miseen. Luottamuksen rakentamisessa olennaista on myös ihmiskaupan uhrille luottamuksellisuuden, salassapitovelvollisuuden ja tietosuojan huomioiminen riittävällä ja lain vaatimalla tavalla, huomioiden myös ilmoitusvelvollisuuden ja kommunikoiden tästä selvästi. Erityisesti lyhyessä kohtaamisessa on tärkeää selvittää tarkasti kohtaavan tahon rooli ja uhrin oikeudet. Lisää tietoa moniammatil- lisesta yhteistyöstä ja tietojenvaihdosta löytyy luvusta 3.6.

1.3.7 Ihmisoikeusperustaisuus ja ihmiskaupan uhrien oikeudet

Sen lisäksi, että ihmiskaupan uhri on oikeutettu kaikille hyvinvointialueiden asuk- kaille tarkoitettuihin sosiaali- ja terveystalouteihin, on ihmiskaupan uhrilla oikeus saada myös uhriksi joutumisen johdosta tarvitsemansa, yksilölliseen palveluntarpeeseen pohjautuva tuki ja palvelut ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsää- dännön, vastaanottolain (746/2011) perusteella. Täysi-ikäisellä ihmiskaupan uhrilla on myös oikeus kieltäytyä hänelle tarjotusta avusta.

Akuuteissa hätätilanteissa tulee olla yhteydessä hätänumeroon 112 ja tapauksesta riippuen virka-ajan ulkopuolella hyvinvointialueen sosiaali- ja kriisipäivystykseen. Lisää tietoa ihmiskaupan uhrien avuntarpeisiin vastaamisesta löytyy käsikirjasta luvusta 3 sekä yhteystiedot materiaalipankista luvusta 6.

Auttamisjärjestelmässä olevalla ihmiskaupan uhrilla on oikeus seuraaviin auttamistoimiin

- Turvallinen majoitus
- Terveyspalvelut
- Sosiaalipalvelut
- Toimeentulotuki tai vastaanottoraha
- Oikeudellinen neuvonta ja oikeusapu
- Tulkki- ja käännöspalvelut
- Neuvonta- ja ohjaus

Rikosprosessiin liittyen ihmiskaupan uhrilla on lisäksi oikeus tarvittaessa:

- Saada valtion varoista maksettava oikeusavustaja jo ihmiskaupparikoksen esitutkintavaiheessa
- Saada tukihenkilö rikosprosessiin
- Saada suojelua rikosprosessin aikana
- Vaatia korvauksia häneen kohdistuneista rikoksista

Uhreilla, joilla ei ole Suomen kansalaisuutta on lisäksi oikeus:

- Harkinta-aikaan, mikäli ihmiskaupan uhrilla ei ole Suomessa lainmukaista oleskeluoikeutta
- Oikeus hakea tukea vapaaehtoiseen tuettuun paluuseen kotimaahan
- Oikeus hakea oleskelulupaa ihmiskaupan uhriksi joutumisen perusteella

1.3.8 Rankaisemattomuusperiaate

EU:n Ihmiskauppadirektiivin (2011/36/EU) mukaisesti jäsenvaltioiden on oikeusjärjestelmiensä peruseriaatteita noudattaen toteutettava tarvittavat toimenpiteet varmistaakseen, että toimivaltaisilla kansallisilla viranomaisilla on mahdollisuus jättää ihmiskaupan uhrin syyttämättä tai seuraamuksetta osallistumisesta rikolliseen tai muuhun laittomaan toimintaan, johon heidät on pakotettu suorana seurauksena 2 artiklassa tarkoitettujen tekojen kohteeksi joutumisesta.

Rankaisemattomuusperiaatteen mukaan henkilöä ei tulisi rangaista sellaisista rikoksista, joihin hänet on pakotettu tai joista hänellä ei ole ollut tosiasiallisia mahdollisuuksia kieltäytyä. Tämä voi pitää sisällään myös esimerkiksi muiden uhrien rekrytoimisen hyväksikäyttötilanteeseen tai rikolliseen toimintaan liittyen dokumenttien allekirjoittamisen esimerkiksi yritysten perustamiseen tai petosten tekemiseen. Aina rikolliseen toimintaan pakottaminen ei ole hyväksikäytön pää-tarkoitus, vaan myös muun ihmiskaupan uhri saatetaan pakottaa esimerkiksi matkustamaan maahan tai esittämään viranomaisille väärennettyjä asiakirjoja tai antamaan vääriä todistajalausumia. Suomessa on tiedossa tapauksia, joissa ihmiskaupan uhri on tunnistettu vasta saatuaan tuomion teosta, johon hänet on pakotettu.

On tärkeää, että kaikki ihmiskaupan uhreja kohtaavat tietävät periaatteesta erityisesti tilanteissa, joissa on syytä epäillä uhrin olleen pakotettu tekemään rikoksia. Erityistä huomiota tulee kiinnittää rikoksia tekeviin lapsiin. Lasten tilanne ja heidän tekemiensä rikosten tausta tulisikin selvittää tarkasti.

Ihmiskaupan uhrin kokeman hyväksikäytön esille saaminen edellyttää luottamuksen rakentamista esitutkintaviranomaisten suuntaan. Uhrilla on oikeus saada mahdollisimman kattavasti tietoa siitä, miten rikosilmoituksen tekeminen vaikuttaa omaan tilanteeseensa.

2 Tunnistaminen ja turvallisuus

Ihmiskaupan uhrin kokeman hyväksikäytön tunnistaminen, oikeuksien toteutuminen sekä palveluiden ja hoidon saanti riippuvat paljon siitä, miten uhri kohdataan, miten hän ohjautuu palveluihin ja miten luottamus saadaan rakennettua. Tähän lukuun on koottu työkaluja tunnistamiseen sekä turvallisuuden kannalta olennaisia asioita ihmiskaupan uhrin auttamiseksi.

On mahdollista, että luvussa esitetyt askeleet uhrin avun saamisessa eivät etene tässä järjestyksessä kaikkien uhrien osalta ja voivat tapahtua osin samanaikaisesti. Esimerkiksi ensikontakti voi johtaa jo samalla tapaamisella tuen antamiseen tai rikosprosessi edetä samaan aikaan, kun henkilö saa hoitoa tai muita palveluja.

Ihmiskaupan uhrilla voi olla muita hänen tilanteensa kannalta olennaisia prosesseja samanaikaisesti, kuten lasten huoltajuuteen tai avioeroon liittyvät prosessit. Erityisesti tilanteessa, jossa hyväksikäytön epäilty tekijä on aviopuoliso tai lasten toinen vanhempi, kytkeytyvät nämä prosessit usein olennaisesti ihmiskaupan uhrin muihin avuntarpeisiin.

On tärkeää huomioida, että suoraviivaisen etenemisen sijaan uhrin tarpeet voivat vaihdella hyväksikäyttötilanteesta irrottautumisesta, toipumisesta, mahdollisen rikosprosessin vaiheista tai muusta uhrin elämään tai ulkoisiin tekijöihin liittyvästä syystä johtuen.

Prosessit kulkevat usein lomittain, ja esimerkiksi oleskeluoikeudessa tapahtuu usein muutoksia ulkomaalaisten ihmiskaupan uhrien kohdalla. Kuntoutumisvaiheessa olevalle uhrille voi tulla akuutteja tarpeita, jotka vaativat toimia. Näiden vuoksi ihmiskaupan uhrin avuntarpeita tulee kartoittaa säännöllisesti ja palvelujen ja hoidon sisältöä päivittää uhrin yksilöllisten tarpeiden mukaisesti.

Keskeistä sille, että ihmiskaupan uhrin tilannetta voidaan selvittää ja hän voi saada apua, on ihmiskaupan uhrin tunnistaminen. Tunnistaminen on keskeistä myös hyväksikäyttötilanteen loppumiseksi sekä uudelleen uhriksi joutumisen ehkäisemiseksi.

Usein rajanveto ihmiskaupan ja lähirikosten välillä on vaikeaa. Mikäli päädytään siihen, että kysymys on ihmiskaupan sijaan lähi- tai liitännäisrikoksesta kuten (törkeästä) parituksesta, törkeästä kiskonnasta tai kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, tällä voi olla tiettyjä vaikutuksia henkilön oikeuksiin, palveluihin ja oleskeluoikeuteen. Tämä on huomioitava muun muassa tilanteessa, jossa poliisi avaa tutkinnan ihmiskauppaa lievemällä nimikkeellä tai tutkintanimike vaihtuu tutkinnan edetessä ihmiskaupasta esimerkiksi törkeäksi kiskonnaksi tai kiskonnantapaiseksi työsyrynnäksi ja henkilöllä on ollut rikosprosessiin liittyvä ihmiskaupan uhrin oleskelulupa tai ihmiskaupparikoksen esitutkintaan määrätty oikeusavustaja.

Aina ei ole varmuutta siitä, mistä hyväksikäytössä on kyse. Myös palveluiden aikana luottamussuhteen rakentuessa voi tulla ilmi lisää ihmiskauppaan liittyviä seikkoja. On myös huomioitava, että jos asiaa ei tutkita ihmiskaupparikoksena, se ei tarkoita, että hyväksikäyttöä tai väkivaltaa ei olisi tapahtunut tai että kysymys ei voisi olla ihmiskaupasta. Kyse voi myös olla siitä, että rikos on tapahtunut, mutta siitä ei ole riittävästi näyttöä saatavilla.

Auttamisjärjestelmän tarjoama apu ei ole riippuvainen siitä, eteneekö rikosprosessi juuri ihmiskaupan rikosnimikkeellä. Auttamisjärjestelmän lisäksi sosiaali- ja terveyspalveluiden antamaa hoitoa, palveluita ja tukea on saatavilla myös silloin, kun henkilöä ei ole vielä tunnistettu ihmiskaupan uhriksi. On myös tärkeää tietää, että esimerkiksi erikoistuneiden järjestöjen palvelut ihmiskaupan uhreille yleensä ovat yleensä saatavilla myös lähi- ja liitännäisrikosten, kuten lievemmän työperäisen hyväksikäytön tai muun seksuaalisen hyväksikäytön, uhreille. Joidenkin lähirikosten, kuten parituksen, uhrilla on oikeus lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997) mukaiseen avustajaan esitutkinnan aikana.

Avustajan käytöstä löytyy lisää tietoa luvusta 3.7.4. Epäselvien tapausten kohdalla voi konsultoida lähi- ja liitännäisrikosilmiötä hyvin tuntevaa tahoa. Olennaista mahdollisten lähi- ja liitännäisilmiöiden kohdalla on arvioida etenemistä henkilön tarpeita peilaten. Konsultoinnista löytyy lisää tietoa luvusta 2.1.6. Yhteystiedot ihmiskaupan uhrien auttamiseen erikoistuneisiin tahoihin käsikirjan lopussa olevasta materiaalipankista luvusta 6.

2.1 Tukea tunnistamiseen

Useimmiten Suomessa ja muualla maailmalla kehitetyissä ihmiskaupan tunnistamiseen tarkoitetuissa indikaattorilistauksissa keskitytään tiettyyn uhriryhmään tai tiettyyn ihmiskaupan tarkoitukseen. Indikaattorit voivat pahimmillaan ohjata ja sulkea tiettyjä ihmiskaupan uhreja näiden listausten ulkopuolelle. Erilaiset

tukikysymykset ovat kuitenkin hyvä alku, joiden pohjalta tilannetta voi selvittää. On tärkeää huomata, että tukikysymyslista ei voi olla kaiken kattava, ja vain rikosprosessitoimijoiden on tarpeellista mennä koettuun hyväksikäyttöön hyvin yksityiskohtaisesti esimerkiksi kuulemistilanteessa.

Uhreja mahdollisesti kohtaavien sote-ammattilaisten ja muiden toimijoiden ei tarvitse tietää sitä, onko kysymys juuri ihmiskaupasta, vaan tärkeämpää on tunnistaa ihmiskaupaan viittaavia asioita ja hyväksikäyttöä laajemmin ilmiötasolla. Kaikki piirteet tapauksissa eivät myöskään ole selvästi havaittavissa, vaan tilanne saattaa näyttää ulkopuolisen silmiin esimerkiksi "tavalliselta" seurustelu- tai työsuhteelta tai uhri voi itse olla epäiltynä rikoksesta. Rikoksen tunnusmerkistön arviointi on rikosprosessitoimijoiden tehtävä.

Jokaisen toimijan, joka kohtaa mahdollisen ihmiskaupan uhrin, tulisi ohjata hänet avun piiriin mahdollisuuksiensa mukaan.

Ihmiskaupan uhrin määräysvaltaan ottaminen rakentuu usein pitkän ajan kuluessa asteittain. Jos ihmiskaupan uhriin kohdistuu pitkäkestoista ja laajaa kontrollointia, on tällä merkittävä vaikutus ihmiskaupan uhrin kykyyn sanoittaa tilannetta, hakea apua, irrottautua ja toimia. Ihmiskaupan tunnistamiseksi on keskeistä erottaa, milloin kyse on kokonaisvaltaisesta kontrolloinnista ja toimintamahdollisuuksien rajoittamisesta yksittäisten tilanteiden sijaan. Usein ihmiskaupan tekijä on ihmiskaupan uhrille läheinen, esimerkiksi sukulainen, perheenjäsen, kumppani tai yhteisö.

Jos ihmiskauppa on teemana uusi tai on epätietoisuutta siitä, kuinka tilanteessa tulisi toimia, yleisellä tasolla voi myös ilman tunnistetietoja konsultoida ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää. Myös esimerkiksi asiaan erikoistuneilla järjestöillä on pitkä kokemus uhrien tunnistamisesta ja auttamisesta, ja heitä voi konsultoida matalalla kynnyksellä. Erityisesti rikosprosessiin liittyviin kysymyksiin voi Auttamisjärjestelmän lisäksi vastata Rikosuhripäivystys ja ihmiskaupparikosten tutkintaan erikoistuneet poliisit. Sosiaali- ja terveydenhuollon kysymyksissä yhteyttä voi ottaa hyvinvointialueen palveluihin. Käsikirjan lopussa löytyvissä yhteystiedoissa on mainittu erikseen ne hyvinvointilueet, joilla uhrien auttaminen on keskitetty tietyille tiimeille osittain tai kokonaan. Yhteystiedot löytyvät käsikirjan materiaalipankista luvusta 6.

Tässä luvussa olevan puheeksioton ja hyväksikäytön kartoituksen työkalun lisäksi puheeksioton ja tunnistamisen tukena voidaan myös käyttää muita väkivallan ja hyväksikäytön tunnistamiseen tehtyjä kysymyspatteristoja tai indikaattorilistauksia, kuten ihmiskauppa.fi-sivulta löytyviä materiaaleja ja Pro-tukipisteen tuottamaa indikaattorilistaa. Näitä on myös käsikirjan lopusta löytyvässä materiaalipankissa.

2.1.1 Haavoittuvuutta lisääviä tekijöitä

Kuka tahansa voi joutua ihmiskaupan uhriksi. On kuitenkin tiettyjä haavoittuvuus-tekijöitä, jotka voivat lisätä riskiä uhriksi joutumisesta. Ihmiskaupan taustalla voi olla esimerkiksi aikaisempia hyväksikäyttökokemuksia, taloudellisia vaikeuksia, päihteidenkäyttöä, asunnottomuutta, velkaantumista, huolta läheisistä tai pelkoa joutua poistetuksi maasta. Kysymys voi myös olla siitä, että uhrilta puuttuu suojaavia tekijöitä.

Erilaisia haavoittuvuustekijöitä ja näihin vaikuttavia, haavoittuvuutta lisääviä asioita ovat esimerkiksi:

Henkilöön liittyviä

Ikä, sukupuoli, henkilön vamma tai toimintarajoite, etninen tausta, seksuaalisuuden ja sukupuolen ilmaisu, fyysinen tai psyykinen pysyvä sairaus, kielitaito, aikaisemmin koettu väkivalta tai hyväksikäyttö, uhrin eristäminen perheestä, ystävistä tai yhteisöstä.

Tilannekohtaisia

Tilapäinen sairastuminen, turvaverkkojen puute, läheisten sairastaminen tai kuolema, oleskeluoikeuden muutokset, työttömyys, taloudelliseen tilanteeseen liittyvät haasteet, päihderiippuvuus.

Yhteiskunnallisia

Sosiaalinen huono-osaisuus ja köyhyys, kriisit ja aseelliset konfliktit, palveluiden heikko saatavuus, puutteet saavutettavuudessa tai esteettömydessä.

2.1.2 Psykologinen kontrolli

Psykologinen kontrolli on olennainen osa ihmiskauppaa. Lähiterminä käytetään myös termiä pakottava kontrolli, mutta pakottavan kontrollin alle luetaan usein kuuluvaksi myös fyysinen väkivalta toisin kuin psykologisessa kontrollissa. Kuten lakivaliokunta on mietinnössään (15/2014 vp) todennut, ihmiskauppaan syyllistyvät henkilöt käyttävät hyvin hienovaraisia, psyykkisiä keinoja saattaakseen uhrin hyväksikäytön kohteiksi. Tällaiset keinot voivat perustua esimerkiksi auktoriteetti-aseman väärinkäyttöön tai muuhun kontrollikeinoon, eikä niiden käytöstä syntynyt vakava alistussuhde yleensä ilmene fyysisinä merkkeinä.

Psykologinen kontrolli on näkymätöntä psyykkistä väkivaltaa, jossa on tarkoituksena saattaa henkilö määräysvallan alle, riippuvaiseksi tekijästä ja alistaiseen asemaan. Kuten ihmiskauppa muutenkin, myös psykologinen kontrolli rakentuu asteittain eikä yksittäistä tekoa ole helppo tunnistaa hyväksikäytön ja kontrollin jatkumosta. Psykologisessa kontrollissa tekijä usein myös hyödyntää myönteistä tai positiivista käytöstä vuorotellen uhkaavan, kontrolloivan tai alistavan käytöksen rinnalla.

Uhrin voi olla hyvin vaikea tunnistaa kontrollia, ja suhde tekijään on usein ristiriitainen. Uhri saattaa esimerkiksi kokea tekijän hänelle läheiseksi ihmiseksi, joka pitää hänestä huolta. Uhri voi tästä syystä ajatella, että hänen on itse suojeltava tekijää. Monissa tapauksissa ihmiskauppaan johtanut tilanne onkin alkanut luottamuksen rakentamisen sekä näennäisen läheisyyden ja huolenpidon kautta asteittain muuttuen hyväksikäytöksi.

Myös ihmiskaupan lähirikoksissa, kuten kunniaan liittyvässä väkivallassa ja lievemmässä työperäisessä hyväksikäytössä käytetään usein psykologista kontrollia.

Psykologinen kontrolli voi näkyä ihmiskaupan uhrin tilanteessa esimerkiksi seuraavin tavoin:

- Jokapäiväisen elämän rajoittaminen ja elinolosuhteet
- Uhrin eristäminen perheestä, ystävistä tai yhteisöstä
- Haukkuminen, alistaminen, kiristäminen, vainoaminen, uhkailu ja muu henkinen väkivalta
- Perheeseen tai muihin läheisiin kohdistuvalla väkivallalla uhkailu

Lisää luettavaa psykologisesta kontrollista löytyy materiaalipankista.

2.1.3 Huolen puheeksiottaminen

Huolen puheeksiottaminen on kaikkien mahdollisia uhreja kohtaavien tehtävä. Väkivaltatyön suositusten mukaan väkivalta tulisi ottaa laaja-alaisesti asiakastyössä puheeksi. Lyhyellä kohtaamisella, esimerkiksi valvontäkäynnillä, asiakasneuvonnassa tai päivystyksessä, on tärkeintä selvittää ja tunnistaa akuutit tarpeet, huolehtia tarpeen mukaisesti palveluohjauksesta, mukaan lukien auttavien tahojen yhteystietojen antaminen. Lyhyen tapaamisen kannalta tärkeimmät asiat on kirjattu puheeksioton muistilistan loppuun.

Akuutti huoli tilanteesta on otettava viipymättä puheeksi. Tapaamisiin ei ole hyvä ottaa mukaan ylimääräisiä henkilöitä, kuten saattajaa tai perheenjäsentä edes tulkkaustarkoituksessa, vaikka mahdollinen ihmiskaupan uhri tätä ehdottaisikin, sillä ihmiskaupan uhrin läheiset voivat liittyä hyväksikäyttötilanteeseen. Ihmiskaupan tai muun vakavan huolen kohdalla on erityisen tärkeää muistaa ammattitulkkin käyttö. Lisää tietoa tulkkauksesta on luvussa 3.7.6. Jos tilanne on uusi, kysymyksessä on lapsi tai nuori tai tilanne tuntuu erityisen haastavalta, tilanteeseen voi olla hyvä pyytää mukaan työpari.

Hyvä lähtökohta puheeksi ottamiselle on lähteä liikkeelle kertomalla omasta huolestaan ja keskustelemalla niistä asioista, joita on mahdollisen ihmiskaupan uhrin voinnissa tai tilanteessa tunnistanut. On hyvä tiedostaa, että toisinaan puheeksiottaminen voi johtaa kieltämiseen tai sulkeutumiseen, eivätkä nämä reaktiot välttämättä tarkoita, että ammattilainen olisi toiminut tilanteessa väärin. Jo ensimmäisellä puheeksioton kerralla on tärkeää tarjota tietoa siitä, mistä apua saa, jos sitä tarvitsee, miten voi toimia turvallisuuden ollessa uhattuna tai jos haluaa keskustella asiasta tai tietää lisää vaihtoehtoistaan.

Jos ihmiskaupan uhri sulkeutuu, kun otat huolen ensimmäistä kertaa puheeksi, on tärkeää mahdollisuuksien mukaan sopia seuraava tapaaminen ja palata aiheeseen. Jos tämä ei oman työnkuvan kannalta ole mahdollista, voit ehdottaa taukoa tai tarjoutua järjestämään tapaaminen toisen ammattilaisen kanssa. Jos mahdollinen ihmiskaupan uhri ei halua jatkaa keskustelua tai sopia uutta aikaa, on tärkeää antaa uhrille auttavan tahon yhteystiedot mukaan.

On tärkeää muistaa, että jos ihmiskaupan uhuriin kohdistuu kontrollointia, voi tällä olla merkittävä vaikutus ihmiskaupan uhrin kykyyn sanoittaa tilannetta, hakea apua ja irrottautua hyväksikäyttötilanteesta. Ensimmäisestä puheeksiotosta voi kestää aikaa ennen kuin ihmiskaupan uhri on valmis puhumaan varsinaisesta hyväksikäytöstä ja kertomaan kokemastaan. Usein huolen puheeksi ottaminen vaatii useamman keskustelukerran, jotta riittävä luottamus puhua ihmiskaupasta syntyy.

Ihmiskaupan uhrin iästä riippumatta voivat ajatella, että asia on liian vaikea puhuttavaksi ja kuultavaksi. Erityisesti silloin, jos kysymyksessä on lapsi tai nuori, on tärkeää muistaa, että lapset ja nuoret tarvitsevat vahvan viestin siitä, että myös vaikeista asioista saa puhua ja aikuinen kestää kuulla mitä tahansa lapsella tai nuorella on kerrottavanaan. Lapset tai nuoret muiden ihmiskaupan uhrien tavoin saattavat syyttää tapahtuneesta itseään ja on tavallista, että heidän voi olla vaikea sanoittaa sitä, mitä he ovat kohdanneet. Niin aikuiset kuin lapset ja nuoretkin saattavat myös vihjata hyväksikäyttö- ja väkivaltakokemuksistaan eri tavoin. Näihin vihjeisiin on hyvä tarttua osoittamalla haluavansa kuulla asiasta lisää.

Alaikäisille kohtaamisen merkitys on suuri: jokainen lapsi ja nuori ansaitsee kokemuksen siitä, että heidät nähdään ja heidän mielipiteensä kuullaan, heitä uskotaan eikä heidän toimintaansa paheksuta.

Erilaisia hälytysmerkkejä siihen, että huoli on otettava puheeksi voivat olla esimerkiksi selvät merkit väkivallasta, pelokas tai muuttunut käytös, puutteellinen tieto omasta tilanteesta ja toistuvat vihjaukset sekä maininnat seksuaaliväkivallasta. Näitä ovat myös toistuvat vihjeet tietystä ihmisarvoa loukkaavista olosuhteista, esiin tuodut uhkaukset, vainoaminen, taloudellinen ahdinko tai selittämättömät velat, haluttomuus tai kyvyttömyys puhua omasta tilanteesta sekä isot aukot mahdollisen ihmiskaupan uhrin kertomuksessa.

Hyväksi koettuja tapoja puheeksiottoon

Ennen tapaamista

1. *Konsultointi.* Jos on epäselvää, mitä vaihtoehtoja mahdollisella ihmiskaupan uhrilla tilanteessaan olisi, tai miten asiassa kannattaisi edetä, voi konsultoida ihmiskaupan vastaisen työn erityisasiantuntijoita esimerkiksi Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä.
2. *Tilan valmistelu.* On hyvä varmistaa, että tila on huolen puheeksiottamiseksi riittävän yksityinen, eikä keskustelua kuule kukaan ulkopuolinen. Mahdollisuuksien mukaan tilan tulisi myös olla mahdollisimman neutraali ja helposti lähestyttävä.

3. *Valmistautuminen.* Tilanteen vaatiessa tulisi varata tulkki. On tarpeen muistaa kysyä tarkemmin ihmiskaupan uhrin mahdollisesta murteesta ja tulkkitoiveista sekä siitä, jos tietyt tulkit eivät tule kysymykseen. Tapaamiseen on hyvä varata ennalta kaikki tarvittavat materiaalit ja lomakkeet, kuten mahdollinen suostumuslomake sekä Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän esityslomake. Auttamisjärjestelmän esityslomakkeet löytyvät materiaalipankista luvusta 6.

Tapaamisen aikana

4. *Läpinäkyvyys.* Tapaamisessa on olennaista kertoa selvästi mistä tapaamisesta on kysymys, mikä oma rooli ja mahdollisen tulkin rooli siinä on, salassapitovelvollisuudesta sekä siitä, mitä tapahtuu seuraavaksi. Velvollisuudesta tehdä lastensuojeluilmoitus tai huoli-ilmoitus sosiaalihuoltoon on hyvä kertoa kuin myös siitä, miksi tilanteesta tehdään muistiinpanoja.
5. *Oikean tiedon tarjoaminen.* Tarjoa osana puheeksiottoa oikeaa tietoa saatavilla olevista palveluista ja ihmiskaupan uhrin oikeuksista.
6. *Asiakastahtisuus.* Mahdollinen ihmiskaupan uhri tarvitsee oman aikansa sisäistää ja vastata hänelle esitettyihin kysymyksiin. Keskustelussa voi pitää taukoja tarvittaessa. Puheeksiotossa ja hyväksikäytön kartoittamisessa on suotavaa käyttää mahdollisimman paljon avoimia kysymyksiä ja kuunnella mahdollista ihmiskaupan uhria ja tämän käyttämiä sanoja tarkasti sekä kiinnittää huomiota myös sanattomaan viestintään.
7. *Moniammatillinen yhteistyö.* Mahdollisen ihmiskaupan uhrin jo saamat palvelut on tarve selvittää ja kysyä erityisesti, onko hänellä joku ammattilainen, jonka kanssa asiaa on jo selvitetty ja käsitelty, ja johon tavattava henkilö luottaa. Asiakkaan suostumus olla tähän ammattilaiseen yhteydessä ja kertoa tapaamisesta on suositeltavaa pyytää. Viranomaisten tiedonsaanti- ja luovutus oikeuksista säädetään lainsäädännöllä. Tiedon jakamisesta ja siirtämisestä löytyy lisää tietoa luvussa 3.6.1.

8. *Uudelleentraumatisoitumisen välttäminen.* Jos mahdollinen ihmiskaupan uhri ilmaisee, ettei hän halua puhua jostain, voi hän tarvita aikaa ennen asiaan uudelleen palaamista. Ammattilaisena on hyvä pyrkiä tilanteessa poistamaan häpeää ja muistaa, että esimerkiksi mahdollisessa rikosprosessi ihmiskaupan uhri joutuu kertomaan kokemastaan hyvin yksityiskohtaisesti, joten turhaa toistoa ja yksityiskohtiin menemistä on syytä yrittää välttää.
9. *Riittävä aika ja jatkon varmistaminen.* Tapaamisessa on hyvä sopia se, miten jatkossa ollaan yhteydessä. Asiakkaalle olisi toivottavaa antaa mukaan yhteystiedot erilaisiin auttaviin tahoihin mahdollisimman huomaamattomassa, mutta hyvin tallessa säilyvässä muodossa.
10. *Turvallisuuden huomioiminen.* Mikäli tilanteessa vaikuttaa tapahtuneen rikos, mahdollisuudesta tehdä rikosilmoitus tulee kertoa samoin kuin myös tuesta, mitä rikosilmoituksen tekoon ja rikosprosessiin voi saada. On tärkeää varmistaa että asiakkaalla on turvallinen paikka mihin mennä ja ymmärrys siitä, mitä hän voi tehdä turvallisuuden ollessa uhattuna. Lisää tietoa rikosprosessista löytyy luvusta 5.

Tapaamisen jälkeen

11. *Kirjaaminen.* Yleisesti ottaen tapaamisessa käsitellyt asiat on suositeltavaa kirjata mahdollisimman tarkasti ylös tapaamisen jälkeen, etenkin jos lainsäädäntö edellyttää kirjaamista, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon osalta. Tarkalla kirjaamisella vältetään samojen asioiden kysymiseltä uudelleen. Kirjaaminen auttaa myös muihin palveluihin ohjaamisessa jatkossa. Jokaisen ammattilaisen tulee olla tietoinen oman organisaationsa kirjaamisvelvoitteista ja -ohjeista ja huomioida niiden mukaisesti myös asiakkaan turvallisuus, kuten esimerkiksi se, onko olemassa riski, että mahdollinen tekijä pääsisi käsiksi asiakkaan tietoihin.
12. *Seuranta ja jatko.* Ammattilaisen on tärkeää palata luvattuihin asioihin tapaamisen jälkeen, tehdä sovitut toimenpiteet, seurata asioiden etenemistä sovitusti ja tarvittaessa toimia yhteyshenkilönä myös muiden ammattilaisten suuntaan.

Mikäli kohtaaminen ja mahdollisuus keskusteluun on rajallinen:

13. *Jatkon tarjoaminen.* Jos tapaamisaika on hyvin lyhyt, ja huoli ihmiskaupaan viittaavasta tilanteesta on syntynyt, on tärkeää tarjota mahdollisuutta jatkaa keskustelua myöhemmin. Mikäli jatkotapaaminen ei kyseiselle ammattilaiselle ole mahdollista, voidaan tarjota yhteydenottoa ammattilaisen toimesta tai tapaamista toisen ihmiskaupan uhreja auttavan tahon kanssa (esimerkiksi Auttamisjärjestelmä, hyvinvointialueen sosiaalityö, järjestöt). On tärkeää pyrkiä tukemaan luottamuksen syntymistä myös muihin ammattilaisiin ja palata asiaan mahdollisuuksien mukaan, jos ihmiskaupan uhri ei tapaamishetkellä ole valmis olemaan yhteydessä tai sopimaan uutta tapaamista.
14. *Palveluihin ohjaaminen ja/tai apua tarjoavien tahojen yhteystietojen antaminen.* Mikäli epäily ihmiskaupasta syntyy, pyritään mahdollinen ihmiskaupan uhri ohjaamaan aina saamaan apua tilanteeseensa ja tarvittaessa muihin palveluihin. Jos ihmiskaupan uhri ei halua keskustella tilanteestaan tapaamisen aikana, siihen ei ole mahdollisuutta tilanteesta johtuen tai uhri kieltäytyy palveluihin ohjaamisesta, voi toimija antaa uhrille mukaan auttavien tahojen yhteystiedot huomaamattomassa muodossa. Esimerkiksi järjestöillä ja Auttamisjärjestelmällä on pieniä esitteitä ja käyntikortteja eri kielillä. Huomioitavaa on, että monella ammattihenkilöllä on sosiaalihuoltolain 35 §:n mukainen yhteydenotto- ja ilmoitusvelvollisuus ohjata ilmeisen tuen tarpeessa oleva henkilö sosiaalihuollosta vastaavan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioitaisiin. Tietyissä tilanteissa tämän voi tehdä myös ilman henkilön suostumusta.

2.1.4 Tukikysymyksiä keskustelun avaamiseksi

Hyväksi koettuja tapoja aloittaa keskustelu ennen varsinaista hyväksikäytön kartoittamista ovat esimerkiksi seuraavat:

- Miten voit?
- Minkälainen elämäntilanteesi tällä hetkellä on?
- Mitä arjessasi, työssäsi, vapaa-ajassasi ja perhe-elämässäsi tapahtuu ja ketä siihen kuuluu?
- Onko jotain sellaisia asioita, jotka painavat mieltäsi tai josta olet huolissasi?
- Mitä voit kertoa minulle asiasta x...?
- Voisitko kertoa minulle vähän lisää siitä, mitä puhuit minulle viimeksi...?
- Ymmärsinkö oikein, että...?

Alussa voit myös tuoda esiin omia havaintojasi:

- Olen huomannut, että...
- Minulle on tullut sellainen käsitys, että...
- Olen ollut huolissani siitä, että...
- Tämä on saanut minut huolestumaan... mitä itse ajattelet asiasta?
- Jäin viime kerran jälkeen pohtimaan, että...

Turvallisuuden kartoittamisesta sekä mahdollisista turvallisuuteen liittyvistä toimenpiteistä on lisää tietoa luvussa 2.2.

2.1.5 Ihmiskauppaan viittaavien asioiden tunnistaminen

Tähän kappaleeseen on kirjattu ihmiskauppaan viittaavia asioita kysymysten muotoon.

On tärkeää muotoilla uhrille esitettävät kysymykset ja myös mahdolliset jatkokysymykset sen pohjalta, mitä mahdollinen ihmiskaupan uhri on jo kertonut. On myös huomioitava, että keskustelu uhrin kanssa käydään avoimin kysymyksin, johdattelua välttäen ja kirjataan siten kuin mahdollinen ihmiskaupan uhri asian sanoo myös mahdollisen rikosprosessin onnistumisen turvaamiseksi.

Jos epäily ihmiskaupasta vahvistuu keskustelun pohjalta, mahdolliselle ihmiskaupan uhrille on tarpeen kertoa hänen vaihtoehtoistaan ja mahdollisuudesta esittää häntä myös Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Auttamisjärjestelmään on mahdollista myös soittaa yhdessä sekä kysyä uhrin tilanteeseen liittyen nimettömästi.

Lasten ja nuorten kohdalla hyväksikäyttäjät ovat usein heille läheisiä, perheenjäseniä, seurustelukumppaneita tai ystäviä. On huomioitava, että uhrin läheinen suhde tekijään voi tehdä tilanteesta hankalasti tunnistettavan. Ammatillaisen on syytä ottaa huoli rohkeasti puheeksi.

Lasten ja nuorten kohdalla hyväksikäytön tunnistaminen ja ammattitaitoisesti tehty kartoitus on erityisen tärkeää. Tämä auttaa turvaamaan lapselle sopivat ja ajan- tasaiset tukitoimet. Lasten ja nuorten kohdalla on muistettava lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus, josta on lisää luvussa 2.2.4.

Mahdollisia esiin tulevia viitteitä ihmiskaupasta

- Saako henkilö päättää omista asioistaan ja tekemisistään, vai joutuuko hän tekemään kotona, työssä, parisuhteessaan tai muilla elämänalueilla jotakin, mitä ei haluaisi?
- Millaiset ovat olleet henkilön asuinolosuhteet?
- Millaista on henkilön arki? Millaista on hänen vapaa-aikansa ja saako hän itse päättää mitä työhön tai vapaaseen kuuluu ja milloin hänellä on vapaata?
- Onko lapsi ollut toistuvasti pitkiä aikoja poissa päiväkodista tai koulusta ilman selkeää syytä?
- Onko henkilö pelokas tai tuoko esiin häneen kohdistuvaa kontrollointia tai vainoamista?
- Saako henkilö olla vapaasti yhteydessä keneen ja milloin haluaa? Onko hänellä puhelin ja seuraako joku, mitä hän sillä tekee?

- Onko henkilöstä kuvattu tai nauhoitettu seksuaalista materiaalia tai tätä levitetty ilman hänen suostumustaan tai materiaalia käytetty hänen uhkailemisekseen?
- Onko häntä kielletty kertomasta joistakin hänelle tapahtuneista asioista ulkopuolisille? Mitä hän ajattelee tapahtuvan, jos hän puhuu tapahtuneesta ammattilaiselle tai hakee apua?
- Millaisia seurauksia on ollut, jos/kun hän on yrittänyt irrottautua epäilyistä hyväksikäyttötilanteesta?
- Onko henkilö itse vastuussa pankkitunnuksistaan ja rahoistaan ja saako hän käyttää ne mihin haluaa?
- Tulevatko palkat tai mahdolliset tuet henkilön itsensä hallinnoimalle tilille ja omaan käyttöön?
- Onko henkilö velkaa tahoille, jotka painostavat tai pakottavat hänet toimimaan tietyllä tavoilla tai onko hänellä lainoja tai muita velkoja, joita ei pysty selittämään?
- Mikäli henkilöllä on päihderiippuvuus tai hän on asunnoton, käyttääkö joku tätä hyväkseen saadakseen hänet tekemään jotain mitä hän ei haluaisi?
- Käyttääkö tekijä hyväkseen henkilön epävarmaa oleskelustatusta tai onko hänen oleskelustatuksensa riippuvainen epäilyistä tekijästä?
- Mikäli epäilty hyväksikäyttö tapahtuu parisuhteessa: Miten parisuhde on alkanut ja alkoiko se molempien yhteisestä päätöksestä ja toiveesta?
- Onko parisuhde tai avioliitto ollut sellainen kuin hän toivoo tai onko parisuhteen dynamiikassa tai siihen sisältyvissä asioissa tapahtunut muutoksia?
- Onko henkilö painostettu tai pakotettu työ-, perhe-, ystävyys- tai parisuhteen sisällä tekemään jotakin, mitä hän ei haluaisi?
- Onko henkilö saanut tarvitsemaansa apua sairastaessaan tai esimerkiksi fyysisiin vammoihinsa?
- Onko henkilö saanut päättää lisääntymisestä ja ehkäisyn käytöstä?
- Onko henkilö kokenut työ-, perhe-, ystävyys- tai parisuhteen sisällä henkistä, fyysistä tai seksuaaliväkivaltaa?
- Jos henkilö haluaisi, voisiko hän erota pari- tai työsuhteesta ilman vakavia seuraamuksia puolison, työnantajan tai jonkun muun osapuolen taholta? Mitä seuraamukset olisivat?

- Mikäli henkilö on matkustanut maasta toiseen, onko matkan syynä ollut hyväksikäyttötilanne tai väkivalta tai matkan aikana tapahtunut jotain, mistä herää huoli?
- Mikäli epäilty hyväksikäyttö on tapahtunut työsuhteessa: miten työsuhde on alkanut, mitä työsuhteen sisällöstä ja ehdoista on sovittu, mitä työsuhde on pitänyt käytännössä sisällään ja mitä kirjallista materiaalia on esimerkiksi työsuhteen solmimisesta, palkanmaksusta ja työvuoroista?
- Jos epäilty hyväksikäyttö on tapahtunut työsuhteessa, onko henkilö saanut jäädä sairauslomalle tarvittaessa?
- Jos henkilölle on maksettu palkkaa, onko tämä jäänyt tai ollut kokonaisuudessaan henkilön käytössä?
- Mikäli epäilty hyväksikäyttö on tapahtunut työsuhteessa, mikä on henkilön suhde tekijään ja muihin työntekijöihin ja asuuko henkilö tekijän järjestämässä asunnossa tai työnantajan luona?
- Joutuuko henkilö maksamaan työnantajalle osan palkastaan esimerkiksi korvauksena sähköstä/vedestä/vuokrasta?
- Mikäli henkilö on syyllistynyt rikokseen, miten päätös rikoksen tekemisestä on syntynyt ja onko joku muu osapuoli vaikuttanut päätökseen tai pakottanut rikoksen tekoon ja mitä olisi tapahtunut, jos hän olisi kieltäytynyt rikoksen teosta? Kuka on hyötynyt henkilön tekemästä rikoksesta?
- Onko henkilö joutunut pakotetuksi, painostetuksi tai huijatuksi tekemään asioita, joita ei olisi halunnut tehdä?

Osa kysymyksistä perustuu Pihlaja & Piipponen (2023) selvitykseen ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista.

2.1.6 Konsultointi

Ihmiskauppaan erikoistuneita tahoja voi konsultoida, mikäli on epäselvyyttä siitä, kuinka tilanteessa tulisi toimia tai voisiko kysymys olla ihmiskaupasta. Konsultointi on hyvä tapa myös saada peilattua omia ajatuksiaan, erityisesti, mikäli työyhteisössä ei ole asian parissa työskennelleitä tai asiakastapaukseen ei ole saatavissa työparia.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää sekä uhrien auttamiseen erikoistuneita järjestöjä voi konsultoida nimettömästi sekä antamatta tunnustietoja ihmiskaupan uhrista. Konsultoinnin osana voi myös kysyä neuvoa asian puheeksiottoon, epäillyn ihmiskauppatilanteen kartoittamiseen, Auttamisjärjestelmän esitykseen tai rikosilmoituksen tekemiseen. Työperäisen hyväksikäytön kohdalla voit konsultoida anonyymisti myös työsuojeluviranomaista sekä ammattiliittoja.

Yhteystiedot löytyvät käsikirjan lopussa olevasta materiaalipankista luvusta 6.

2.2 Turvallisuus

Suomessa ihmiskaupan uhriksi joutuneen turvallisuustilanne vaihtelee usein myös hyväksikäyttötilanteesta irtautumisen jälkeen liittyen eri prosessien etenemiseen esimerkiksi silloin, kun asia etenee rikosprosessissa tai tekijä aktivoituu muuten uhrin etsinnässä tai on ihmiskaupan uhriin muilla tavoin yhteydessä. Painostaminen voi myös kohdistua uhrin läheisiin Suomessa tai ulkomailla.

Lasten turvallisuuden arvioinnissa on huomioitava huoltajuuteen liittyvät kysymykset kuten vanhempien tiedonsaantioikeus, yhteydenpidon rajoittamisen tarve, lasten vaihdot ja tapaamiset sekä lasten koulun ja päiväkodin henkilökunnan kanssa turvallisuudesta ja muista olennaisista seikoista kommunikointi. Jos tilanteessa ilmenee laajempaa kunniaan liittyvää väkivaltaa, tulee huomioida, että lasta tai nuorta voi uhata koko hänen lähipiirinsä ja sukunsa.

Jokaisen ihmiskaupan uhrien kanssa töitä tekevän on tärkeää käydä uhrin kanssa perusasiat turvallisuuteen liittyen. Keskeistä on ihmiskaupan uhrin oma kokemus turvallisuudesta.

Mikäli irtautuminen hyväksikäyttötilanteesta on vielä kesken, on myös tästä tärkeää keskustella ihmiskaupan uhrin kanssa. Uhrin kanssa on myös puhuttava siitä, miten akuutissa tilanteessa tulee toimia ja kehen voi olla yhteydessä, jos tarvitsee apua.

Jos kohtaaminen ihmiskaupan uhrin kanssa on hyvin lyhyt tai uhri ei halua sillä hetkellä apua tai keskustella asiasta tarkemmin, olisi tärkeää ainakin pyrkiä selvittämään, onko uhrilla tällä hetkellä turvallinen paikka majoittua ja mikä on hänelle turvallinen tapa olla ammattilaiseen yhteydessä.

2.2.1 Turvallisuushkan arviointi

Tarvittaessa, ja varsinkin rikosprosessin ollessa käynnissä, on turvallisuushuolista, esimerkiksi mahdollisesta väkivallan uhkasta, tärkeää keskustella asiaa tutkivan poliisin kanssa. Poliisi voi tarpeen mukaan arvioida uhkaa tarkemmin ja eri tavoin sen mukaan, liittyykö mahdollinen uhka esimerkiksi lähisuhde- tai muunlaiseen eri tavalla ilmenevään väkivaltaan. Turvauhan arviointi ei vaadi aktiivista esitutkintaa.

Poliisin kyky arvioida tilanteeseen liittyvää väkivallan uhkaa perustuu saatavilla oleviin tietoihin tai mahdollisuuksiin hankkia tietoa. Jos tietoa on vain rajoitetusti, kattavan uhka-arvion tekeminen ei ole mahdollista. Tämä ei kuitenkaan estä alla esitetyn turvasuunnitelman laatimista parhaalla mahdollisella tavalla.

Poliisin uhka-arvion tietoja ei voida myöskään jakaa uhrille ja viranomaistenkin kesken tietojen jakaminen on lainsäädännöllisistä syistä rajoitettua.

Alla olevia kysymyksiä ei ole tarkoitettu käytettäväksi sellaisenaan suoraa uhrin kanssa, vaan kysymyslista on tarkoitettu muistilistaksi ammattilaiselle huomiotaavaksi.

Mahdollisia esiin tulevia viitteitä ihmiskaupan uhrin turvallisuuteen vaikuttavista asioista

- Kuinka kauan väkivalta ja epäilty hyväksikäyttö on jatkunut, ja jatkuuko tilanne edelleen?
- Jos tilanne jatkuu edelleen, onko ihmiskaupan uhri yrittänyt irrottautua tilanteesta aikaisemmin ja mitä silloin tapahtui?
- Onko väkivallassa tai hyväksikäytössä tapahtunut muutoksia viime aikoina (esimerkiksi raaistuminen, toistuvuus)?
- Tunteeko ihmiskaupan uhri olevansa eristyksissä vai onko hänellä turvallisia kontakteja/läheisiä, joilla ei ole yhteyttä epäilyyn tekijään?

- Onko epäilty tekijä tai joku muu kohdistanut ihmiskaupan uhriin tai hänen lapsiinsa suoraan tai epäsuoraan uhkaa?
- Millainen on ihmiskaupan uhrin oma turvallisuudentunne ja mitkä asiat tähän vaikuttavat?
- Mitä ihmiskaupan uhri pelkää itselleen tai lapsilleen tapahtuvan?
- Onko epäilty tekijä tai hänen lähipiiriään Suomessa?
- Onko epäilyllä tekijällä/tekijöillä tietoa missä ihmiskaupan uhri asuu tai mahdollisuus saada tämä tietoonsa?
- Onko uhrin asiassa haettu turva- tai lähestymiskieltoa?
- Mitä ihmiskaupan uhri ajattelee epäillyn tekijän/tekijöiden tekävän ja kenelle (ihmiskaupan uhri itse, lapset, muut läheiset) jos ihmiskaupan uhri irrottautuu tilanteesta/hakee apua/tekijä löytää hänet?
- Millaista on ihmiskaupan uhrin asumistilanteen muu turvallisuus?
- Onko epäilyllä tekijällä kytköksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen tai onko tiedossa aikaisempaa rikostaustaa?

Lasten ja nuorten kohdalla olisi lisäksi kartoitettava sekä ihmiskaupan kohdistuessa heihin että heidän ollessaan ihmiskaupan todistaneita ihmiskaupan uhrin lapsia:

- Onko epäilyllä tekijällä lasten yhteishuoltajuus ja tiedonsaanti-oikeus, esimerkiksi mahdollisuus saada tätä kautta selvää missä lapset asuvat?
- Onko epäilyllä tekijällä tiedossa, missä lapset käyvät päiväkodissa tai koulussa?
- Onko väkivaltaa tai sen uhkaa kohdistunut lapseen?
- Puhuuko lapsi jotain häneen kohdistuvasta uhasta, väkivallasta tai turvallisuudentunteestaan?
- Kenen kanssa lapsi on itse yhteydessä, onko epäillyn tekijän mahdollista saada tietoa heidän asuinpaikastaan tätä kautta?
- Onko epäilty tekijä ollut yhteydessä lapseen esimerkiksi sosiaalisen median kanavien kautta?

Turvallisuusuuhkaa kartoittaessa huomioidaan myös ihmiskaupan uhrin mahdolliset toimintarajoitteet, kuten akuutissa tilanteessa avun hakemista rajoittava liikuntarajoite tai luku- ja kirjoitustaidottomuus.

Akuuteissa hätätilanteissa on oltava yhteydessä hätänumeroon 112 ja tapauksesta riippuen hyvinvointialueen sosiaali- ja kriisipäivystykseen. Muistettava on niin sosiaalihuoltolain kuin lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus. Suomessa monien tahojen työntekijöillä on velvollisuus tehdä [lastensuojeluilmoitus](#) lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaaliväkivaltaepäilyissä on samoilla ammattilaisilla myös ilmoitusvelvollisuus poliisille.

2.2.2 Turvasuunnitelma

Kun huoli ihmiskaupasta herää, tulee ihmiskaupan uhrin turvallisuustilannetta kartoittaa uhrin kanssa yhteistyössä. Turvasuunnitelman teko on erityisen tärkeää silloin, kun hyväksikäyttötilanne on vielä käynnissä, uhri ei ole täysin irtaantunut tilanteesta tai epäilty tekijä tietää ihmiskaupan uhrin olinpaikasta tai avunhakemisesta tai etsii uhria.

Jos palveluiden järjestäminen vaatii tai ihmiskaupan uhrin tilanteesta on voimakas hyväksikäyttöön liittyvä huoli, olisi tapauksessa hyvä esittää poliisille pyyntö kattavamman uhka-arvioin laatimisesta. Asiasta on tärkeää myös käydä keskustelua ja välittää tietoa muille olennaisille ihmiskaupan uhrin kanssa työskenteleville tahoille ihmiskaupan uhrin luvalla erityisesti silloin kun turvallisuustilanne muuttuu.

Muistilista ammattilaisille turvasuunnitelman luomiseksi

- Minne ihmiskaupan uhri voi mennä yksin/lasten kanssa, jos kotiin/ töihin/yöpaikkaan ei ole turvallista mennä?
- Millä tavalla ihmiskaupan uhri voi poistua asunnostaan/ yöpaikastaan/työpaikastaan?
- Mitä asioita ihmiskaupan uhri tarvitsee mukaansa, jos joutuu poistumaan nopeasti?
- Jos hyväksikäyttäjä on ihmiskaupan uhriin yhteydessä, miten hän voi tilanteessa toimia?
- Millä tavalla ihmiskaupan uhri voi viestittää elämänsä turvallisille henkilöille, että heidän pitää hälyttää apua tai poliisi akuutissa väkivaltatilanteessa?
- Kehen henkilö voi olla yhteydessä, jos hän pelkää turvallisuutensa puolesta?

Jos ihmiskaupan uhrilla on lapsia, on lisäksi pohdittava seuraavia asioita:

- Ihmiskaupan uhrin elämässä olevia turvallisia henkilöitä, joilla on lupa olla ammattilaiseen yhteydessä tai hakea lapset päiväkodista/koulusta?
- Miten harjoitella lasten kanssa kotoa turvallisesti ja nopeasti poistumista ja mitä lasten pitää ainakin tietää ja osata hätätilanteessa?
- Huoltajuuteen liittyvät kysymykset kuten vanhempien tiedonsaantioikeus, yhteydenpidon rajoittamisen tarve, lasten vaihdot ja tapaamiset sekä lasten koulun ja päiväkodin henkilökunnan kanssa turvallisuudesta ja muista olennaisista seikoista kommunikointi.

Muita turvallisuuden osalta tärkeitä asioita:

- Asumisen turvallisuutta voidaan lisätä turvallisen majoituksen lisäksi esimerkiksi vaihtamalla ihmiskaupan uhrin asuinpaikkaa alueelta tai paikkakunnalta toiselle sekä erilaisilla turvatoimilla kuten turvaketjun, turvalukon tai ovisilmän asennuksella tai turvanapilla.
- Puhelimeen, sosiaaliseen mediaan ja sovelluksiin liittyvät huomiot: 112-sovelluksen asentaminen, turvallisuusuhkan kannalta olennaisten viranomaisten yhteystiedot, Nollalinjan ja lähimmän turvakodin yhteystiedot, sosiaalisen median käyttö ja kuvien, sijaintitietojen jakaminen tai puhelimen mahdollinen seuranta tekijän toimesta.
- Uhrin tiedot virallisissa rekistereissä: on varmistettava, että uhuriin on mahdollista olla turvallisesti yhteydessä. Voiko esimerkiksi joku muu nähdä uhrille lähetetyt viestit tai olla paikalla, jos hänelle soitetaan, voiko uhrin osoitteeseen lähettää dokumentteja tai päätöksiä?

2.2.3 Turvakielto ja lähestymiskielto

Turvakielto on toimi, jolla rajoitetaan osoitetietojen luovuttamista väestötietojärjestelmästä. Tieto turvakiellon omaavan ihmiskaupan uhrin osoitteesta ja kotikunnasta voidaan luovuttaa vain tiettyjä asioita käsitteleville viranomaisille.

Turvakielto koskee vain väestötietojärjestelmää ja Traficomien ylläpitämää liikenneasioiden rekisteriä. Turvakielto ei ulotu muiden viranomaisten tai organisaatioiden osoitetietoja sisältäviin henkilörekistereihin. Lisää tietoa turvakiellosta ja lomakkeen turvakiellon hakemiseen löydät väestötietojärjestelmän verkkosivuilta osoitteesta <https://dvv.fi/turvakielto>.

Lähestymiskieltoa haetaan joko poliisilta tai suoraan käräjäoikeudelta, kirjallisesti tai suullisesti. Lähestymiskieltoa koskevan asian ratkaisee käräjäoikeus. Lähestymiskiellon hakeminen on maksutonta. Lähestymiskielto suositellaan haettavaksi tilanteissa, joissa ihmiskauppatapaus liittyy lähisuhdeväkivaltaan tai tekijä jatkaa uhkailua hyväksikäyttötilanteesta irtautumisen jälkeen. Lähestymiskiellolla voidaan suojata myös esimerkiksi oikeudenkäynnin todistajaa.

Lähestymiskiellon hakemiseen tarvitaan seuraavat tiedot:

- minkälaisen uhan tai häirinnän kohteeksi uhri on joutunut tai joutumassa
- kenen taholta uhka tulee
- käsitys väkivallan, häirinnän tai rikoksen uhkan jatkuvuudesta
- asiassa mahdollisesti olevat todistajat tai todisteet

On hyvä huomioida, että uhrin asuinseutu voi paljastua tekijälle lähestymiskiellon hakemisen yhteydessä. Lähestymiskiellon hakemiseen saa apua esimerkiksi Rikosuhripäivystyksestä, jossa tarjotaan myös tietoa lähestymiskiellon hakemiseen liittyvistä olennaisista yksityiskohdista.

Lisää tietoa lähestymiskiellon hakemisesta löytyy osoitteesta www.oikeus.fi.

2.2.4 Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus

Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tulisi aina lähtökohtaisesti tehdä yhdessä asiakkaan kanssa. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä kuka tahansa. Lastensuojelulain 25 §:n 1 momentissa säädetään henkilöistä, jotka ovat velvollisia tekemään lastensuojeluilmoituksen, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Tämä ilmoitusvelvollisuus voi koskea henkilöä, joka työskentelee mahdollisesti ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen kanssa tai tilanteessa, jossa mahdollisella ihmiskaupan uhrilla on lapsia. Lisäksi lastensuojelulain 25 §:n 3 momentti velvoittaa samat ilmoitusvelvolliset henkilöt tekemään ilmoituksen myös poliisille laissa mainittujen edellytysten

täyttyessä. Myös syntymättömästä lapsesta voidaan tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus, mikäli epäillään, että vanhempi ja lapsi tulevat tarvitsemaan tukea heti syntymän jälkeen.

Ihmiskaupaan viittaavassa tilanteessa huoli voi nousta esimerkiksi tapauksessa, jossa epäillään toisen vanhemman tai muun perheenjäsenen kohdistavan lapseen hyväksikäyttöä tai liittyvän ihmiskauppakokonaisuuteen tavalla tai toisella.

Yhteydenoton jälkeen sosiaalihuollon viranomaiset vastaavat lapsen tilanteen arvioimisesta. Lastensuojeluasian vireilletulon jälkeen on toimivaltaisen lastensuojelun työntekijän arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve.

Lasten ja nuorten kanssa ihmiskaupaan viittaavista tilanteista puhumiseen löytyy lisää tietoa [materiaalipaketista löytyvistä materiaaleista kuten oikeusministeriön julkaisusta Parhaat käytännöt lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan torjumiseksi sekä uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi \(2024\)](#).

2.2.5 Turvallinen majoitus

Turvallinen majoitus on yksi vastaanottolaissa määritellyistä palveluista ihmiskaupan uhreille. Ihmiskaupan uhrin tarvetta turvalliseen majoitukseen tulisi arvioida osana vastaanottolain tarkoittamaa avuntarpeiden arviointia sekä turvallisuuden kartoittamista. Sosiaalihuollossa puolestaan lähtökohtana on, että palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä varmistetaan, että asiakkaan asuminen on tarkoituksenmukainen ja turvallinen.

Turvallisen majoituksen tarkoitus on ennen kaikkea vahvistaa mahdollistaa ihmiskaupan uhrin turvallisuudentunnetta, ehkäistä uudelleen uhriksi joutumista sekä olla osa ihmiskaupan uhrin tilanteen tasaamista ja rauhoittamista.

Ihmiskauppadirektiivin muutosdirektiivi (2024/1712/EU) korostaa, että turvakoteja ja muita asianmukaisia väliaikaisia majoituksia on tarjottava riittävästi, ja niiden on oltava helposti oletettujen ja tunnistettujen ihmiskaupan uhrien saatavilla. Turvakodeissa ja erilaisissa asianmukaisissa väliaikaisissa majoituksissa on autettava ihmiskaupan uhreja toipumaan tarjoamalla riittävät ja asianmukaiset elinolot, jotta he voivat palata itsenäiseen elämään. Ne on myös varustettava lasten, myös ihmiskaupan kohteeksi joutuneiden lasten, erityistarpeita varten.

Lasten osalta ihmiskaupan näkökulmasta tilanteessa tulee huomioida erityisesti lapsen turvallisuus ja turvallisuudentunne, pysyvyys, verkostot sekä mahdollisten läheisten liittyminen mahdolliseen hyväksikäyttötilanteeseen. Huostaanotto on lastensuojelun viimesijaisin keino turvata lapsen kasvu ja kehitys.

Aina olisi ensisijaisesti pyrittävä siihen, että ihmiskaupan uhrin turvallinen asuminen järjestettäisiin mahdollisimman pysyvänä ratkaisuna. Joskus tämä ei kuitenkaan ole mahdollista ennen tilanteen tarkempaa selvittämistä, ja tällöin turvallinen asuminen voidaan myös järjestää kriisimajoituksena tai muutaman yön hotelliyöpymisenä. Suurimmalle osalle ihmiskaupan uhreista hotellimajoitus ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukainen turvallisen asumisen muoto, sillä hotellimajoitus on väliaikainen, eikä hotellissa välttämättä voida taata tarvittavia turvallisuustoimia.

Asumisen järjestämistä ihmiskaupan uhrille päättää lähtökohtaisesti ihmiskaupan uhrin palveluiden järjestämisvastuussa oleva taho. Turvakotiin asiakas voi kuitenkin hakeutua itse.

Hyväksi koettuja vaihtoehtoja turvalliselle majoitukselle ihmiskaupan uhrin tilanteesta riippuen

- *Turvakoti.* Akuuteissa lähisuhdeväkivaltaan liittyvissä ihmiskaupatapauksissa lyhytaikaiseen turvallisen majoituksen tarpeeseen vastaa turvakoti. Turvakotipalvelua tarjotaan ensisijaisesti lähisuhdeväkivaltaa kokeneille tai sen uhan alla eläville. Turvakotipalvelut ovat saatavilla asuinpaikasta, iästä ja sukupuolesta riippumatta sekä käytettävissä tarvittaessa myös nimettömästi. Turvakotipalvelua voidaan antaa myös lähisuhdeväkivaltaan rinnastuvien syiden vuoksi apua tarvitsevien henkilöiden auttamiseen, jos apu vastaa uhrin avuntarvetta eikä avun antaminen aiheuta haittaa tai vaaraa muille turvakodissa oleville. Suomessa on vuoden 2024 lopussa 28 turvakotia, joista yksi on salaisessa osoitteessa pääkaupunkiseudulla sijaitseva. Tämä turvakoti on poikkeuksellisesti vain naisille ja lapsille. Turvakotiin voi hakeutua itse ja se on asiakkaalle maksuton. Turvakotien yhteystiedot löytyvät materiaalipankista luvusta 6.

- *Hyvinvointialueen järjestämä asumispalvelu.* Asiakkaan palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti hänelle voidaan tarjota esimerkiksi sosiaalihuoltolain mukaista tuettua asumista tai lastensuojelun tukitoimena esimerkiksi ympärivuorokokautista perhekuntoutusta. Hyvinvointialue vastaa näiden palvelujen tarpeen arvioinnista ja soveltuvuudesta kunkin ihmiskaupan uhrin yksilöllisen tilanteen mukaisesti.
- *Vastaanottokeskukset.* Vastaanottolain mukaisiin vastaanotto- palveluihin oikeutetuilla on oikeus vastaanottokeskuksen järjestämään majoitukseen. Suuri osa ihmiskaupan uhreista, jotka ovat vastaanottopalveluiden piirissä, jatkavat asumistaan vastaanottopalveluissa myös ihmiskaupan uhriksi tunnistamisen jälkeen. Vastaanottokeskukset sopivat turvallisen majoituksen vaihtoehdoksi niissä tilanteissa, joissa yhteisömuotoinen asuminen ei aiheuta ihmiskaupan uhrille uhkaa. Auttamisjärjestelmän yksi toimipisteistä toimii Joutsenon vastaanottokeskuksen yhteydessä. Ihmiskaupan uhrin siirto vastaanottokeskuksesta toiseen pitää aina tehdä harkiten ja uhrin turvallisuus huomioiden.
- *Auttamisjärjestelmän järjestämä muu asumispalvelu.* Ihmiskaupan uhrin avuntarpeen perusteella voi tarvittaessa järjestää turvallisen asumisen ihmiskaupan uhrille ja hänen lapsilleen esimerkiksi järjestön ylläpitämissä asumispalveluissa.
- *Muu yksityisasuminen.* Joissain tapauksissa tunnistamisen ja palveluiden alkaessa ihmiskaupan uhrilla on tekijästä riippumaton yksityismajoitus. Tällöin on varmistettava, että ihmiskaupan epäilty tekijä ei ole tietoinen asunnon sijainnista, etsi ihmiskaupan uhria tai kohdista tähän uhkailua.

3 Ihmiskaupan uhrin avuntarpeet ja niihin vastaaminen

Tässä luvussa keskitytään niihin ihmiskaupan uhriin, jotka ovat Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä ja tunnistettu ihmiskaupan uhreiksi. On tärkeää huomioida, että silloin kun uhri ei halua hakeutua Auttamisjärjestelmään, tulisi uhri pyrkiä ohjaamaan muun avun piiriin. Sosiaalihuoltolaki velvoittaa hyvinvointialueita järjestämään sosiaalipalveluita väkivallasta, kaltoinkohtelusta ja hyväksikäytöstä, kuten ihmiskaupasta, aiheutuviin tuen tarpeisiin myös silloin, kun uhri ei ole Auttamisjärjestelmässä. Tarvittaessa uhri voidaankin ohjata hyvinvointialueen sosiaali- ja terveystalouteihin, joissa arvioidaan tuen tarpeeseen vastaavat sosiaali- ja terveystalout.

Vaikka ihmiskaupan uhri ohjattaisiinkin Auttamisjärjestelmään, voidaan hänet myös samanaikaisesti ohjata muihin, esimerkiksi järjestöjen palveluihin, jos uhrin tilanteessa tämä on tarpeellista. Järjestöjen tarjoamissa palveluissa uhri voi pääsääntöisesti asioida myös anonyymisti.

3.1 Palveluiden järjestämisvastuu

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään asiakkaaksi otetun ihmiskaupan uhrin palveluiden järjestämisvastuu riippuu siitä, onko henkilöllä kotikunta. Auttamistoimia järjestettäessä tulee aina lain mukaisesti huomioida uhrin iästä, turvattomasta tilasta sekä fyysisestä ja psyykkisestä voinnista johtuvat erityistarpeet.

Kun ihmiskaupan uhrilla on kotikunta, on palveluiden arviointi ja järjestämisvastuu hyvinvointialueilla. Ohjaus ja neuvonta ihmiskaupan uhrin tilanteeseen liittyen kuuluvat kuitenkin 1.1.2023 astuneen lakimuutoksen mukaisesti Auttamisjärjestelmälle myös kotikunnan omaavien ihmiskaupan uhrien kohdalla. Kun ihmiskaupan uhrilla on kotikunta, voi hyvinvointialue hakea ELY-keskukselta korvauksia ihmiskaupan uhrille järjestettävien palveluiden ja hoidon kustannusten kattamiseksi.

Kun ihmiskaupan uhrilla ei ole Suomessa kotikuntaa tai ihmiskaupan uhri on hakenut kansainvälistä suojelua tai saa tilapäistä suojelua, on palveluiden järjestämisvastuu Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmällä. Kansainvälistä

suojelua hakevien ja tilapäistä suojelua saavien palvelut järjestetään yhteistyössä vastaanottokeskusten kanssa. Auttamistoimien tarpeen arvioista vastaa Auttamisjärjestelmän työntekijä yhteisellä tapaamisella. Auttamistoimien järjestäminen tehdään yhteistyössä ja sopimalla toimintatavoista ja työnjaosta yhdessä vastaanottokeskuksen kanssa. Auttamisjärjestelmä voi täydentää vastaanottokeskuksen järjestämiä palveluita esimerkiksi järjestön tuottamana ostopalveluna silloin, kun palvelun tarve liittyy ihmiskaupan uhriksi joutumiseen.

Lasten auttamisen lähtökohtana on lapsen edun ensisijaisuus. Myös lasten kohdalla vastuujakoon ja järjestämisvastuuseen vaikuttaa keskeisesti lapsen oleskeluoikeus. Ihmiskaupan uhriksi joutuneella lapsella on oikeus lastensuojelulain mukaisiin toimiin riippumatta oleskeluoikeudesta, mikäli toimivaltainen viranomaisen arvio ja toteaa nämä tarpeellisiksi. Lapsiperheiden palvelut, lastensuojelu ja perheoikeudelliset palvelut ovat hyvinvointialueen sosiaalihuoltoa, jota aluehallintovirastot ja Valvira valvovat. Lisää oleskeluoikeudesta luvussa 4.

Kun lapsella on kotikunta, auttamisesta vastaa hyvinvointialue. Hyvinvointialue vastaa palveluiden järjestämisestä lapselle. Auttamisjärjestelmä toimii hyvinvointialueen tukena tarvittaessa.

Kun lapsi on Suomessa turvapaikanhakijana tai saa tilapäistä suojelua, vastaanottokeskukset (ml. ilman huoltajaa saapuneiden ryhmäkodit) ovat vastuussa vastaanottolain mukaisista peruspalveluista. Auttamisjärjestelmä toimii vastaanottokeskusten tukena ja kattaa ihmiskaupan uhriksi joutuneille lapsille tarjottavista lisäpalveluista koituvia kustannuksia.

Kun lapsella ei ole Suomessa kotikuntaa, oleskeluoikeutta eikä hän ole turvapaikanhakija, hänen palveluistaan vastaa Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä.

3.2 Esittäminen Auttamisjärjestelmään

Viranomaisen, järjestö, vastaanottokeskus, seurakunta tai muu yksityisen sektorin toimija kuten esimerkiksi oikeusavustaja voivat ohjata ihmiskaupan uhriksi olettamansa henkilön Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään tekemällä esityksen Auttamisjärjestelmälle oletetun ihmiskaupan uhrin suostumuksella. Uhriksi joutunut henkilö voi myös halutessaan olla itse Auttamisjärjestelmään yhteydessä ja esittää itseään asiakkaaksi. Ammattilaisen tuki on usein tilanteessa tärkeää, jotta esitykseen saadaan kaikki olennainen tieto sekä uhriutumuksesta että avuntarpeesta.

Esityksen tekijällä ei tarvitse olla varmuutta siitä, että kysymyksessä on ihmiskaupan uhri. Riittää että toimijalla on herännyt epäily siitä, että kysymyksessä voi olla tuen tarpeessa oleva ihmiskaupan uhri.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää voi myös konsultoida anonyymisti ennen esityksen tekemistä asiakkaan tilanteesta kertomatta uhrin henkilötietoja. Auttamisjärjestelmän kanssa voidaan kartoittaa erilaisia etenemisvaihtoehtoja ja huomioitavia seikkoja. Voit konsultoida Auttamisjärjestelmää esimerkiksi tilanteessa, jossa ihmiskaupan uhrin oleskelulupa liittyy epäiltyyn tekijään tai hyväksikäyttöön esimerkiksi pakkoavioliittotilanteessa tai työperäistä hyväksikäyttöä koskien.

Ennen esityksen tekemistä oletetulle ihmiskaupan uhrille tulee kertoa ymmärrettävällä tavalla, mikä Auttamisjärjestelmä on, miten esitys tehdään ja mitä asiakkuus tarkoittaa sekä mitä vaikutuksia tällä voi olla.

Auttamisjärjestelmästä on hyvä kertoa ainakin seuraavat seikat ennen kuin henkilö antaa suostumuksensa esityksen tekemiseen

- Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä on itsenäinen viranomainen, joka toimii Maahanmuuttoviraston alla.
- Auttamisjärjestelmä on viranomaistoimintaa ja Auttamisjärjestelmässä olevan tiedot ovat lain nojalla salassa pidettäviä.
- Auttamisjärjestelmä voi lain nojalla tarvittaessa pyytää muilta viranomaisilta toimintansa ja asiakkaan auttamisen kannalta välttämättömiä tietoja hänestä muilta viranomaisilta.
- Ihmiskaupan uhrien Auttamisjärjestelmän asiakkuuden merkitys henkilön oikeuksille palveluihin. Ihmiskaupan uhrin oikeuksista lisää luvuissa 1.1 ja 1.3.7.
- Asiakkuus on vapaaehtoista, eikä auttamistoimia järjestetä vastoin asiakkaan suostumusta ja tahtoa aikuiselle ihmiskaupan uhrille.
- Asiakkuutta koskevia tietoja säilytetään Auttamisjärjestelmän asiakasrekisterissä UMA-asiakasrekisterin alla ja asiakkaalla on oikeus saada tietää, mitä häntä koskevia tietoja rekisteriin on tallennettu sekä missä tapauksissa muilla viranomaisilla on oikeus saada tai käyttää tietoja.

- Auttamisjärjestelmä ei anna ilman ulkomaalaisen asiakkaan omaa suostumusta tietoja asiakkaasta hänen kotimaansa tai muun maan viranomaisille.
- Auttamisjärjestelmän asiakkuus ei ole sidottu rikosprosessiin tai rikosprosessissa etenemiseen ihmiskauppa-rikosnimikkeellä, vaan Auttamisjärjestelmän arvioon siitä, että kyseessä voi olla ihmiskaupan uhri, jolla on tuen ja palveluiden tarvetta.
- Ilman oleskeluoikeutta Suomessa olevalle uhrille on tärkeää myös kertoa ihmiskaupan uhrin auttamisjärjestelmän mahdollisuudesta myöntää ihmiskaupan uhrille harkinta-aika, jonka aikana oleskelu Suomessa on luvallista. Harkinta-ajasta löydät lisää luvussa 4.2.3.

Esitykseen on tärkeää sisällyttää ainakin seuraavat seikat:

- Oletetun uhrin henkilötiedot riittävällä ja käytettävissä olevalla tavalla.
- Tiedot uhrin mukana olevista alaikäisistä lapsista.
- Tiedot siitä, kuinka uhriin saadaan yhteys turvallisesti.
- Esityksen tekijän yhteystiedot.
- Kuvaus uhrin tilanteesta ja siitä, miksi ajatellaan hänen joutuneen ihmiskaupan uhriksi (mitä on tapahtunut, milloin ja mitä olisi tapahtunut jos olisi kieltäytynyt tekemästä jotain).
- Tiedot ja esittäjän/uhrin oma arvio avun tarpeesta.
- Tieto mahdollisesta turvallisuusuhkasta.
- Mahdollisuuksien mukaan tieto ulkomaalaisen uhrin oleskeluoikeudesta Suomessa.

Esitys Auttamisjärjestelmään otettavasta esitunnistetusta ihmiskaupan uhrista tehdään pääsääntöisesti kirjallisesti suomeksi, ruotsiksi tai englanniksi Auttamisjärjestelmän lomakkeelle, joka löytyy www.ihmiskauppa.fi -sivustolta sekä käsikirjan liitteistä.

Tietoa Auttamisjärjestelmästä sekä henkilötietojen käsittelystä Auttamisjärjestelmässä löydät eri kielillä <https://ihmiskauppa.fi/tietoa-ja-materiaaleja/tyokaluja-ihmiskaupan-vastaiseen-tyohon/>.

Täytetty esityslomake tulee käydä ihmiskaupan uhrin itsensä kanssa läpi. Lomakkeen lopussa henkilö itse antaa suostumuksensa allekirjoituksella.

Jos tilanne on kiireellinen, esitys voidaan myös tarvittaessa tehdä suullisesti puhelimen välityksellä. Kiireellisyys arvioidaan Auttamisjärjestelmän toimesta tapauskohtaisesti, mutta kiireellisen tapauksesta voi tehdä esimerkiksi asunnotomuus, rahattomuus, edelleen käynnissä oleva hyväksikäyttötilanne tai akuutti turvallisuusuhka. Kriisitilanteessa tulee myös olla yhteydessä hyvinvointialueen sosiaali- ja kriisipäivystykseen, jossa arvioidaan kaikkien ko. hyvinvointialueen alueella oleskelevien henkilöiden, myös kotikunnattomien, kiireellisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden tarve. Jos on kysymys hätätilanteesta, tulee soittaa hätänumeroon 112.

3.3 Ensivaiheen ja kiireellisiin avuntarpeisiin vastaaminen sekä ohjaaminen avun piiriin

Kaikilla ihmiskaupan uhreja kohtaavilla ammattilaisilla on velvollisuus ja tulee olla kyky ottaa puheeksi väkivalta, huoli ja epäilty hyväksikäyttö. Ihmiskaupan uhrin ohjaaminen avun piiriin on kuitenkin tärkeä osa kokonaisuutta erityisesti sellaisissa tapauksissa, jossa ensikontaktin saanut ammattilainen ja taho eivät pysty vastaamaan ihmiskaupan uhrin avuntarpeisiin.

Mahdollisen ihmiskaupan uhrin ohjaamisessa avun piiriin keskeistä on ohjata henkilö ihmiskauppaan toimivaltaisen viranomaisen luo, joka voi kartoittaa asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisesti ja huolehtia asiakkaan palveluiden suunnittelusta sekä yhteydenpidosta muihin tukitahoihin. Avuntarpeen arvioinnista ja itse palvelujen antamisesta vastaavat järjestämisvastuinen taho. Lisää järjestämisvastuusta on luvussa 3.1.

Ihmiskaupan uhrien kohdalla eri vaihtoehtoja pohtiessa on järkevää konsultoida ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää, tai uhrien auttamiseen erikoistunutta hyvinvointialueen sosiaalityön edustajaa. Palveluohjauksesta ja verkostomaisesta moniammatillisesta työtavasta on erityistä hyötyä ihmiskaupan uhrien kohdalla, joilla on usein moninaisia palvelu- ja hoidontarpeita.

Useat kolmannen sektorin toimijat, matalan kynnyksen järjestöt, ammattiliitot, seurakunnat ja muut toimijat tekevät tavoitettavaa työtä sellaisten haavoittuvien ihmisryhmien parissa, joita viranomaispalvelut eivät useinkaan tavoita. Kolmannen

sektorin toimijat voivat tarjota ihmiskaupan uhrille matalalla kynnyksellä anonyymejä ja ilmaisia palveluita silloinkin, kun ihmiskaupan uhri ei halua tehdä yhteistyötä viranomaisten kanssa.

Mikäli ihmiskaupan uhri on vielä hyväksikäyttötilanteessa, tilannetta tulee käsitellä aina kiireellisenä, samalla kuitenkin täysi-ikäisen ihmiskaupan uhrin omantahtisuus huomioiden sekä itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Asiakkaalle tukea tarjottaessa on huomioitava se, kuka ammattilainen voi antaa mitään turvaa. Esimerkiksi lapsia voi tukea moni taho, mutta lastensuojelun työtä voivat tehdä vain toimivaltaiset lastensuojelun viranomaiset.

Silloin, kun kyseessä on lapsi, on tilanteeseen aina reagoitava välittömästi ja lapsen tilanne turvattava kiireellisesti. Lastensuojelulain perusteella lastensuojelun sosiaalityöntekijä tekee arvion lapsen tilanteesta ja tarvittavista toimenpiteistä. Lasten ja nuorten palveluiden oikea-aikaisuutta ei voi riittävästi korostaa. Yhteistyö päiväkodin, koulun, sosiaalihuollon ja ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen palveluiden järjestämisestä vastuussa olevan tahon välillä varmistaa, että alaikäisen asiassa reagoidaan nopeasti.

Kiireellisiä, ensivaiheen avuntarpeita voivat olla esimerkiksi:

- Akuutit hätätilanteet ja niihin reagoiminen (pahoinpitelyt, seksuaaliväkivalta, henkeen kohdistuva uhkaus tai teko, vainoaminen, muu turvauhka)
- Neuvonta ja ohjaus (ml. peruspalveluihin ohjaaminen)
- Turvallisen asumisen järjestäminen ja asunnottomuuteen reagointi
- Perustarpeiden takaaminen (esimerkiksi ruoka, toimiva puhelin)
- Lapsen koulunkäynnin turvaaminen
- Mahdollisten oleskeluperusteiden selvittäminen ja oleskelulupien hakeminen

3.4 Ihmiskaupan uhrin avuntarpeen arviointi

Silloin, kun ihmiskaupan uhri otetaan Auttamisjärjestelmään, kuuluu ihmiskaupan uhrin avuntarpeiden selvittäminen palveluiden järjestämisvastuulla olevalle taholle. Kun uhrilla on kotikunta, kuuluu palvelun ja hoidon tarpeen selvittäminen

palveluiden järjestämisvastuussa olevalle hyvinvointialueelle. Hyvinvointialue vastaa kaikista sen järjestämisvastuulla olevista sosiaali- ja terveyspalveluista ja niiden antamisesta työntekijöidensä tekemään hoidon ja palvelutarpeen arviointiin pohjautuen. Sosiaalihuollon toiminnasta löytyy lisätietoa esimerkiksi sosiaalihuoltolain soveltamisoppaasta. Terveystarpeiden mukaisen hoidon tarpeen arvioinnin tekee aina terveydenhuollon ammattihenkilö.

Mikäli ihmiskaupan uhria on esitetty tai hänet on otettu Auttamisjärjestelmään, voi myös Auttamisjärjestelmän päätökseen kirjattuja tietoja hyödyntää osana palvelutarpeen arviointia. Palvelutarpeen arvioinnissa tulee huomioida ihmiskaupan kohteeksi joutuminen. Niiden asiakkaiden kohdalla, joilla ei ole kotikuntaa, avuntarpeisiin vastaamisen järjestämisvastuu kuuluu Auttamisjärjestelmälle. Vastaanottokeskus arvioi vastaanottojärjestelmässä olevien asiakkaiden palvelutarpeen vastaanottopalveluille ja Auttamisjärjestelmä auttamistoimien tarpeen. Lisää tietoa järjestämisvastuusta löytyy luvussa 3.1.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen voi tunnistaa asiakkaan tilanteesta viitteitä hyväksikäytöstä, väkivallasta tai kontrolloinnista, joka vaikuttaa asiakkaan hoidon ja palvelun tarpeeseen. Väkivaltaan, hyväksikäyttöön ja kontrolliin liittyvän dynamiikan tunnistaminen ja sen vaikutusten ymmärtäminen onkin tärkeä osa uhrien kanssa tehtävän asiakastyön ammatillista osaamista. Väkivalta ja hyväksikäyttö ovat sosiaalihuoltolain 11 § 5 kohdassa mainittuja syitä, joista tuen tarve voi johtua. Hyväksikäyttö voi olla esimerkiksi ihmiskauppaa. Myös esimerkiksi vastaanottokeskuksissa tai järjestöjen peruspalveluissa kohdataan asiakkaita, joiden tapauksissa tulee esiin viitteitä ihmiskaupasta.

Hyväksikäyttötilanteesta irtautumiseen ja hyväksikäyttötilanteen jatkuessa on tärkeää pyrkiä tarjoamaan mahdollisimman paljon tukea ja tietoa eri vaihtoehtoista. Jos tilanteeseen liittyy lapsia, on heidän etunsa otettava aina huomioon toimenpiteitä järjestettäessä sosiaalihuoltolain 5 §:n mukaisesti.

On muistettava, että ihmiskaupan uhrin tilanteet ovat usein nopeasti muuttuvia, ja uhrin voinnissa ja tuen tarpeessa voi tapahtua suuria muutoksia nopeastikin esimerkiksi esitutinnan edetessä, tullessa tekijän tietoon tai uhrin irtauduttua hyväksikäyttötilanteesta. Myös muutokset oleskeluoikeudessa, ja sen aiheuttamat muutokset palveluissa ja hoidossa, ovat yleisiä erityisesti niiden ulkomaalaisten ihmiskaupan uhrien kohdalla, joiden oleskeluoikeus on yhteydessä hyväksikäyttötilanteeseen tai tekijään. Toimintarajoitteet ja siihen liittyvät yksilölliset tarpeet tulee ensikohtaamisen lisäksi huomioida asiakkaan palvelun- ja hoidontarpeen arvioinnissa, turvallisuuden kartoittamisessa sekä palveluiden järjestämisessä.

Sosiaalityöntekijä soveltaa ihmiskaupan uhrien parissa työskentelyssä sekä sosiaali- huoltolakia että vastaanottolakia. Ihmiskaupan uhri kunnan asukkaana saa samat sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kuin muut kuntalaiset. Ihmiskaupan uhrilla on lisäksi vastaanottolain nojalla oikeus erityisiin auttamistoimiin. Vastaanottolain 38 a §:ssä säädetään toimista, joilla ihmiskaupan uhria voidaan auttaa. Vastaanotto- lain mukaisia auttamistoimia ovat sosiaali- ja terveystalvet, neuvonta ja ohjaus, turvallinen majoitus, vastaanottoraha tai toimeentulotuki, tulkki- ja käännös- palvelut, oikeusapu sekä oikeudellinen neuvonta, ilman huoltajaa olevan lapsiuhrin vanhemman tai huoltajan jäljittäminen ja turvallisen paluun tukeminen. Vastaan- ottolain sääntely täydentää sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja.

Ihmiskaupan uhreilla on vastaanottolain nojalla erityinen asema palveluiden saajana. Lisää tietoa sosiaalihuoltolain suhteesta vastaanottolakiin löytyy sosiaali- huoltolain soveltamisoppaasta ja STM:n vuoden 2019 kuntainfosta ihmiskaupan uhrien auttamisesta.

Ihmiskaupan uhrin tilannetta voidaan vakauttaa palveluntarpeen arvioinnin aikana jo siten, että hän voi päästä akuuteimman kriisivaiheen yli ja kokea tulleen kuulluksi ja kohdatuksi. Vantaa-Keravan hyvinvointialueella on keväällä 2024 aloitettu hanke ihmiskaupan uhrien palvelun- ja hoidontarpeen arvioinnista ihmis- kaupan uhrin tilannetta ja vointia vakauttavana menetelmänä. Hanke on osa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoimaa ESR+ ryhmähanketta: *Aktiivinen toimijuus – yhdenvertaisuutta, syrjimättömyyttä ja osallisuutta edistävät palvelut* (2024–2027). Hankkeessa tullaan tuottamaan oma käsikirja sekä koulutuksia sosiaalityöntekijöiden työn tueksi.

3.5 Asiakassuunnitelman teko

Asiakassuunnitelman tekeminen on määritelty sosiaalihuoltolaissa (2014/1301) 39 §. Sosiaalihuoltolain mukaan palvelutarpeen arviointia on täydennettävä asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla tai muulla vastaavalla suunnitelmalla, ellei suunnitelman laatiminen ole ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhdessä asiakkaan kanssa siten kuin 36 §:n 4 ja 5 momentissa säädetään. Pykälä sisältää myös ohjeet siitä, mitä asiakassuunni- telman tulee sisältää.

Muilla ihmiskaupan uhreja työssään auttavilla tahoilla on käytössä erilaisia työmenetelmiä ja erilaista säätelyä. Riippumatta tahosta olisi suositeltavaa, että asiakassuhteen alussa tehdään jonkinlainen kirjallinen asiakassuunnitelma viimeistään sitten kun akuutit, kiireellisimmät asiat on saatu hoidettua huomioiden kuitenkin toimialaa koskeva säätely.

On kuitenkin huomioitava, että Auttamisjärjestelmään otetun ihmiskaupan uhrin avuntarpeisiin vastaamisesta päättää palveluiden järjestämisvastuussa oleva taho, vaikka muillakin uhrin kanssa toimivilla tahoilla tulee uhrin avuntarpeita esiin. Uhrin kanssa toimivilla ammattilaisilla voi olla eri näkemyksiä uhrin tilanteesta ja tarpeista, ja usein tämä tieto voi olla tarpeellista kokonaiskuvan saamiseksi.

Asiakassuunnitelmassa huomioitavia asioita ovat esimerkiksi:

- Ihmiskaupan uhrin ja työntekijän arvio ihmiskaupan uhrin tilanteesta, voinnista ja voimavaroista.
- Ihmiskaupan uhrin omat tavoitteet ja odotukset.
- Ihmiskaupan uhrin ja työntekijän arvio palveluiden, toimenpiteiden ja tuen tarpeesta.
- Suunnitelma siitä, kuinka usein ihmiskaupan uhri ja työntekijä tulevat tapaamaan sekä tieto muista uhrin kanssa samalla taholla työskentelevistä työntekijöistä.
- Arvion asiakkuuden kestosta ja asetetut tavoitteet.
- Tiedot moniammatillisista yhteistyötahoista ja vastuiden jakautuminen niiden kesken.
- Tieto siitä, mitä on sovittu tietojen jakamisesta asiakkaan muiden työntekijöiden kesken.
- Suunnitelman toteutumisen seuranta, tavoitteiden saavuttamista ja tarpeiden uudelleen arviointia koskevat tiedot.

3.6 Moniammatillinen yhteistyö

Ihmiskaupan uhrin auttamiseksi moniammatillinen yhteistyö on usein erityisen tärkeää. Päävastuu verkoston kokoamisesta tulee olla sillä taholla, jolle kuuluu ihmiskaupan uhrin palveluiden järjestämisvastuu.

Sosiaalihuoltolain (41 §) mukaan henkilön palvelutarpeen arvioinnista, päätösten tekemisestä ja sosiaalihuollon toteuttamisesta vastaavan hyvinvointialueen sosiaaliviranomaisen on huolehdittava siitä, että käytettävissä on riittävästi osaamista ja asiantuntemusta henkilön tarpeisiin nähden ja tarvittaessa pyydettyä mukaan muiden tahojen palveluista tai tukitoimista vastaavia tahoja.

Niiden ihmiskaupan uhrien kohdalla, joiden osalta palveluiden järjestämisvastuu on Auttamisjärjestelmällä, tekee Auttamisjärjestelmä arvion moniammatillisen yhteistyön tarpeellisuudesta ja työryhmän kokoamisesta.

Ensikontaktin muihin auttaviin tahoihin ihmiskaupan uhrin tilanteen niin vaatiessa voi myös tehdä esimerkiksi Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, vastaanotto-keskus, poliisi, turvakoti tai kuntien kotoutumis- ja työllisyyspalvelut, ELY-keskusten työlupayksikkö tai matalan kynnyksen järjestöpalvelu.

Moniammatillinen yhteistyö voidaan myös järjestää verkon välityksellä, mikäli kasvokkaiseen tapaamiseen ei ole mahdollisuutta. Etäyhteyksiä käytettäessä on tärkeää myös varmistaa käytettävien kanavien tietoturva ja turvallisuus. Tapaaminen voidaan järjestää esimerkiksi niin, että uhri on hänelle tutuimman tahon kanssa samassa paikassa. Tiivis yhteistyö eri toimijoiden välillä varmistaa sen, että päällekkäiseltä työltä vältytään ja eri hallinnonalojen mahdolliset palvelut täydentävät toisiaan ja muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Tällä voidaan myös taata, että ihmiskaupan uhrille itselleen on selvää, mikä kunkin työntekijän rooli on.

Moniammatillisen yhteistyön tapaamisissa olisi hyvä sopia seuraavista asioista:

- palvelu- ja hoidontarpeen arvioon ja asiakassuunnitelman tekoon osallistuvista tahoista
- vastuunjaosta ja koordinaatiotahosta
- yhteydenpitoon liittyvistä käytännöistä
- olennaisen tiedon jakamisesta verkoston kesken
- yhteistyön eteneminen

Muistilista hyvistä käytännöistä moniammatillisessa yhteistyössä:

- *Moniammatillisen yhteistyön käynnistäminen.* Päävastuu moniammatillisesta yhteistyöstä ja sen käynnistämisestä on taholla, jolla on ihmiskaupan uhrin palveluiden järjestämisvastuu. Keskustelemalla asiakkaan kanssa saadaan selville keitä hänen verkostoonsa jo kuuluu.
- *Suostumus.* Ihmiskaupan uhrilta tarvitaan kirjallinen suostumus olla yhteydessä hänen kanssaan toimiviin ammattilaisiin. Suostumuksessa määritellään yksilöllisesti ne tahot, joiden mukanaoloon uhri antaa suostumuksensa.
- *Muiden ammattilaisten kontaktointi.* Myös muu kuin päävastuussa oleva taho voi ehdottaa yhteistapaamista tarvittaessa, esimerkiksi silloin kun ohjataan toiseen palveluun tai uhri muuttaa paikkakunnalta toiselle. Ammattilaisilla on todennäköisesti täydentävää tietoa uhrin itsensä tarjoamiin tietoihin keskeneräisistä prosesseista sekä verkoston kannalta muista olennaisista toimijoista.
- *Ammattilaisten tapaaminen.* Kun verkostoon kuuluvien henkilöiden tapaamista sovitaan, on tarpeen varmistaa, että tapaamiseen tulevat kutsutuksi kaikki asiakkaan kannalta olennaiset tahot ja vain ne, joiden kanssa työskentelyyn ihmiskaupan uhri on antanut suostumuksensa.
- *Käytännön asioista sopiminen.* Sopimus siitä, kuka ja miten uhriin voi olla suoraan yhteydessä, on tärkeä varmistaa olevan selvää kaikille osapuolille.

Mahdollisten toimijoiden kartoittamisessa tulisi huomioida ainakin seuraavat tahot:

- Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä
- Sosiaalipalvelut (ml. lastensuojelu)
- Vastaanottokeskus
- Turvakoti
- Terveystieteiden tutkimuskeskus
- Oikeusavustaja, lakimies
- Työsuojeluviranomainen

- Nuorisotyö
- Koulu, päivähoito, opiskelupaikka
- Poliisi
- Järjestöt tai muut kolmannen sektorin toimijat
- Tukihenkilö
- Muut ihmiskaupan uhrin tilanteen kannalta olennaiset toimijat
- Kuntien kotoutumis- ja työllisyyspalvelut

Yhteistyötahoja pohdittaessa on hyvä pyrkiä siihen, että mukana on ainakin yksi erityisesti ihmiskauppaan perehtynyt taho.

3.6.1 Tietojenvaihdon hyvät käytännöt

Ihmiskaupan uhrin palveluohjauksessa ja palveluiden jatkuvuuden takaamiseksi on olennaista varmistaa keskeisen tiedon siirtyminen lainsäädännön mahdollistamissa rajoissa uhrin auttamisesta vastaaville ammattilaisille. Tämä on erityisen tärkeää esimerkiksi muuttuvan asuinpaikan tai oleskelustatuksen muutosten kohdalla. Tiedon siirtämisestä esimerkkinä voi toimia tilanne, jossa Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä tekee ilmoituksen hyvinvointialueelle ottaessaan asiakkuuteen uhrin, jolla on kotikuntamerkintä, sekä lähettää ottamista koskevan päätöksen hyvinvointialueelle tiedoksi. Kyseisessä tilanteessa välitetään tämän lisäksi muu tarpeellinen tieto koskien esimerkiksi jo kartoitettuja avuntarpeita sekä mahdollista turvallisuusuhkaa.

Henkilötietojen käsittely sekä tietojenvaihto tulee tehdä lainsäädännön antamalla pohjalla. Hyvät käytännöt on myös pohdittava kunkin toimijan kohdalla sisäisesti mahdollisten poissaolojen ja henkilöstövaihdosten varalta.

Poliisilain 4 luvun 2 §:n nojalla poliisilla on oikeus saada tehtäviensä suorittamiseen tarvitsemansa tiedot salassapitovelvollisuuden estämättä, ellei kyseisten tietojen saantia ole laissa nimenomaisesti kielletty tai rajoitettu. Sosiaalihuollon asiakkuuteen liittyvät tiedot ovat lähtökohtaisesti salassa pidettäviä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain nojalla. Sosiaalihuollon asiakas voi kuitenkin antaa suostumuksen tällaisten tietojen luovuttamiseen. Kun kysymyksessä on lapsi, suostumuksen voi lapsen sijaan tai tämän lisäksi antaa lapsen huoltaja tai edunvalvoja. Lain 56 §:ssä säädetään tilanteista, joissa

asiakstietojen luovutusta koskevaa luovutuslupaa ei ole saatu, mutta tietojen luovuttaminen on välttämätöntä asiakkaan hoidon ja huollon tarpeen selvittämiseksi tai hoidon ja huollon järjestämiseksi. Tämän lisäksi on huomioitava sekä sosiaalihuoltolain että lastensuojelulain mukaiset ilmoitusvelvollisuudet, joista löydät lisää tietoa luvussa 2.2.4. Sosiaali- ja terveydenhuollon tietojen luovuttamisesta on oma verkkokoulu, joka löytyy materiaalipankista luvusta 6.

EU:n tietosuojasetuksen (GDPR) mukaisesti ihmiskaupan uhrilla on oikeus tietää, mitä henkilötietoja organisaatiolla on hänestä, tietää miten ja mihin tarkoitukseen henkilötietoja käsitellään, pyytää virheellisten, epätarkkojen ja puutteellisten henkilötietojen korjaamista, pyytää henkilötietojen poistamista, vastustaa henkilötietojen käsittelyä, pyytää henkilötietojen käsittelyn rajoittamista, siirtää tiedot toiselle organisaatiolle ja olla joutumatta perusteetta automaattisen päätöksenteon kohteeksi.

Useimmilla organisaatioilla on tietosuojavastaava, jota voi konsultoida ollessaan epävarma tietosuojaan ja tietojenvaihtoon liittyen.

Huomioitavaa tiedonvaihdossa

- Ihmiskaupan uhrin suostumus tietojenvaihtoon.
- Lainsäädännön määräykset tietojenvaihtoa koskien tulee aina varmistaa ja toimia voimassa olevan sääntelyn mukaisesti.
- Mahdollinen aloitus- tai siirtopalaveri tai asteittainen siirtymä palvelusta toiseen.
- Turvallisuuden huomioiminen.
- Aloitettujen tukipalveluiden jatkumisen varmistaminen sekä mahdollisten eri palveluihin tai konsultaatioihin tehtyjen läheteiden siirtymisen varmistaminen silloin, kun palveluiden järjestämisvastuu siirtyy esimerkiksi Auttamisjärjestelmästä hyvinvointialueelle tai hyvinvointialueelta toiselle.
- Ihmiskaupan uhrien lasten ja ihmiskauppaa kokeneiden lasten erityinen huomioiminen ja tiivis yhteistyö sosiaalihuollon kanssa tarvittaessa.
- Pelkäävän ihmiskaupan uhrin kohdalla voidaan sopia, että ensimmäinen yhteydenotto uudelta taholta tapahtuu jo turvalliseksi koetun ammattilaisen välityksellä.

- Ihmiskaupan uhrin siirtyessä alueelta tai palvelusta toiseen, on lähettävän tahon vastuulla varmistaa tiedon siirtyminen palveluista vastaavalle taholle.

Usein ihmiskaupan uhrien kohdalla osa palveluista jatkuu rinnakkain ja toisiaan täydentävinä. Tiivis moniammatillinen verkostoyhteistyö asiakastapauksissa varmistaa usein parhaimman mahdollisen tuen tarjoamisen. Ihmiskaupan uhrin turvallisuuden kannalta muuttuvista tilanteista voidaan ihmiskaupan uhrin luvalla olla yhteydessä myös muihin ihmiskaupan uhrin työntekijöihin ajantasaisesti. Yhteistyö voi myös vähentää päällekkäistä työtä ja selkeyttää ammattilaisten työnjakoa asiakkaalle itselleen.

3.6.2 Suostumus olennaisen tiedon vaihtamiseksi ja palveluohjaukseksi

On tärkeää pyytää mahdolliselta ihmiskaupan uhrilta kirjallinen suostumus olla yhteydessä hänen kanssaan toimiviin ammattilaisiin ja olennaisen tiedon luovuttamiseen uhrin avun tarpeisiin vastaamisessa. On muistettava tarkistaa aina myös oman organisaation asiakirjajärjestelmän ohjeet ja toimintatavat henkilötietojen luovutukseen liittyen.

On myös huomioitava, että uhrin tai muiden henkilöiden tunnistetietoja sisältävät asiakirjat tulee säilyttää asianmukaisella tavalla ja lähettää eteenpäin ainoastaan salatulla sähköpostilla tai muulla salatulla yhteydellä. Tietyissä tapauksissa tarvitaan valtakirja ihmiskaupan uhrin asioiden hoitamiseen.

3.7 Ihmiskaupan uhrin avuntarpeisiin vastaaminen

3.7.1 Ohjaus ja neuvonta

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä antaa asiakkaana olevalle ihmiskaupan uhrille neuvontaa ihmiskaupan uhrin oikeuksiin ja palveluihin liittyen. Neuvontaa ja ohjausta voidaan antaa jo ennen asiakkaaksi ottamista myös ilman tunnistetietoja anonyymisti joko suoraan asiakkaalle tai tämän kanssa työskentelevälle ammattilaiselle. Neuvontaa annetaan myös rikosprosessiin ja oleskeluoikeuteen liittyen. Ohjaus ja neuvonta korostuvat ihmiskaupan uhrin ensivaiheen auttamisessa, mutta

eri prosessien edetessä ihmiskaupan uhrien tarve ohjaukselle ja neuvonnalle usein jatkuu sekä nousee uudestaan esiin eri vaihtoehtoja pohtiessa. Auttamisjärjestelmä voi myös neuvoa ja konsultoida muita ihmiskaupan uhrien parissa työskenteleviä ammattilaisia ja tahoja yleisemmällä tasolla.

Ihmiskaupan uhreille neuvontaa ihmiskauppaan viittaavassa asiassa voivat antaa hyvinvointialueen sosiaali- ja terveystalouden ja Auttamisjärjestelmän lisäksi myös ihmiskaupan uhrien auttamiseen erikoistuneet järjestöt Rikosuhripäivystys, Pakolaisneuvonta, Monika-Naiset liitto sekä Pro-tukipiste. Neuvontaa voidaan tehdä myös yhteisössä Auttamisjärjestelmän tai muun ensivaiheen tukitahon kanssa. Myös työsuojeluviranomainen sekä ammattiliitot voivat antaa neuvontaa erityisesti koskien työperäisiä hyväksikäyttötilanteita ja -epäilyitä. On kuitenkin tärkeää tietää, että vastaanottolain mukainen ihmiskaupan uhrien ohjaus ja neuvonta kuuluvat juuri Auttamisjärjestelmän lakisääteisiin tehtäviin kaikkien tunnistettujen ihmiskaupan uhrien kohdalla. Yhteystiedot löytyvät materiaalipankista luvusta 6.

3.7.2 Sosiaalipalvelut

Ihmiskaupan uhrien tarvitsemien sosiaalipalveluiden järjestäminen riippuu asiakkaan oleskeluoikeudesta. Suomen kansalaiselle, pysyvän oleskeluluvan ja/ tai kotikunnan omaavalle uhrille sosiaalipalvelut järjestää hyvinvointialue. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) velvoittaa hyvinvointialueita järjestämään sosiaalipalveluita väkivallasta, kaltoinkohtelusta ja hyväksikäytöstä, kuten ihmiskaupasta, aiheutuviin tuen tarpeisiin myös silloin, kun uhri ei ole Auttamisjärjestelmässä.

Tilapäistä suojelua saavat ja kansainvälistä suojelua hakevat saavat sosiaali- ja terveystalouksensa vastaanottokeskuksista, ja tarvittaessa Auttamisjärjestelmä täydentää vastaanottokeskuksen palveluita.

Hyvät käytännöt perustuvat työpajoissa tulleisiin toiveisiin, esimerkkeihin ja käytännön työtä tekevien huomioihin.

Hyvät käytännöt ihmiskaupan uhrien sosiaalipalveluiden järjestämisessä

- *Asiakkuuksien ja osaamisen keskittäminen.* Hyvinvointialueilla, joilla ihmiskaupan uhrien auttamistyö on keskitetty tietyille nimetyille tiimeille, kertyy monipuolista kokemusta ja osaamista uhrien auttamisesta, palveluiden tarjoamisesta sekä käytännön asioista kuten korvausten hakemisesta ELY-keskuksilta.
- *Nimetyt vastuuhenkilöt ja sijaiskäytännöt osaamisen jalkauttamisille.* Mikäli palveluita ei ole keskitetty, olisi hyvinvointialueilla hyvä nimetä yhteyshenkilö, jota voi konsultoida ihmiskaupan uhrien asioissa. Tulisi myös olla selvää, mihin voi alueella olla yhteydessä, jos asiasta vastaava henkilö on lomalla.
- *Selkeät yhteydenottokanavat.* Olisi hyvä, että hyvinvointialueella olisi tiedossa yhteinen sähköposti ja puhelinnumero, johon muut ammattilaiset voivat olla yhteydessä kootusti koskien konsultaatioita ja asiakasohjausta.
- *Yhteys terveydenhuoltoon.* Hyviä kokemuksia on erityisesti tilanteissa, joissa ihmiskaupan uhrien auttaminen on keskitetty tiimiin, joissa on mahdollisuus tehdä tiivistä yhteistyötä hyvinvointialueen nimetyn psykologin, mielenterveyspuolen sairaanhoitajan tai päihdepalveluiden kanssa.
- *Moniammatillisen yhteistyön koordinaatio ihmiskaupan uhrien asioissa sekä siirrot saattaen Auttamisjärjestelmästä, vastaanottokeskusten tai hyvinvointialueiden välillä.* Tiivistä yhteistyötä tulisi tehdä jo ennen siirtoa, erityisesti jos asiakkaalle on järjestetty palveluita ostopalveluina. Hyvinvointialueella on paras ajantasainen tieto alueen palveluista, ja yhteistyöllä voidaan parhaiten turvata palveluiden jatkuvuus.
- *Ammattitulkien käyttö.* Tästä löytyy lisää tietoa luvusta 3.7.5.
- *Ihmiskaupan uhrin tukihenkilö.* Ihmiskaupan uhrin kohdalla tulisi aina pyrkiä käyttämään ammatillista tai ammatillisesti ohjattua tukihenkilöä, jos uhrilla on sellaiselle tarve. Tukihenkilöitä voi samalla ihmiskaupan uhrilla olla useita: yksi tukihenkilö rikosprosessiin sekä tämän lisäksi samalla uhrilla voi olla myös esimerkiksi uhreja tukevasta järjestöstä tukihenkilö asiointiavuksi ja muihin käytännön asioihin. Rikosuhripäivystyksellä on 31 palvelupistettä ympäri Suomea. Niistä voit kysyä tukihenkilöä ja saada muutakin tukea myös ihmiskaupan tai lähirikoksen uhrille.

- *Mahdollisen toimintarajoitteen tai vamman huomioiminen.* Toimintarajoitteen tai vamman huomioiminen kohtaavassa työssä pitää sisällään esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamisen sekä edunvalvojan käytön mahdollistamisen.

3.7.3 Terveydenhuolto

Ihmiskaupan uhrin kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin sekä hoidontarpeen arvioinnin tulisi olla olennainen osa ihmiskaupan uhrin auttamistyötä, sillä ihmiskaupan uhreilla on usein moninaisia hoidontarpeita.

Terveydenhuollolla voi usein olla ratkaiseva rooli ihmiskaupan uhrin tunnistamisessa, kohtaamisessa ja muihin palveluihin ohjaamisessa. Suomessa on tiedossa tapauksia, joissa esimerkiksi synnyttämään tulleesta henkilöstä herää voimakas huoli hyväksikäytöstä. Terveydenhuollon käynnit voivat myös joskus olla uhrille ainoita mahdollisuuksia kertoa hyväksikäytöstä ja väkivallasta sellaisessa tilanteessa, jossa saattajaa pyydetään odottamaan ulkopuolella tutkimuksen tai hoidon ajan.

Ihmiskaupan uhrien terveydenhuollon hoidontarpeet voivat pitää sisällään esimerkiksi

- Somaattisten vaivojen hoitoa (ml. erikoissairaanhoido)
- Mielen terveyspalveluita
- Seksuaaliterveyden hoitoa, huomioiden myös mahdollinen sukuelinten silpominen
- Päihdehoitoa
- Fysioterapiaa ja kuntoutusta, kuten psykofyysistä fysioterapiaa
- Toimintaterapiaa
- Suun terveydenhuoltoa
- Äitiys- ja lastenneuvolan palveluita, kuten raskauden seurantaa

Kuten sosiaalipalveluiden, myös terveydenhuollon järjestämisvastuu riippuu uhrin oleskeluoikeudesta. Terveydenhuollon ja mielenterveyspalveluiden, kuten mielen-terveyshoidon rooli ihmiskaupan uhrien auttamisessa on lähes aina olennainen osa ihmiskaupan uhrin palvelukokonaisuutta. Osalle ihmiskaupan uhreista myös päihdehoito on merkittävä osa palvelukokonaisuutta ja välttämätöntä kuntoutumisen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin näkökulmasta.

Sosiaali- ja terveydenhuollon päihde- ja riippuvuuspalvelut sekä mielenterveyspalvelut voivat olla ihmiskaupan uhrin ensivaiheen tunnistamisessa tärkeässä roolissa. Myös järjestöt tarjoavat matalan kynnyksen terveys- ja mielenterveyspalveluita, kuten kriisitukea, päivystävää puhelinpalvelua sekä seksuaalineuvontaa. Näiden yhteystiedot löydät myös yhteystietoluettelosta käsikirjan materiaalipankista luvusta 6.

Uhrin hoidontarpeet voivat vaihdella ja ne voivat olla yhteydessä hyväksikäyttötilanteesta irrottautumiseen, toipumisvaiheeseen tai eri viranomaisprosessien etenemisestä johtuvaan tuen ja hoidon tarpeeseen. Kuntoutumisvaiheessa olevalle uhrille voi tulla akuutteja hoidontarpeita. Tarpeita tuleekin kartoittaa säännöllisesti ja palveluita ja hoitoa päivittää uhrin tarpeiden mukaisesti järjestämisvastuussa olevan tahon toimesta. On tärkeää, että kokonaiskuva uhrin palveluista ja hoidosta on koordinoivalla taholla ja monialaista yhteistyötä tehdään tiivistä, sillä usein ihmiskaupan uhri saatetaan eri toimijoiden toimesta ohjata useisiin, päällekkäisiin palveluihin samanaikaisesti.

Hyvät käytännöt perustuvat työpajoissa tulleisiin toiveisiin, esimerkkeihin ja uhreja kohtaavien ammattilaisten huomioihin.

Hyvät käytännöt ihmiskaupan uhrien terveydenhuollon järjestämisessä

- *Nimetyt vastuuhenkilöt ja sijaiskäytännöt.* Mikäli koordinaatiovastuuta ei ole keskitetty, olisi hyvinvointialueilla hyvä nimetä yhteyshenkilö, jota voi konsultoida ihmiskaupan uhrien asioissa. Erityisen hyväksi on koettu terveydenhuollon vastuuhenkilön nimeäminen ja tiivis moniammatillinen yhteistyö ihmiskaupan uhrin sosiaalipalveluiden kanssa. Auttamisjärjestelmän järjestämisvastuulla olevissa tapauksissa terveydenhuollon yhteyshenkilö on usein Auttamisjärjestelmän ja vastaanottokeskuksen terveydenhoitaja.

- *Turvallisuuden huomioiminen kirjaamisessa.* Mikäli ihmiskaupan uhri on kertonut mahdollisen tekijän tai hyväksikäyttäjän nimen, ei sitä tule kirjata potilastietojärjestelmään. Jos on mahdollista, on hyvä myös varmistaa muuten, että epäilty tekijä ei pääse käsiksi uhrin tietoihin esimerkiksi hallussaan olevien pankkitunnusten avulla.
- Erilaisten uhrin kuntoutusta parhaiten tukevien vaihtoehtojen selvittäminen.
- *Kahdenkeskeinen asiointi mahdollisen ihmiskaupan uhrin kanssa.* Tämä on tärkeää huomioida erityisesti silloin, jos henkilöllä on useita käyntejä terveydenhuollon piirissä, toistuvia vammoja tai hän vaikuttaa erityisen pelkäävältä.
- *Ammattitulkin käyttö.* Tästä lisää sivulla 3.7.5.
- *Ihmiskaupan uhrin oikeus tukihenkilöön vastaanotolla tarvittaessa.* Ihmiskaupan uhrin kohdalla tulisi aina pyrkiä käyttämään ammatillista tai ammatillisesti ohjattua tukihenkilöä. Mikäli ihmiskaupan uhri toivoo vastaanotolle tukihenkilöä mukaan, on varmistettava, että kysymyksessä ei ole hyväksikäyttöön liittyvä saattaja. Rikosuhripäivystyksellä on 31 palvelupistettä ympäri Suomea.
- *Mahdollisen toimintarajoitteen tai vamman huomioiminen.* Toimintarajoitteen tai vamman huomioiminen kohtaavassa työssä pitää sisällään esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamisen sekä edunvalvojan käytön mahdollistamisen.

3.7.3.1 Akuutit seksuaaliväkivaltatilanteet

Seri-tukikeskus on kaikille yli 16-vuotiaille seksuaaliväkivaltaa kokeneille suunnattu matalan kynnyksen tukiyksikkö. Tukikeskukseen hakeutuminen ei ole riippuvaista rikosilmoituksen tekemisestä. Seri-tukikeskukseen voi hakeutua (1) kuukauden ajan seksuaaliväkivaltakokemuksen jälkeen. Mikäli seksuaaliväkivallasta on ihmiskaupan uhrin kohdalla yli kuukausi, voit konsultoida esimerkiksi Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää eri vaihtoehtoista tai ohjata hänet järjestöjen tarjoamiin seksuaaliväkivallan uhrille suunnattuihin palveluihin.

Tukikeskukseen kannattaa aina soittaa etukäteen. Ammatilainen voi myös konsultoida Seri-tukikeskuksen päivystystä nimettömästi.

Seri-tukikeskuksissa tarjotaan:

- oikeuslääketieteellistä tutkimusta
- muu lääketieteellinen hoito: mahdollisten vammojen hoitaminen, seksitautien ehkäisy ja seulonta, raskaudenkeskeytys tarvittaessa.
- traumatukea
- neuvontaa
- psykososiaalista tukea

Sekä Seri-tukikeskusten että seksuaaliväkivaltaan erikoistuneiden järjestöjen yhteystiedot löytyvät materiaalipankista luvusta 6.

3.7.4 Oikeudellinen neuvonta ja avustajan käytön kustannusten kattaminen

Saman aikaisesti usein vireillä olevien auttamis-, oleskelu- ja rikosprosessien vuoksi ihmiskaupan uhrin tarve saada laaja-alaista oikeudellista neuvontaa on suuri. Ihmiskaupan uhrin tilanteisiin voi liittyä edellä mainittujen prosessien lisäksi esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaa tai työelämän haasteita. Myös avioero, lasten huoltajuuteen liittyvät prosessit sekä taloudelliseen tilanteeseen liittyvät haasteet voivat liittyä edellä mainittujen haasteiden lisäksi olennaisesti hänen kokemaansa hyväksikäyttöön.

Ihmiskaupan uhrin oikeudellisen neuvonnan tarve ei pääty ihmiskaupan uhrin tehdessä päätöksen palveluiden piiriin hakeutumisesta tai rikosilmoituksen tekemisestä. Ulkoprosessuaalisessa asiassa on oikeusaputoimiston selvitettävä ovatko edellytykset yksityiseen avustajaan olemassa. Lisäksi tulisi huomioida, että joissain työperäisen hyväksikäytön tapauksissa, erityisesti jos ihmiskaupan uhri kuuluu ammattiliittoon, myös ammattiliitolla voi olla mahdollisuus myöntää maksuton avustaja uhrin asiassa.

Oikeudellinen neuvonta ja avustajan käytön kustannusten kattaminen

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

- ROL 2:1 a:n mukainen oikeudenkäyntiavustaja on asianomistajalle maksuton lain määrittelemien edellytysten täytyessä.
- Oikeudenkäyntiavustaja voidaan määrätä esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin seksuaalirikosasiassa, läheisen tekemässä väkivaltarikoksessa (lukuun ottamatta lievää pahoinpitelyä) sekä henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvissa, kuten ihmiskaupparikoksissa ja paritusrikoksissa, silloin kun rikoksen vakavuuteen, henkilökohtaisiin olosuhteisiin tai muut seikat huomioon ottaen sitä on pideltävä perusteltuna.
- Oikeus avustajaan on tuloista riippumaton. Tällöin voi kääntyä kenen tahansa yksityisen asianajajan tai luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan puoleen, joka hankkii avustajamääräyksen tuomioistuimelta. Tuomioistuin voi myöntää avustajan esitutkintaa varten.
- Ihmiskaupan uhrien kohdalla rikosprosessissa rikosoikeudenkäyntilain mukainen oikeudenkäyntiavustaja on ensisijainen vaihtoehto verrattuna oikeusapuun ja varmistaa uhrille mahdollisuuden kokeneeseen avustajaan rikosasiassa.

Oikeusapu

- Oikeusapulain mukaista oikeusapua voidaan myöntää ihmiskaupan uhrille siten, että ihmiskaupan uhri saa oikeudellisen asian hoitamista varten avustajan kokonaan tai osittain valtion varoilla. Oikeusavun saamiseen vaikuttavat tulot ja varallisuus. Yleensä sitä voivat saada pieni- ja keskituloiset.
- Oikeusapua haetaan oikeusaputoimistolta, jossa selvitetään taloudellinen tilanne.
- Oikeusapuun kuuluu muun muassa neuvonta ja avustaminen oikeudenkäynnissä. Avustajaksi voi valita valtion oikeusaputoimistossa työskentelevän julkisen oikeusavustajan, yksityisen asianajajan tai muun luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan. Oikeusapua voi saada jo esitutkintavaiheessa niin, että avustaja on mukana kuulusteluissa.

- Oikeusapua tulisi myöntää ihmiskaupan uhrin oikeudelliseen neuvontaan jo varhaisessa vaiheessa eri prosesseja, sillä nykytilanteessa oikeusapua myönnetään usein vasta myöhäisemmässä vaiheessa ja ihmiskaupan uhrien prosessit venyvät kohtuuttoman pitkiksi.
- Oikeusaputoimistot voivat tehdä ihmiskaupan uhrin kohdalla poikkeuksen, ja myöntää oikeusapua oleskeluoikeuteen liittyviin toimenpiteisiin esimerkiksi samalle avustajalle, joka avustaa uhria rikosprosessissa. Avustaja voi perustella tätä tarvetta jo syntyneellä luottamussuhteella, uhrin voinnilla sekä prosessien liittymisellä toisiinsa.

Konsultointi on tärkeää muistaa erityisesti silloin, jos tilanne on monimutkainen eikä asiaa hoitavalla ammattilaisella ole vielä kokemusta ihmiskaupan uhrin tukemisesta rikos- ja oleskelulupa- tai muuten ihmiskaupan uhrin tilanteeseen liittyvien prosessien kohdalla.

3.7.5 Tulkki- ja käännöspalvelut

Ihmiskaupan uhrille voidaan vastaanottolain mukaan antaa tulkki- ja käännöspalveluita. Ihmiskaupan uhrin tulisi saada tarvitsemansa tieto oikeuksistaan ja vaihtoehtoistaan omalla äidinkielellään. Vastaanottoissa määritelty oikeus rajataan Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkuuteen ja palveluiden käytön turvaaviin tulkkipalveluihin. Muissa asioissa tarvittavista tulkkipalveluista huolehtii asianomainen viranomais tai vastaanottokeskus hallinnonalan omaan sääntelyyn perustuen.

Aina tulkkausta käytettäessä on tärkeää varmistaa, että ihmiskaupan uhri saa riittävän tiedon ymmärtämällään kielellä.

On hyvä tuoda esiin teema ja erityiset toiveet tulkkaukseen jo silloin, kun tulkkia varataan tai tapaamisen alussa tulkille itselleen. Tämä voi konkreettisesti tarkoittaa sitä, että kerrotaan, että tapaamisella tullaan puhumaan esimerkiksi seksuaaliväkivallasta ja hyväksikäytöstä, ja toivotaan tulkin kertovan, jos jotain tiettyä käytettyä termiä ei voi esimerkiksi kääntää sanasta sanaan. Tulkkauksessa tulisi huomioida myös turvallisuuteen liittyvät seikat erityisesti pienten kieliryhmien kohdalla.

Hyvät käytännöt tulkkauksen ja saavutettavuuden osalta

- Ihmiskaupan uhrien kohdalla tulisi pyrkiä siihen, että ihmiskaupan uhri saa ohjauksen ja neuvonnan aina omalla äidinkielellään.
- Läsnaolevaa tulkkiä käytettäessä olisi tärkeää kiinnittää huomiota tulkin, tulkattavan ja ammattilaisen sijoitteluun tilassa niin, että kaikki ovat sijoittautuneet tasaisesti toisiinsa nähden. Näin varmistetaan, että tulkattava ei koe tilanteessa vastakkainasettelua.
- Silloin kun tulkkiä käytetään, tulisi sanat osoittaa aina suoraan ihmiskaupan uhrille itselleen.
- Tulee huomioida, että tietyissä kieliryhmissä on eri murteita, jotka eroavat merkittävästi toisistaan tai joissa sanoilla voi olla eri merkitys.
- Olisi aina varmistettava, että tulkki ja uhri ymmärtävät toisiaan.
- Tulkkausta käytettäessä tulee kiinnittää erityistä huomiota ammattitaitoisen, riippumattoman ja luotettavan tulkin valintaan.
- Saattajia tai ihmiskaupan uhrin läheisiä ei ole suositeltavaa käyttää tulkkauksessa apuna.
- Tulkkien käytössä on huomioitava asiakkaan omat toiveet, erityisesti pienten kieliryhmien kanssa on mahdollista, että tulkki tuntee asiakkaan tai tekijän.
- Tulkkiä tulee muistuttaa salassapitovelvollisuudesta ja tulkin läsnä ollessa voi välttää uhrin ja tekijän nimien käyttämistä.
- Jos asiakkaalle annetaan materiaaleja, on tärkeää, että ne ovat ymmärrettäviä ja saatavilla myös mahdollisuuksien mukaan asiakkaan omalla kielellä.
- On myös huomioitava, että osa ihmiskaupan uhreista ei ole luku- ja kirjoitustaitoisia, mutta kynnyksensä kertoa luku- ja kirjoitustaidottomuudesta on usein hyvin korkea.
- Tulkkaus on olennainen osa myös useita ihmiskaupan uhrin kannalta mahdollisesti eteen tulevia prosesseja sekä rikosasioihin, palveluihin, hoitoon ja oleskeluoikeuteen liittyen.
- Mikäli on tarpeellista käännettä asiakirjoja, huomioi, että käännettämiseen voi liittyä pienten kieliryhmien osalta samat haasteet kuin tulkkauksenkin osalta.
- Olisi varmistettava mahdollisuuksien mukaan, ettei ihmiskaupan uhri tunne tulkkiä tai kääntäjää. Pyri välttämään asianomaisten nimien käyttöä tulkkiä tai kääntäjää käyttäessä.

3.7.6 Pitkäkestoiset avuntarpeet sekä toipuminen

Tilanteesta riippuen ihmiskaupan uhrin, kuten kenen tahansa traumaattisia kokemuksia kokeneen henkilön, avuntarpeet voivat olla hyvin yksilöllisiä, pitkäkestoisia ja nopeasti muuttuvia. Tarpeet voivat vaihdella ulkoisten tekijöiden, kuten eri prosessien etenemisen, tekijän aktivoitumisen tai kokonaisvaltaisessa hyvinvoinnissa tapahtuneen muutoksen, johdosta. Tästä johtuen on tärkeää, ettei uhria jätetä yksin tilanteeseensa akuutin alkuvaiheen tuen jälkeen. Ihmiskaupan uhrien uudelleen uhriksi joutumisen estämiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota myös hyväksikäyttötilanteesta irtautumisen jälkeen. Vaikka ihmiskauppaan viittaava hyväksikäyttötilanne on päättynyt, eivät turvallisuusuhka ja tekijän kontrolli useinkaan lopu tilanteesta irtautumiseen.

On tärkeää myös varmistaa, että ihmiskaupan uhrilla on joku pysyvä kontakti auttavaan tahoon myös kuntoutumisen aikana tai tieto siitä, keneen olla yhteydessä jos voinnissa tai tilanteessa tapahtuu muutoksia. Ihmiskaupan uhrin potilas- tai asiakassuhdetta ei tulisikaan päättää heti, jos uhrin tilanne ja avun- tai hoidon-tarve hetkellisesti rauhoittuu. Lasten ja nuorten kohdalla pitkäkestoisempi seuranta palveluissa ja hoitoa tarjoavilla tahoilla on usein välttämätöntä.

Pitkäkestoisten palveluiden ja hoidon järjestämisessä sekä seurannassa verkostomainen monialainen työskentely mahdollistaa useimmiten nopeamman reagoinnin kuin kontakti vain yksittäiseen ammattilaiseen.

Myös Suomen kansalaiset sekä Suomessa pitkään asuneet ihmiskaupan uhrit riippumatta uhrin iästä voivat tarvita tukea toipumiseen.

Pitkäkestoisen tuen järjestämisen yhteydessä tulee huomioida, että ihmiskaupan uhreilla voi olla myös muita, ihmiskaupan uhriasemaan liittymättömiä palveluntarpeita. Joskus henkilöt itse toivovat, että he voisivat asioida palveluissa ilman, että hänen kokemuksesta ihmiskaupan uhriksi joutumisesta nousevat toistuvasti esiin. Irtautuminen rikoksen uhrin identiteetistä voi olla myös osa toipumisprosessia.

3.7.7 Kotoutuminen ja työllistyminen

Kotoutuminen on usein samanaikaista muiden ulkomaalaisen ihmiskaupan uhrin prosessien kanssa. Kotoutumisen edistämisestä annettu laki (681/2023) tuli voimaan 1.1.2025 samanaikaisesti lain työvoimapalveluiden järjestämisestä (380/2023) kanssa. Julkisten työvoimapalvelujen järjestämisvastuu siirtyi TE-palveluiden uudistuksen myötä valtiolta kunnille.

Hallituksen esityksessä on tuotu esille, että erityisen tarpeellista osaamisen ja kotoutumisen palvelutarpeen arvioinnin laatiminen kunnan ja hyvinvointialueen yhteistyössä voisi olla, kun kyse on Suomeen kiintiöpakolaisena vastaanotetusta henkilöstä, ihmiskaupan uhrista tai alaikäisenä ilman huoltajaa maahan tulleesta lapsesta tai nuoresta. Henkilöiden voidaan arvioida haavoittuvan asemansa vuoksi hyötyvän monialaisesta yhteistyöstä palvelutarpeen arvioinnissa.

Kunnan on laadittava osaamisen ja kotoutumisen palvelutarpeen arviointi maahanmuuttajalle, jonka ensimmäisen oleskeluluvan tai oleskelukortin myöntämisestä tai oleskeluoikeuden rekisteröimisestä on kulunut enintään kolme vuotta ja joka on ihmiskaupan uhri. Ihmiskaupan uhrin osalta voidaan poiketa kotoutumislain kolmen vuoden määräajasta, jos hänet tavoitetaan kunnan kotoutumista edistävien palveluiden piiriin vasta määräajan päätyttyä esimerkiksi siitä syystä, että hän on ollut hyväksikäyttötilanteessa Suomeen saapumisensa jälkeen, eikä hänellä ole ollut tosiasiallisia mahdollisuuksia päästä palveluiden piiriin aikaisemmin. Ulkomaalaisen ihmiskaupan uhrin kotoutumissuunnitelman tulee olla mahdollisimman joustava ja yksilölliset tarpeet huomioiva. Hyvinvointialueen on osallistuttava osaamisen ja kotoutumisen palvelutarpeen arviointiin, jos maahanmuuttajan kotoutumisen edistäminen edellyttää kunnan ja hyvinvointialueen järjestämistä vastuulle kuuluvien palvelujen yhteensovittamista, kuten useimmiten on tarpeen ihmiskaupan uhrien kohdalla.

Eryteisesti traumatisoituneille ja huonokuntoisille ihmiskaupan uhreille on tärkeää kartoittaa ja tarjota yksilöllisiä ratkaisuja, kuten kuntoutusta, kielenopetusta tai työllistymisen tukipalveluita osana kotoutumista. Kotoutumissuunnitelman tekemisessä tulee tehdä monialaista yhteistyötä, esimerkiksi sosiaalityön ja terveydenhuollon kanssa. Myös työllistymistä edistävä monialaisen tuen yhteistoimintamalli voi olla hyvä keino tukea ihmiskaupan uhria monialaisesti, ja uhrin kohdalla tämä vaihtoehto voidaan kartoittaa (ns. TYM-laki 381/2023). Sekä työllistymisen että kotoutumisen osalta parhaaseen lopputulokseen ihmiskaupan uhrin tukemisessa päästään silloin, kun tilanteen näkökulmasta olennaiset ammattilaiset tekevät monialaista yhteistyötä.

Ihmiskaupan uhrilla on oikeus julkisiin työvoima- ja yrityspalveluihin, kun hän ilmoittautuu työttömäksi työnhakijaksi. Työllistymisen ja työllisyyden tukemisen osalta on tärkeää muistaa, että ihmiskaupan uhrien koulutus- ja työhistoria vaihtelevat valtavasti. Kaikilla ihmiskaupan uhreilla ei kuitenkaan ole kykyä edistää omaa työllistymistään erityisesti tilanteessa, jossa hyväksikäyttökokemus on vielä käynnissä, irrottautumista on vain vähän aikaa tai ihmiskaupan uhri on vielä kuntoutumisvaiheessa. Työperäisessä hyväksikäytössä ihmiskaupan uhriksi joutu-neella voi myös olla vaikeuksia saada asiakirjoja työnantajaltaan, jos tämä liittyy

hyväksikäyttötilanteeseen. Huomioi myös, että ihmiskaupan uhrin tulot voivat olla paperilla suuremmat kuin todellisuudessa tai uhri on voitu rekisteröidä yrittäjäksi, ja nämä asiat voivat vaatia runsaasti lisäselvityksiä. Osassa asiakirjoja työsuojeluviranomainen voi auttaa saamaan asiakirjoja työnantajalta myös uhkasakon avulla, mikäli ihmiskaupan uhrin tilanteen selvittäminen tätä vaatii eikä tästä aiheudu uhkaa uhrille itselleen. Uhrin rekisteröityminen yrittäjäksi voi käydä ilmi työsuojeluviranomaisen valvonnan kautta.

Työsuojeluviranomaiset ja ammattiliitot voivat antaa ihmiskaupan uhrille sekä hänen kanssaan työskenteleville ammattilaisille ohjausta ja neuvontaa myös uudelleen uhriutumisen ehkäisemiseksi esimerkiksi uudesta työpaikasta saadusta työsopimuksesta tai työn ehdoista.

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI) on julkaissut tutkimusten ja raporttien lisäksi yrityksille suunnattuja oppaita, joiden avulla myös yritysten on mahdollista tunnistaa ja puuttua työperäiseen hyväksikäyttöön. Näitä löytyy materiaalipankista luvusta 6.

3.7.8 Kolmannen sektorin rooli avuntarpeisiin vastaamisessa

Ihmiskaupan uhreja tavoittavalla työllä ja matalan kynnyksen palveluilla on suuri merkitys ihmiskaupan uhrien tunnistamiselle ja siten myös ihmiskauppaan puuttumiselle. Kolmannen sektorin toimijat voivat tarjota ihmiskaupan uhrille matalalla kynnyksellä palveluita riippumatta heidän halukkuudestaan tehdä yhteistyötä viranomaisten kanssa. Mahdollisuus asioida alkuvaiheessa anonyymisti voi olla ihmiskauppatilanteissa keskeistä uhrin turvallisuudentunteen ja luottamuksen rakentumisen sekä siten tilanteen paljastumisen ja avun saannin kannalta. Suuri osa Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ja poliisin tietoon tulevista tapauksista ohjautuukin heille kolmannen sektorin kautta.

Usealla ihmiskaupan uhrien kanssa työskentelevistä ja tukipalveluita tarjoavista järjestötoimijoista on pitkä kokemus uhrien kohtaamisesta, tunnistamisesta ja palveluiden tarjoamisesta sekä vahvat alueelliset verkostot. Kolmannen sektorin erityisosaaminen on tärkeä osa ihmiskaupan uhrien auttamistyön kokonaisuutta. Järjestötoimijat voivat tarjota asiakkaalle usein mahdollisuuden asioida anonyymisti ilman kerättyä asiakasrekisteriä, millä voi olla tärkeä merkitys erityisesti pelkääville uhreille. Kolmas sektori tarjoaa myös lapsille ja nuorille matalan kynnyksen palveluita ja kohtaa alaikäisiä myös jalkautuen. Kolmas sektori voi rakentaa myös lasten kohdalla luottamusta viranomaisten suuntaan.

Usein järjestötoimijoiden tarjoama tuki on joustavaa, ja uhri voi kokea tavoittavansa järjestötoimijan työntekijän helposti johtuen mahdollisuudesta matalan kynnyksen yhteydenpitotapoihin. Kolmannen sektorin ohjaus, neuvonta ja järjestämät palvelut eivät korvaa viranomaisten järjestämistä olevia palveluita ja hoitoa, mutta voivat täydentää viranomaispalveluita. Järjestöt voivat tarjota ihmiskaupan uhrille esimerkiksi psykososiaalista tukea (ml. tukihenkilötoiminta), neuvontaa, palveluohjausta, kriisityötä, vertaistukiryhmiä, matalan kynnyksen sosiaali- ja terveyspalveluita sekä asumispalveluita. Järjestöpalveluiden saatavuus vaihtelee valtakunnallisesti. Ihmiskaupan uhrien auttamiseen erikoistuneiden järjestöjen ja muiden olennaisten kolmannen sektorin toimijoiden yhteystiedot löytyvät materiaalipankista luvusta 6.

Hyvät käytännöt perustuvat työpajoissa tulleisiin toiveisiin, esimerkkeihin ja käytännöntyötä tekevien huomioihin.

Hyvät käytännöt kolmannen sektorin osalta ihmiskaupan uhrien auttamistyössä

- *Ammatillisuus ja läpinäkyvyys.* Ihmiskaupan uhreille annetaan tietopohjaista neuvontaa ja tukea sekä tietoa päätöksenteon tueksi. Työtä tehdään ammatillisesti ja tietoon perustuen. Läpinäkyvyyttä lisää myös kerätty tieto palveluissa tunnistetuista ihmiskaupan uhreista, joka täydentää Auttamisjärjestelmän, rikosprosessitoimijoiden sekä hyvinvointialueiden tietoa.
- *Erikoistuminen ihmiskaupan uhrien auttamiseen.* Ihmiskaupan uhrien auttamiseen erikoistuneilla kolmannen sektorin toimijoille kertyy kokemusta uhrien auttamistyöstä.
- *Mahdollisuus anonyymiin asiointiin.* Mahdollisuus anonyymiin asiointiin on tärkeää erityisesti pelkäävien uhrien osalta tilanteissa, joissa uhri haluaa selvittää vaihtoehtojaan tilanteessa etenemiseen.
- *Matalan kynnyksen yhteydenottokanavat ja työskentely.* Kolmannen sektorin jalkauttava ja matalan kynnyksen työ mahdollistaa monenlaiset yhteydenotot. Järjestöt tukevat asiakkaitaan viranomaisprosesseista riippumatta.
- *Tiivis monialainen yhteistyö muiden auttavien tahojen kanssa ja siirrot saattaen.* Tiivistä yhteistyötä tulisi tehdä jo ennen siirtoa, erityisesti jos uhrille on järjestetty palveluita kolmannella sektorilla kiireellisissä tilanteissa. Erityisen tärkeä rooli ihmiskaupan uhrien osalta on yhteistyöllä Auttamisjärjestelmän, hyvinvointialueiden sekä rikosprosessitoimijoiden kanssa.

- *Turvallisuuden kartoitus osana uhrin avuntarpeiden kartoitusta.* Tästä lisää luvussa 2.2.
- *Traumatietoinen työote.* Ihmiskaupan uhrin kohdalla on otettava huomioon trauman, psyykkisen hyvinvoinnin, keskeneräisten prosessien ja epävarman tulevaisuuden vaikutus uhrin kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin.
- *Ammattitulkin käyttö.* Tästä on lisää tietoa luvussa 3.7.5.
- *Mahdollisen toimintarajoitteen tai vamman huomioiminen.* Toimintarajoitteen tai vamman huomioiminen kohtaavassa työssä pitää sisällään esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamisen sekä edunvalvojan käytön mahdollistamisen.

3.7.9 Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselta (ELY-keskukselta) kotoutumislain mukaisten korvausten hakeminen

Kunnalle ja hyvinvointialueelle korvataan kustannukset, jotka aiheutuvat ihmiskaupan uhrille tämän uhriasemasta johtuvien erityistarpeiden vuoksi järjestettävistä tukitoimista ja palveluista. Korvauspäätöstä haetaan ELY-keskukselta.

Ihmiskaupan uhrille annetuista palveluista ja tukitoimista aiheutuvien kustannusten korvattavaksi hakeminen

- Se, kenestä hyvinvointialue tai kunta voi hakea korvauksia määräytyy kotoutumislain (681/2023) 2 § mukaisesti.
- Kotoutumislain 68 § mukaan kun ihmiskaupan uhrilla on kotikuntamerkintä, voi hyvinvointialue tai kunta hakea ELY-keskukselta korvauksia ihmiskaupan uhrille järjestettävien tukitoimien ja palveluiden kustannusten kattamiseksi.
- ELY-keskus varmistaa ihmiskaupan uhrin asiakkuuden Auttamisjärjestelmässä ennen korvauspäätöksen tekoa.
- Auttamisjärjestelmään voi myös olla yhteydessä, kun tarvitsee tapauskohtaista neuvontaa koskien tietyn uhrin tilannetta.

- Korvauksen maksatuspäätöstä on kotoutumislain 70 §:n mukaan haettava ELY-keskusten sekä TE-toimistojen kehittämis- ja hallintokeskukselta (KEHA-keskus) osoitetulla hakemuksella viimeistään kahden vuoden kuluttua sen kalenterivuoden päättymisestä, jonka aikana tapahtuneesta toiminnasta korvausta haetaan. KEHA-keskuksen maksatuspäätös perustuu ELY-keskuksen päätökseen kustannusten korvaamisesta.
- Kunnalle maksettavien korvausten edellytyksenä on, että kunta on laatinut laissa tarkoitetun kotoutumishjelman ja tehnyt sopimuksen kuntaan ohjaamisesta ja kotoutumisen edistämisestä elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen kanssa.

3.8 Sosiaaliturva

Suomalainen sosiaaliturva perustuu joko asumiseen Suomessa tai työntekoon. Kela vastaa asumiseen perustuvasta sosiaaliturvasta yhteistyössä hyvinvointialueiden kanssa. Työntekoon perustuva sosiaaliturva koostuu työttömyyskassojen, eläkevakuutuslaitosten tai yksityisten vakuutusten tarjoamista palveluista. Sosiaaliturva auttaa tilanteissa, joissa toimeentulon tarve johtuu vanhuudesta, työkyvyttömyydestä, sairaudesta, työttömyydestä, lapsen saamisesta, huoltajan menetyksestä, kuntoutukseen osallistumisesta tai opiskelusta.

Ihmiskaupan uhrin taloudellinen tilanne voi vaatia tavallista enemmän lisäselvityä, sillä uhrin todellinen taloudellinen tilanne ei välttämättä vastaa paperilla olevia uhrin tuloja tai varoja. Henkilön oikeutta sosiaaliturvaan määrittelee hänen oleskeluoikeutensa ja yksilöllinen työ- ja varallisuustilanne. Henkilön asema ihmiskaupan uhrina ei suoraan vaikuta siihen, millaiseen sosiaaliturvaan tai etuuteen henkilöllä on oikeus.

Vastaanotto- ja käyttöraha

- Mikäli ihmiskaupan uhriksi joutuneella henkilöllä ei ole kotikuntaa Suomessa ja hän saa palvelunsa Auttamisjärjestelmän kautta, on hänellä oikeus vastaanottolainsäädännön mukaisesti vastaanottorahaan.

- Vastaanottorahan myöntää vastaanottokeskus ja sitä haetaan kirjallisella hakemuksella. Vastaanottokeskus tekee hakemuksesta vastaanotto- ja käyttörahan myöntämistä koskevan kirjallisen valituskelpoisen hallintopäätöksen. Vastaanotto- ja käyttörahan myöntämisessä noudatetaan soveltuvin osin toimeentulotuesta annettua lakia.
- Vastaanottoraha on tarkoitettu ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömän toimeentulon turvaamiseksi ja itsenäisen selviytymisen edistämiseksi, jos uhri on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, muista tuloistaan tai varoistaan, itseensä nähden elatusvelvollisen huolenpidolla tai muulla tavalla.
- Vastaanottorahan perusosan lisäksi voidaan ihmiskaupan uhrille hakea täydentävää vastaanottorahaa uhrin ja hänen perheensä erityisiin tarpeisiin. Päätös harkinnanvaraisesta vastaanottorahasta perustuu vastaanottokeskuksen sosiaalihuollon ammattihenkilön arviointiin.
- Ilman huoltajaa olevalle lapselle myönnetään vastaanottorahan sijasta käyttöraha, jos vastaanottokeskus (ryhmäkoti) järjestää lapselle täyden ylläpidon.

Kelan myöntämät asumisperustaiset etuudet

- Oikeus asumisperusteiseen sosiaaliturvaan perustuu yleensä vakinaiseen asumiseen Suomessa. Asumisperusteisilla etuuksilla tarkoitetaan muun muassa sairausvakuutusetuuksia, työttömyys-etuuksia, lapsilisää, vammaisuuksia, yleistä asumistukea ja kansaneläkettä.
- Kela arvioi ja ratkaisee muusta kuin EU-lainsäädäntöä soveltavasta maasta Suomeen muuttavan henkilön Suomessa asumisen vakinaisuuden ottamalla huomioon, mitä [kotikuntalaissa](#) (201/1994) todetaan ulkomailta tulleen henkilön kotikunnan ja asuinpaikan määräytymisestä. Kela kuitenkin arvioi asumisen vakinaisuuden itsenäisesti, eikä ole sidottu Digi- ja väestötietoviraston tekemään kotikuntaratkaisuun.

- Asiallisen perusteen (Suomessa asuminen tai työskentely) lisäksi oikeus etuuksiin edellyttää kolmannen maan kansalaisen voimassa olevaa oleskelulupaa. Tilapäistä suojelua saaville on EU-direktiivin perusteella myönnetty tilapäisiä (B) oleskelulupia.

Toimeentulotuki

- Toimeentulotuesta annetun lain mukaista toimeentulotukea voidaan myöntää Suomessa vakinaisesti oleskeleville ulkomaalaisille tai maahan muuttaneille samoilla edellytyksillä kuin muillekin. Mikäli henkilön oleskelua ei voida pitää vakinaisena, ei hänellä ole oikeutta varsinaiseen toimeentulotukeen. Silloinkin hänen oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon tulee turvata kiireellisessä tilanteessa.
- Toimeentulotuki on viimesijainen taloudellinen tuki, eikä se ole asumisperusteinen etuus. Oikeus toimeentulotukeen syntyy, kun henkilö on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa muulla tavalla, kuten vastaanottopalveluiden kattamana. Oikeus vastaanottopalveluihin päättyy kohtuullisessa ajassa sen jälkeen, kun henkilöllä on kotikunta.
- Toimeentulotukea haetaan Kelasta kirjallisella hakemuksella. Päätöksessä huomioidaan hakijan perhekokonaisuuden yhteenlasketut tulot ja menot, myös käytettävissä oleva varallisuus huomioidaan.
- Harkinnanvaraista ehkäisevää ja täydentävää toimeentulotukea haetaan hyvinvointialueen sosiaalitoimelta. Tällöin päätöstä tehtäessä harkitaan hakijan yksilöllinen kokonaistilanne ja tuen tarve.
- Toimeentulotukea voidaan myöntää kiireellisenä myös tilapäisesti maassa oleskelevalle henkilölle. Kiireellisesti toimeentulotukea myönnetään pääsääntöisesti ruokaan ja välttämättömiin terveydenhuollon menoihin tai muihin välttämättömään selviytymiseen liittyviin menoihin yksilökohtaiseen arvioon perustuen.

4 Ulkomaalaisen ihmiskaupan uhrin oleskeluoikeus

Tästä luvusta löydät lisää tietoa eri oleskeluoikeuden perusteista ihmiskaupan uhrien kohdalla sekä tietoa siitä, mitä on ainakin muistettava sekä aikuisten että lasten ja nuorten kohdalla. Tämä luku sisältää myös tietoa vapaaehtoisesta paluusta ja ihmiskaupan uhrin maasta poistamisesta.

Oleskeluoikeuteen liittyvissä kysymyksissä ihmiskaupan uhrin kanssa työskentelevän ammattilaisen olisi hyvä konsultoida Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää tai ihmiskaupan uhrien auttamiseen ja avustamiseen erikoistunutta tahoa, erityisesti silloin kun kysymyksessä on ammattilaiselle uusi tilanne. Yhteystiedot löytyvät käsikirjan materiaalipankista luvusta 6.

4.1 Oleskeluoikeuden kannalta huomioitavat asiat

Oleskeluoikeuden kannalta tulee huomioida asioita silloin, kun kysymyksessä on ulkomaalainen ihmiskaupan uhri, jolla ei ole Suomen kansalaisuutta tai pysyvää oleskelulupaa. Oleskeluoikeuteen liittyvät kysymykset ovat usein uhrin näkökulmasta kiireisimpien joukossa, sillä epävarmaan oleskelustatukseen liittyy paljon huolia ja oleskeluoikeuden muutokset vaikuttavat ratkaisevasti usein ihmiskaupan uhrin muihin prosesseihin ja palveluihin.

Ihmiskauppa on uhrille monella tavoin haavoittavaa. Ihmiskaupan uhrin kokema hyväksikäyttö, väkivalta, riippuvuus tekijästä, määräysvallan alla oleminen ja turvattomuus voivat vaikuttaa ihmiskaupan uhrin oleskeluoikeuden arviointiin, koska ne voivat lisätä uhrin haavoittuvuutta. Sekä aikuisten että lasten ja nuorten kanssa on tärkeää konsultoida ihmiskauppaa tuntevia tahoja, kun uhria neuvotaan oleskeluoikeuteen liittyvissä kysymyksissä. Oleskeluoikeuden pohdinnassa on ihmiskaupan uhrien kohdalla punnittava uudelleen uhriksi joutumisen riskiä sekä ihmiskaupan uhrin mahdollisuutta saada lähtö- tai kotimaassaan apua tilanteeseensa. Mikäli oleskeluoikeuteen liittyvissä prosesseissa tulee ilmi ihmiskauppaan viittaavia asioita, on ihmiskaupan uhri ohjattava hänen luvullaan avun piiriin.

Oleskeluoikeus voi olla myös riippuvainen hyväksikäyttäjistä erityisesti silloin, kun kysymys on työperäisestä hyväksikäytöstä tai avioliittoon tai perhesuhteeseen liittyvästä hyväksikäytöstä. Ihmiskaupan uhrin perheen oleskeluluvat voivat olla riippuvaisia siitä, että toimeentuloedellytys täyttyy. Mikäli ihmiskaupan uhri näissä tapauksissa menettää palkkatulonsa irtautuessaan hyväksikäyttötilanteesta, voi tämä aiheuttaa ongelmia myös ihmiskaupan uhrin perheenjäsenten lupien osalta.

Ihmiskaupan uhrin oleskeluoikeuden näkökulmasta on tärkeää, että oleskeluoikeuteen liittyvää selvittelyä tehdään ihmiskaupan uhrin kanssa tiiviisti työskentelevien ammattilaisten kanssa yhteistyössä. Jos ihmiskaupan uhrilla on avustaja rikosasiassa, olisi mahdollisuuksien mukaan avustajien tärkeää vaihtaa keskenään olennaista tietoa uhrin suostumuksella. Rikosprosessin tai palveluiden näkökulmasta olennaista tietoa voi tulla esiin esimerkiksi turvapaikkapuhuttelun yhteydessä. Toisaalta myös rikosprosessissa tai palveluita järjestettäessä voi tulla ilmi asioita, jotka tulisi ottaa huomioon oleskelulupaan liittyvässä harkinnassa.

On otettava huomioon, että on tavallista, että rikos- ja oleskelulupaprosessissa annetut tiedot poikkeavat jonkin verran: lähtökohta selvitykselle on eri ja myös uhrin kertoma ja painotukset poikkeavat. Kirjaustavat myös vaihtelevat riippuen kirjauksen tarkoituksesta oleskelulupaan, rikosprosessiin tai hoitoon ja palveluihin liittyvissä prosesseissa.

Ihmiskaupan uhrin oleskeluoikeuteen liittyvässä prosesseissa on tärkeää myös muistaa ihmiskaupan uhrin oikeus tukihenkilöön, joka voi myös olla mukana tapaamisissa sekä välittää tarvittaessa tietoa uhrin avustajalle. Avustajan käytöstä löytyy lisää tietoa luvusta 3.7.4.

Onnistuneen oleskelulupaprosessin näkökulmasta avustajalla on merkittävä rooli. Ihmiskaupan uhrin haavoittuva asema sekä uudelleen uhriksi joutumisen ennaltaehkäisy olisi hyvä ottaa huomioon oleskelulupahakemusten käsittelyssä.

Oleskelulupa- ja turvapaikkahakemuksia käsitteleville olennaista on noudattaa Maahanmuuttoviraston ohjeistuksia hakemuksia käsitellessä. Sosiaalityöntekijä tai muu ihmiskaupan uhrin asioista vastaava ammattilainen voi tiedustella aika-arviota uhrin hakemuksen käsittelystä sekä tarvittaessa pyytää kiirehtimään päätöstä uhrin tilanteen takia.

Oleskeluluvan osalta tulisi huomioida, että ulkomaalaislain 35 § (29.4.2016/332) mukaisesti oleskeluluvan myöntäminen edellyttää, että ulkomaalaisen matkustusasiakirja on voimassa. Oleskelulupa voidaan kuitenkin myöntää voimassa olevan matkustusasiakirjan puuttumisesta huolimatta, jos se myönnetään 51, 52, 52 a, 52 d,

52 e, 87, 88, 89 tai 110 §:n perusteella. Tärkeää on myös seurata mahdollisia lainsäädäntömuutoksia myönnetyn luvan pituuden osalta. Monen ihmiskaupan uhrin kohdalla avun tarve ilmenee siinä vaiheessa kun asia menee virastossa peruuttamisharkintaan. Kyse voi olla esimerkiksi niistä tilanteista, joissa nykyinen lupa on riippuvainen hyväksikäytön tekijästä (esimerkiksi työlupa ja perhesidelupa).

Henkilöt, joiden perheenjäsen on saanut oleskeluluvan Suomesta, voivat hakea oleskelulupaa perhesiteen perusteella. Lähtökohtaisesti perheenjäsenen oleskeluluvan edellytyksenä on, että hänen toimeentulonsa Suomessa on turvattu. Suomen kansalaisen perheenjäseneltä ei toimeentuloa edellytetä. Myöskään pakolaisaseman eli turvapaikan (ulkomaalaislain 87 §:n perusteella) saaneen perheenjäseneltä ei edellytetä toimeentuloa, jos perheenjäsen hakee oleskelulupaa kolmen kuukauden sisällä siitä, kun perheenkokoaja on saanut oleskeluluvan Suomesta ja perhe on muodostettu ennen kuin perheenkokoaja saapui Suomeen.

Toimeentuloedellytys koskee lähtökohtaisesti kaikkia muita perheenyhdistämistilanteita, kuten oleskeluluvan toissijaisen suojelun tarpeen (ulkomaalaislain 88 §) perusteella tai yksilöllisestä, inhimillisestä, syystä (ulkomaalaislain 52§) saaneen perheenjäseniä. Toimeentuloedellytyksestä voidaan kuitenkin lain mukaan poiketa, jos siihen on poikkeuksellisen painava syy tai lapsen etu sitä vaatii. Toimeentuloedellytystä ei myöskään sovelleta, jos oleskelulupa myönnetään Suomeen yksin tulleen alaikäisen lapsen ulkomailla olevalle alaikäiselle sisarukselle, jos sisarukset ovat asuneet yhdessä ja jos heidän vanhempansa eivät ole elossa tai näiden olinpaikka on tuntematon.

Jos ihmiskaupan uhrilla on lapsia tai lapsi tai nuori on joutunut ihmiskaupan uhriksi, on oleskelulupaa haettava viipymättä.

Lapsen etu on hyvä konkretisoida ja pohtia, mitä lapsi tarvitsee kasvun, kehityksen ja turvan näkökulmasta. Mikäli lapsen etu sitä vaatii, tulee lapselle tehdä vanhemmista erillinen oleskelulupaharkinta sekä hankittava edunvalvoja tilanteessa, jossa lapsen ja vanhemman edut ovat keskenään ristiriidassa.

Pitkittyneillä prosesseilla on vaikutuksia lapsen ja vanhemman suhteeseen sekä lasten palveluihin ja hoitoihin. Pienen lapsen elämässä varhaisvaiheet ovat keskeisiä, joten prosessin tulisi olla mahdollisimman nopea, jotta lapsen kohdalla voidaan rakentaa pysyvämpiä ratkaisuja.

Ihmiskauppa loukkaa olennaisesti lapsen oikeuksia koskemattomuuteen, turvallisuuteen ja oikeuteen tulla suojelluksi. Ihmiskaupan ylisukupolvisuus ja uudelleen uhriksi joutumisen riski ovat merkittäviä haavoittuvuutta lisääviä tekijöitä

alaikäisten kohdalla. On myös muistettava, että lapsen perheenjäsenet voivat liittyä hyväksikäyttöön tai kohdistaa suoraa uhkaa tai hyväksikäyttöä lapseen, eikä ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen kohdalla huoltajien jäljittäminen ole aina mahdollista.

Kuten aikuistenkin kohdalla, on lasten osalta aina muistettava selvittää lapsen mahdollisuus saada tukea ihmiskauppaan viittaavaan tilanteeseensa koti- tai lähtömaassaan.

4.2 Ihmiskaupan uhrin kannalta olennaisia lupatyyppejä

4.2.1 Yksilölliset inhimilliset syyt (52 §)

- Lupa myönnetään Suomessa olevalle ulkomaalaiselle, jos oleskeluluvan epääminen olisi ilmeisen kohtuutonta hänen terveydentilansa, Suomeen syntyneiden siteiden tai muun yksilöllisen inhimillisen syyn vuoksi.
- Erityisesti otetaan huomioon olosuhteet, joihin hakija joutuisi kotimaassaan, tai hänen haavoittuva asemansa.
- Jatkuva oleskelulupa
- Ei toimeentuloedellytystä
- Työnteko-oikeus
- Turvapaikkahakemuksen yhteydessä selvitetään viran puolesta edellytykset myöntää 52 ja 52 a § luvat; muita lupia on haettava erikseen, ja ne ovat maksullisia

4.2.2 Ihmiskaupan uhrin oleskelulupa (52a §)

- Ihmiskaupan uhrin oleskelulupahakemus on maksullinen, mutta jos luvan saa, maksu palautetaan.
- Lupa myönnetään Suomessa olevalle ihmiskaupan uhrille, jos hänen oleskelunsa Suomessa on perusteltua ihmiskaupan esitutinnan tai tuomioistuinkäsittelyn vuoksi ja hän on valmis tekemään yhteistyötä viranomaisten kanssa ihmiskaupasta epäiltyjen kiinni saamiseksi.
- Ulkomaalaislain 52 a § 1 ja 2 momentin luvan myöntämisen edellytyksenä on, että ihmiskaupan uhrilla ei ole enää siteitä ihmiskaupasta epäilyihin.
- Pääsääntöisesti tilapäinen lupa on 6 kk–1 v, jatkolupa mahdollinen. Huomioi, että tilapäinen lupa ei anna oikeutta tiettyihin asumisperusteisiin etuuksiin.

- Tilapäisen luvan edellytyksenä on, että rikosnimike on ihmiskauppa.
- Jos kyse on erittäin haavoittuvassa asemassa olevasta ihmiskaupan uhrista, ei edellytetä yhteistyötä eikä ihmiskauppaa koskevaa esitutkintaa tai tuomioistuinkäsittelyä. Edellytyksenä kuitenkin on, että uhrilla ei ole siteitä ihmiskaupasta epäiltyihin.
- Ei toimeentuloedellytystä uhrin itsensä kohdalla.
- Työnteko-oikeus.
- Jos ihmiskaupan uhrille myönnetään tilapäinen oleskelulupa, hänen ulkomailla olevalle perheenjäsenelleen ei myönnetä oleskelulupaa perhesiteen perusteella. Jos hänelle myönnetään jatkuva oleskelulupa, perheenjäsenelle voidaan myöntää oleskelulupa 47 §:n 3 momentin perusteella.
- Perheenjäsenten osalta lähtökohtaisesti vaaditaan perhesideluvan toimeentuloedellytysten täyttyminen.
- Turvapaikkahakemuksen yhteydessä selvitetään viran puolesta edellytykset myöntää 52 ja 52 a § luvat; muita lupia on haettava erikseen, ja ne ovat maksullisia.

4.2.3 Harkinta-aika (52b §)

- Ilman lainmukaista oleskeluoikeutta Suomessa olevalle mahdolliselle ihmiskaupan uhrille voidaan antaa harkinta-aika Auttamisjärjestelmään ottamisen yhteydessä Auttamisjärjestelmän toimesta. Lisäksi harkinta-ajan voi antaa poliisi tai rajatarkastusviranomainen.
- Harkinta-aika laillistaa uhrin oleskelun Suomessa 1–6 kuukaudeksi. Jos harkinta-aika myönnetään alle 6 kuukaudeksi, voidaan jatkoa harkita.
- Uhria ei voida harkinta-ajan aikana poistaa maasta vastoin hänen tahtoaan. Tunnistetiedot välitetään poliisille harkinta-ajan myöntämisen yhteydessä maasta poistamisen välttämiseksi.
- Jos ihmiskaupan uhrin ensikontakti on jokin muu taho, on uhrille hyvä kertoa oikeudesta harkinta-aikaan samalla, kun käydään läpi Auttamisjärjestelmään esittämistä vaihtoehtona.
- Lupa ei ole riippuvainen rikosprosessista.
- Harkinta-aikaa ei voi hakea erikseen vaan se voidaan myöntää viranomaisen harkinnalla.

4.2.4 Oleskeluluvan myöntäminen laittomasti maassa oleskelleelle ja työskennelleelle kolmannen maan kansalaiselle (52 d §)

- Lupa myönnetään kolmannen maan kansalaiselle, joka on työskennellyt Suomessa ja työskentelyn aikaan oleskellut maassa laittomasti, JA:
 1. ollut työskennellessään alaikäinen TAI työntekoon liittyy erityistä hyväksikäyttöä osoittavat työolot kuten esimerkiksi normaalia pidemmät työpäivät ilman taukoa tai vapaapäiviä, vaaralliset työolot, majoittuminen työpaikalla tai puutteellinen palkanmaksu;
 2. oleskelu Suomessa on perusteltua esitutinnan tai tuomioistuinkäsittelyn vuoksi;
 3. on valmis tekemään yhteistyötä viranomaisten kanssa epäiltyjen työnantajien kiinni saamiseksi; JA
 4. ei enää siteitä mahdollisiin rikoksesta epäiltyihin.
- Tilapäisen oleskeluluvan kesto 6 kk–1 v, mahdollisesti jatkolupa
- Ei toimeentuloedellytystä
- Jos henkilölle myönnetään tilapäinen oleskelulupa, hänen ulkomailla olevalle perheenjäsenelleen ei myönnetä oleskelulupaa perhesiteen perusteella.
- Työnteko-oikeus
- Vaatii rikosprosessin, mutta ei ihmiskauppa-tutkintanimikettä.

4.2.5 Jatkolupa lähisuhdeväkivallan perusteella (54 §)

- Ulkomaalaiselle, jolle on myönnetty tilapäinen tai jatkuva oleskelulupa perhesiteen perusteella, voidaan myöntää oleskelulupa perhesiteen päätyttyä sillä perusteella, että henkilöllä on kiinteät siteet Suomeen TAI että hänen henkilökohtainen tilanteensa on erityisen vaikea puolison häneen tai hänen lapseensa perhesiteen voimassaolon aikana kohdistaman tai hyväksymän väkivallan tai hyväksikäytön vuoksi JA luvan epääminen olisi olosuhteet huomioon ottaen kohtuutonta.
- Toimeentuloedellytys, mutta toimeentuloedellytyksestä voidaan poiketa, jos siihen on poikkeuksellisen painava syy tai lapsen etu vaatii sitä
- Työnteko-oikeus

4.2.6 Työnantajan moitittavan menettelyn takia myönnettävä jatkolupa (54b §)

- Työperäisen hyväksikäytön uhrin jatkolupa
- Ulkomaalaiselle myönnetään jatkolupa uuden työn hakemista tai yritystoimintaa varten, jos on perusteltua aihetta epäillä, että hänen työnantajansa on merkittäväällä tavalla laiminlyönyt velvollisuuksiaan hänen työnantajanaan, kuten jättänyt maksamatta palkkoja tai asettanut työntekijän vaaraan tai muulla tavalla hyväksikäyttänyt häntä.
- Asiassa riittää selvitys Maahanmuuttovirastolle, ei edellytetä käynnissä olevaa rikosprosessia.
- Oleskelulupa myönnetään jatkuvaluonteisena yhdeksi vuodeksi edellisen oleskeluluvan päättymisestä.
- Lupaa ei voi uusia.
- Ei toimeentuloedellytystä
- Perheenjäsenten perhesidelupien osalta voidaan katsoa tilanteeksi, jossa olisi kohtuutonta vaatia toimeentuloedellytystä etenkin tilanteessa, jossa perheenjäsenet ovat jo Suomessa ja hakevat jatkolupaa.

4.2.7 Kansainvälinen suojelu

- Turvapaikka (87 §)
 - Maassa oleskelevalle ulkomaalaiselle annetaan turvapaikka, jos hänellä on perustellusti aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan tai pysyvässä asuinmaassaan vainotuksi alkuperän, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, ja jos hän pelkonsa vuoksi on haluton turvautumaan sanotun maan suojeluun.
 - Turvapaikanhakijan työnteko-oikeus alkaa yleensä kolmen tai kuuden kuukauden kuluttua turvapaikkahakemuksen jättämisen jälkeen.
 - Ei toimeentuloedellytystä
 - Turvapaikanhakijana ei voi ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi TE-toimistoon ennen kuin turvapaikkahakemus on käsitelty
 - Turvapaikka eli pakolaisasema myönnetään neljäksi vuodeksi
 - Turvapaikkahakemuksen yhteydessä selvitetään viran puolesta edellytykset myöntää 52 ja 52 a § luvat; muita lupia on haettava erikseen, ja ne ovat maksullisia.

- Oleskelulupa toissijaisen suojelun perusteella
 - Maassa oleskelevalle ulkomaalaiselle myönnetään oleskelulupa toissijaisen suojelun perusteella, jos 87 §:n mukaiset edellytykset turvapaikan antamiselle eivät täyty, mutta on esitetty merkittäviä perusteita uskoa, että jos ulkomaalainen palautetaan kotimaahansa tai pysyvään asuinmaahansa, hän joutuisi todelliseen vaaraan kärsiä vakavaa haittaa, ja hän on kykenemätön tai sellaisen vaaran vuoksi haluton turvautumaan sanotun maan suojeluun
 - Ei toimeentuloedellytystä
 - Toissijaista suojelua myönnetään neljäksi vuodeksi

4.3 Vapaaehtoinen paluu

Auttamisjärjestelmässä olevalla ihmiskaupan uhrilla on oikeus saada tukea turvalliseen vapaaehtoiseen paluuseen lähtö- tai kotimaahan. Riippuen uhrin tilanteesta ja oleskeluoikeudesta, vapaaehtoisen paluun järjestämisestä vastaa joko Auttamisjärjestelmä, vastaanottokeskus, Maahanmuuttoviraston vapaaehtoisesta paluusta vastaavat työntekijät tai hyvinvointialue. Tuetun vapaaehtoisen paluun käytännön järjestelyistä huolehtii yleensä Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön (IOM:n) Suomen toimisto. Vapaaehtoisesta paluusta ja siihen liittyvistä yksityiskohdista, mukaan lukien prosessin kestosta, voi konsultoida IOM:n toimistoa tai Maahanmuuttoviraston vapaaehtoisesta paluusta vastaavia asiantuntijoita.

Kaksi eri lakia ohjaavat vapaaehtoisen paluun tukea ja järjestelyjä. Vapaaehtoisen paluun tuesta ihmiskaupan uhreille, joilla ei ole kotikuntaa, säädetään vastaanottolaissa ja sisäministeriön asetuksessa vapaaehtoisen paluun avustuksesta. Laissa kotoutumisen edistämisestä säädetään paluun tukemisesta ihmiskaupan uhreille, joilla on kotikunta. Edellytyksenä avustuksen ja korvauksen maksamiseksi kansainvälistä suojelua hakeneelle on, että hän poistuu maasta vapaaehtoisesti pysyväisluonteisessa tarkoituksessa peruttuaan hakemuksensa tai oleskelulupahakemuksen tultua hylätyksi.

Vapaaehtoisessa paluussa voi ihmiskaupan uhrin kohdalla olla kysymys esimerkiksi siitä, että uhri haluaa kausityön päättymisen jälkeen palata kotimaahansa, tai kysymys voi olla tilanteesta, jossa ihmiskaupan uhrilla ei ole muita vaihtoehtoja kuin palata koti- tai lähtömaahansa. Kaikkien ihmiskaupan uhrien vapaaehtoisen paluun kohdalla tulisi keskittyä siihen, että paluu on turvallinen, se edistää uhrin kestävää uudelleenkotoutumista ja ennaltaehkäisee uudelleen uhriksi joutumisen riskiä.

Vapaaehtoisen paluun tuki ihmiskaupan uhrille, jolla ei ole kotikuntaa:

- Paluuneuvonta
- Matkajärjestelyt
- Apu matkustusasiakirjojen hankinnassa
- Suomessa syntyneiden lasten rekisteröinti
- Avustus lentokentillä ja saattajan järjestäminen matkalle tarvittaessa
- Ihmiskaupan uhrille myönnettävästä paluutuen määrästä säädetään sisäministeriön vapaaehtoisen paluun asetuksessa

Vapaaehtoisen paluun tuki ihmiskaupan uhrille, jolla on kotikunta:

- Hyvinvointialue voi järjestää paluun itse tai pyytää Suomen IOM:n toimistoa avustamaan paluussa (palvelusta peritään IOM:n palvelumaksu)
- Hyvinvointialue voi myöntää ihmiskaupan uhrille paluumuuttoavustusta perustuen lakiin kotoutumisen edistämisestä

Ihmiskaupan uhrien vapaaehtoisen paluun kohdalla tulisi huomioida:

- Ihmiskaupan uhrin turvallisuus ja uudelleen uhriksi joutumisen riski paluumaassa
- Lasten ja perheen tilanne, lapsen edun pohdinta sekä tämän ensisijaisuus
- Suomessa syntyneiden lasten rekisteröinti ennen paluuta
- Terveysaasteet sekä lääkkeiden ja hoidon saatavuus paluumaassa
- Uhrin omat toiveet paluun suhteen
- Tiivis yhteistyö auttavien tahojen kanssa
- Tarpeen mukaan tukitoimien varmistaminen paluumaassa
- Mahdollisuuksien mukaan uhrin oikeussuojan saatavuuden varmistaminen paluun jälkeen (esimerkiksi rikosprosessi ja korvaukset).

4.4 Käännyttäminen seksuaalipalveluiden myymisen epäilyn perusteella (148 §)

- Ulkomaalaislain 148 §:n 1 momentin 6 kohdan mukaan ulkomaalainen henkilö voidaan käännyttää maasta, jos hänen voidaan epäillä myyvän seksuaalipalveluja perustellusta syystä.
- Poliisi tai rajatarkastusviranomainen päättää käännyttämisestä, jos henkilön maahantulosta on kulunut korkeintaan kolme kuukautta.
- Jos maahantulosta on kulunut yli kolme kuukautta, poliisin tai rajatarkastusviranomaisen on tehtävä Maahanmuuttovirastolle esitys ulkomaalaisen käännyttämiseksi.
- Mikäli käännyttämistä edellä mainitulla perusteella harkitaan, olisi tärkeää selvittää, onko kysymyksessä mahdollisesti hyväksikäytön kohteeksi joutunut ihmiskaupan uhri.
- Pelko käännyttämisestä voi nostaa kynnystä puhua tilanteestaan tai hakea apua viranomaisilta niiden ihmiskaupan uhrien kohdalla, jotka ovat joutuneet pakotetuksi tai painostetuksi seksuaalipalveluiden myyntiin.
- Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen mukaisesti henkilöä ei tulisi poistaa maasta ennen ihmiskaupan uhrin virallisen tunnistamisprosessin loppuun saattamista, jos on perusteltu syy epäillä, että kyseessä on ihmiskaupan uhri.

4.5 Ihmiskaupan uhrin maasta poistaminen

Ihmiskaupan uhrin oleskeluoikeuden ja kansainvälisen suojelun perusteiden harkinnassa tulisi aina huomioida hänen haavoittuva asemansa, uudelleen uhriksi joutumisen ennaltaehkäisy sekä uhrin mahdollisimman nopea pääsy avun piiriin.

Jos ilman oleskeluoikeutta oleva henkilö tunnistetaan mahdolliseksi ihmiskaupan uhriksi, on hänelle hyvä kertoa Auttamisjärjestelmän, poliisin tai rajalaitoksen mahdollisuudesta myöntää 1-6 kuukauden oleskelun laillistava harkinta-aika (52b §). Harkinta-ajan aikana ei uhria voida poistaa maasta. Jos ihmiskaupan uhrin tilannetta ei aikaisemmin ole kartoitettu, mahdollistaa harkinta-aika tilanteen tarkemman selvittämisen.

Kielteinen oleskelulupapäätös sekä päätös jättää kansainvälistä suojelua koskeva hakemus tutkimatta tehdään usein ihmiskaupan uhreille, jotka ovat saaneet kansainvälistä suojelua toisessa EU-maassa. Ulkomaalaiselle ihmiskaupan uhrille voidaan myös tehdä käännyttämis- tai karkoituspäätös, joko kotimaahan tai

toiseen Euroopan unionin maahan. Käännyttämispäätöksen tekee poliisi, rajatarkastusviranomainen tai Maahanmuuttovirasto, ja karkottamispäätöksen tekee Maahanmuuttovirasto.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toimii itsenäisenä viranomaisena maasta poistamisen täytäntöönpanon valvojana. Palautusten valvonta on kohdennettu haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin, kuten ihmiskaupan uhreihin.

Täytäntöönpanoviranomaisten on ihmiskaupan uhrien suojelua ja auttamista koskevien kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti tehtävä yhteistyötä toimivaltaisten uhrin kotimaan viranomaisten kanssa. Yhteistyö kotimaan tai muun palautusmaan viranomaisten kanssa tapahtuu uhrin suostumuksella. On kuitenkin hyvä tietää, että usein uhri ei halua antaa suostumustaan siihen, että Suomen viranomaiset olisivat kohdemaan viranomaisiin yhteydessä.

Ihmiskaupan uhrin maasta poistamista täytäntöön pantaessa on huolehdittava asianmukaisesti siitä, että uhri halutessaan pääsee hänen haavoittuvan asemansa ja tarpeensa huomioon ottavan avun piiriin. Jos ihmiskaupan uhriksi joutumista ei ole huomioitu lupaprosessissa, asia tulee saattaa henkilön oikeudellisen avustajan tietoon. Asiassa voi olla valitus vireillä, vaikka päätös olisi täytäntöön pantavissa, joten tieto olennaisen asian käsittelemättä jättämisestä lupaprosessissa tulee saattaa hallinto-oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden tietoon. Jos uhria ollaan käännyttämässä ja jollain hänen asioistaan vastaavalla on tieto, ettei jotain olennaista seikkaa ole huomioitu tai tiedetty prosessissa, voi olla yhteydessä yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistoon.

Kielteiseen oleskelulupapäätökseen voidaan hakea muutosta hallinto-oikeudesta. Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen mukaisesti maasta poistamista ei saa panna täytäntöön ennen ihmiskaupan uhrin virallisen tunnistamisprosessin loppuun saattamista, jos on perusteltu syy epäillä, että kyseessä on ihmiskaupan uhri.

Ilman oleskeluoikeutta Suomessa olevilla ihmiskaupan uhreilla on varsin korkea kynnys hakea apua viranomaisilta. Ilman oleskelulupaa olevalla henkilöllä voi olla kohonnut riski joutua väkivallan, hyväksikäytön tai uudelleen ihmiskaupan uhriksi.

5 Rikosprosessi

Ihmiskauppaan viittaavissa tilanteissa on tapahtunutta hyväksikäyttöä katsottava kokonaisuutena, sillä muuten ihmiskaupassa olennaiset piirteet, kuten turvattoman tilan ja riippuvaisen aseman hyväksikäyttö sekä määräysvaltaan ottaminen, voivat jäädä tunnistamatta niin aikuisten kuin lastenkin kohdalla. Erityisen hankalia ovat tilanteet, joissa samaan henkilöön kohdistuvia rikoksia ja yksittäisiä tilanteita tutkitaan monella eri poliisilaitoksella eri nimikkeillä eikä kellään rikosprosessi-toimijalla ole kokonaiskuvaa uhrin tilanteesta. Tämän takia yhteistyö auttavien tahojen kanssa ja tiedon vaihtaminen uhrin suostumuksella varmistaa, että tieto kokonaisuudesta välittyy riittävästi. Myös syyttäjällä voi olla rooli sen arvioimisessa, miten ja kuka katsoo kokonaisuutta silloin kun ihmiskauppaan viittaavia rikoksia tutkitaan usealla eri paikkakunnilla samanaikaisesti.

Ihmiskaupan uhrille tuen takaaminen koko rikosprosessin ajan on tärkeää. Ihmiskaupan uhuriin ja tämän läheisiin voi kohdistua rikosprosessin aikana suoraa tai epäsuoraa uhkailua ja väkivaltaa. Lisäksi ihmiskaupan uhrilla voi olla rikosprosessin lisäksi muita epävarmoja tai pitkiä prosesseja käynnissä, kuten oleskelulupaan, avioeroon tai lasten huoltajuuteen liittyviä prosesseja. Yhdessä nämä voivat vaikuttaa merkittävästi ihmiskaupan uhrin hyvinvointiin ja vaikeuttaa uhrin irrottautumista hyväksikäyttötilanteesta ja toipumista.

Rikosprosessi on lapsille ja nuorille usein erityisen raskas. Ihmiskauppaa kokeneiden lasten ja nuorten kohdalla on rikosprosessin mahdollisimman lyhyt kesto tärkeää riippumatta ihmiskaupan tarkoituksesta. Lapsiin kohdistuvat tutkinnat on mahdollisuuksien mukaan kohdistettava perehtyneille tutkijoille ja tutkinnanjohtajille. Riittävä tuki on varmistettava koko rikosprosessin ajan.

Poliisiammattikorkeakoulun käsikirja ihmiskaupparikosten tutkintaan ilmestyi keväällä 2024. Käsikirjasta on julkaistu viranomaisversioiden lisäksi julkinen versio. Vaikka rikostutkinta on olennainen osa monen ihmiskaupan uhrin tilannetta, ei tässä käsikirjassa anneta ohjeistusta tutkinnan osalta vaan keskitytään laajemmin siihen, mitä kaikkien ihmiskaupan uhrien kanssa työskentelevien ammattilaisten tulisi olennaisesti tietää rikosprosessiin liittyen. On kuitenkin huomioitava, että

kaikki ihmiskaupan uhrin eivät halua edetä rikosprosessissa tai tehdä rikosilmoitusta kokemastaan hyväksikäytöstä. Uhrin oikeus saada muuta tarvitsemaansa tukea ja apua ei ole riippuvaista rikosprosessin etenemisestä.

Ihmiskaupan uhrilla on oikeus tarvittaessa saada tukea rikosprosessissa sekä mahdollisimman kattavasti tietoa rikosprosessista uhrin yksilöllisessä tilanteessa. Ihmiskaupan uhrin kohdalla tämä tarkoittaa saatavan neuvonnan, ohjauksen ja tiedon lisäksi sitä, että uhrin tulisi:

- saada mahdollisesti maksuton oikeusavustaja jo ihmiskaupparikoksen esitutkintavaiheessa. Tästä lisää tietoa luvussa 3.7.4.
- saada tukihenkilö rikosprosessia varten
- saada tukea ja suojelua rikosprosessin aikana
- vaatia korvauksia häneen kohdistuneista rikoksista

Keskustellessa mahdollisen ihmiskaupan uhrin kanssa hänen vaihtoehtoistaan, olisi tärkeää kertoa hänelle mitä käytännössä tapahtuu, jos päättää tehdä rikosilmoituksen, miten prosessi etenee, eri vaiheiden kestosta sekä muista uhrin näkökulmasta olennaisista asioista. Tapaamisella voidaan myös keskustella uhrin turvallisuuteen liittyvistä seikoista rikosprosessin näkökulmasta. Uhrille olisi tärkeää kertoa myös siitä, millaisissa tapauksissa poliisilla on velvollisuus toimia sekä uhrin velvollisuuksista ja oikeuksista mahdollisen rikosprosessin aikana.

5.1 Rikosilmoituksen tekeminen

Vaikka rikosilmoitus on mahdollista tehdä sekä verkossa että millä tahansa poliisi-asemalla, voi uhrin kanssa työskentelevä ammattilainen tai ammatillinen tukihenkilö olla rikosilmoituksen tekemisessä tukena. Usein rikosilmoitus tehdään kirjallisen tutkintapyyntömuodossa. Jos uhrilla on avustaja, voi avustaja joissain tapauksissa avustaa rikosilmoituksen teossa samoin kuin Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Myös järjestöt, erityisesti rikosuhrien tukeen erikoistunut Rikosuhripäivystys, auttavat rikosilmoituksen teossa tarvittaessa sekä mahdollisen tutkintapyyntötoimittamisessa asianmukaiselle esitutkintaviranomaiselle.

Ihmiskauppaepäilyssä voit myös olla suoraan yhteydessä valtakunnalliseen ihmiskaupparikosten tutkintaryhmään, josta rikosilmoitus voidaan tarvittaessa ohjata oikealle taholle. Ihmiskaupparikosten tutkintaryhmä tutkii pääsääntöisesti valtakunnallisia, usean eri poliisilaitoksen alueelliset rajat ylittäviä ihmiskauppatapauksia. Poliisihallitus ohjeistaa, että mikäli ihmiskaupasta on viitteitä, tekoa tulee lähtökohtaisesti tutkia ihmiskauppa- tai törkeä ihmiskauppa-nimikkeellä. Tarkempaa

tietoa tästä löytyy Poliisihallituksen ohjeesta ihmiskauppaan ja sen kaltaisiin rikoksiin puuttumisesta sekä ihmiskaupan uhrien auttamisesta, joka löytyy yhteystietojen lisäksi myös materiaalipankista luvusta 6.

Kaikki ihmiskaupan uhrit eivät halua tehdä tilanteestaan rikosilmoitusta, mutta kaikille tunnistetuille ihmiskaupan uhreille tulee kertoa mahdollisuudesta rikosilmoituksen tekoon muiden mahdollisuuksien rinnalla erityisesti silloin kun hyväksikäyttö on tapahtunut osittain tai kokonaan Suomessa. Ihmiskaupan uhrin halukkuus tehdä rikosilmoitus ei vaikuta hänen oikeuksiinsa saada tukea ja apua ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä eikä muilta tukea tarjoavilta tahoilta.

On tiettyjä tilanteita, joissa riippumatta uhrin omista toiveista, on ammattilaisten ilmoitettava ihmiskauppatilanteesta poliisille. Esimerkiksi työsuojeluviranomaisella on ilmoitusvelvollisuus ilmoittaa tarkastuskäynneillä esiin tulleista työperäisistä ihmiskaupatapauksista. Työsuojeluviranomaisiin voi kuitenkin olla myös anonyymisti yhteydessä ilman, että työsuojeluviranomainen välittää tiedon yhteydenotosta poliisille. Tulisi myös huomioida, että kaikilla lapsia ja nuoria kohtaavilla ammattilaisilla on velvollisuus ilmoittaa tilanteista, joissa täyttyy lastensuojelun ilmoitusvelvollisuus. Ilmoitusvelvollisuudesta löytyy lisää luvusta 2.2.4.

5.2 Rikosprosessin eteneminen

Ihmiskaupparikosten tutkintaan liittyvässä käsikirjassa käydään rikosprosessiin liittyviä kysymyksiä yksityiskohtaisesti läpi. Linkki käsikirjaan löytyy materiaalipankista luvusta 6. On kuitenkin tiettyjä asioita, jotka kaikkien ihmiskaupan uhrien kanssa työskentelevien on hyvä tietää. Ihmiskaupan uhri voi tulla tunnistetuksi vasta rikosprosessissa tai sen jälkeen, ja myös rikosprosessitoimijoiden tulee ohjata ihmiskaupan uhri avun piiriin, mikäli ihmiskauppaan viittaavia asioita tulee ilmi.

Ihmiskauppaan liittyvän tilanteen tutkinta tuottaa tulosta parhaiten silloin, kun tutkinta kokonaistilanteesta alkaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja ihmiskaupan uhri luottaa viranomaisiin ja pystyy kertomaan kokemastaan hyväksikäytöstä. Joskus poliisilla on tiedossaan vain osa teoista tai tapahtumista, jolloin on tärkeää uhrin suostumuksella saattaa poliisin tietoon lisätietoa ihmiskaupasta hyvissä ajoin. Mitä enemmän aikaa kuluu, sitä vaikeampaa näytön saaminen rikoksesta on.

Hyvät käytännöt rikosprosessia koskien

- *Avustajan käyttö.* Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava, että haavoittuvassa asemassa olevan ihmiskaupan uhrin oikeus käyttää avustajaa toteutuu jo esitutkintavaiheessa.
- *Yhteyshenkilö tutkinnan suuntaan ja tutkintanimikkeen merkitys.* On tärkeää, että ihmiskaupan uhrilla ja häntä tukevilla tahoilla on tiedossaan yhteyshenkilö tutkintaa tekevältä taholta. On myös tärkeää tietää, millä nimikkeellä tapausta tutkitaan, sillä tällä voi olla vaikutuksia esimerkiksi ihmiskaupan uhrin oikeuteen avustajaan ja oleskeluoikeuteen.
- *Tukihenkilön ja auttavien tahojen rooli.* Tukihenkilöllä ja auttavilla tahoilla on merkittävä rooli myös rikosprosessin aikana. Uhrilla on myös oikeus saada tukihenkilö myös niin kuulemisiin kuin oikeudenkäynteihin. Ihmiskaupan uhrien kohdalla tukihenkilöiden tulisi olla ammatillisia tai ammatillisesti ohjattuja. Ihmiskaupan uhrilla voi olla rikostukihenkilön lisäksi tukihenkilö arjen hoitamiseen, asiointiapuun ja palveluihin liittyen. Yhteistyöllä uhria auttavien tahojen kanssa voidaan varmistaa, että rinnakkain kulkevissa prosesseissa voidaan huomioida rikosprosessista nousevat haasteet sekä mahdolliset muutokset turvallisuudessa.
- *Sensitiivisyyden ja kohtaamisen merkitys.* Ihmiskaupan uhrille on erittäin merkityksellistä se, miten he tulevat kohdatuksi ja kohdelluksi rikosprosessin aikana.
- *Turvallisuus.* Jo esitutkinnan yhteydessä on ilmoitettava, että haluaa tiedon epäillyn tekijän lomista ja vapautumisesta, mikäli tekijä vangitaan tutkinnan aikana tai tuomitaan. Turvallisuus tulee ottaa myös huomioon rikosprosessin aikana, sillä eteneminen saattaa aktivoida tekijän uudestaan. Turvaamistoimenpiteet oikeudenkäynnissä voivat pitää sisällään esimerkiksi sermit, eri saapumisajat tai erillisen odotusaulan ihmiskaupan uhrille ja tekijälle. Näitä on pyydettävä erikseen ja esimerkiksi Rikosuhripäivystys voi auttaa näiden järjestämisessä.
- *Tekijällä oleva tieto esitutkinnasta.* Mikäli tekijällä ei ole vielä tiedossa käynnissä oleva esitutkinta, olisi tärkeää kartoittaa millä tekijä saattaa saada tämän tietoonsa, jotta voidaan varmistaa, ettei esitutkinta vaarannu ja esitutkintaviranomaisilla on riittävästi aikaa tehdä tarvittavat selvitykset ennen kuin tekijä voi esimerkiksi hankkiutua eroon mahdollisesta näytöstä. Tieto siitä, että tekijä tietää tutkinnasta on myös uhrille merkittävä, sillä se voi ratkaisevasti vaikuttaa ihmiskaupan uhrin turvallisuustilanteeseen.

- *Kuulemisen videointi.* Ihmiskaupparikoksen esitutkinnassa lähtökohtana on, että asianomistajan kuuleminen videoidaan. Kuuleminen tulisi aina videoida alle 15-vuotiaiden sekä suojelun tarpeessa olevan tai ihmiskaupan, törkeän ihmiskaupan tai seksuaalirikoksen uhriksi joutuneen 15–17-vuotiaan asianomistajan kohdalla, erityisesti tapauksessa jos asianomistaja ei halua tulla kuultavaksi oikeudenkäyntiin. Kuuleminen voidaan myös videoida täysi-ikäisen seksuaalirikoksen, ihmiskaupan tai törkeän ihmiskaupparikoksen tutkinnan kohdalla, jos kuuleminen oikeudenkäynnissä vaarantaisi hänen terveytensä tai aiheuttaisi merkittävää haittaa. Esitutkinnassa videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen tallennettua kuulustelua voidaan käyttää todisteena oikeudenkäynnissä, kun tutkitaan seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä, seksuaalipalveluiden ostamista nuorelta, paritusta ja ihmiskauppaa.
- *Lapsi rikosprosessissa.* Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava perehtyneille tutkijoille. Erityisesti lasten kohdalla on varmistettava riittävä tuki koko rikosprosessin ajan. Kun alle 18-vuotiasta epäillään rikoksesta tai rikollisesta teosta, sosiaaliviranomaiselle on ilmoitettava asiasta ja varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun. Esitutkintaviranomaisen on viipymättä toimitettava kuulustelupöytäkirja sosiaaliviranomaiselle.
- *Tulkkaus.* Muun kuin suomea äidinkielenään puhuvan ihmiskaupan uhrin kohdalla tulkkaus on usein tärkeä osa rikosprosessia. Ihmiskaupan uhrien tapauksissa on käytettävä aina ammattilaisia tulkkeja ja varmistettava uhrin omat toiveet tai rajoitukset tulkkauksen ja esimerkiksi tulkin sukupuolen suhteen. On myös tärkeää varmistaa, että tulkki ei tunne tekijää tai uhria itseään. Tulkkia on myös pystyttävä vaihtamaan tarvittaessa ja tulkkaus on keskeytettävä, jos käy ilmi, että ihmiskaupan uhri ei ymmärrä tulkkia tai tulkki toimii epäasiallisesti.
- *Traumainformoitu työote.* Uudelleentraumatisoitumisen riskin ja tarpeettoman toiston minimointi, muun muassa olennaisen tiedon vaihtamisella uhrin kanssa työskentelevien tahojen välillä. Traumainformoidusta työotteesta lisää tietoa luvussa 1.3.5. ja moniammatillisesta yhteistyöstä luvussa 3.6.

- *Rankaisemattomuusperiaate.* Henkilöä ei tulisi rangaista sellaisista rikoksista, joihin hänet pakotettu tai joista hänellä ei ole ollut tosiasiallisia mahdollisuuksia kieltäytyä. Tästä lisää tietoa luvussa 1.3.8.
- *Mahdollisen toimintarajoitteen tai vamman huomioiminen.* Toimintarajoitteen tai vamman huomioiminen kohtaavassa työssä pitää sisällään esteettömyyden ja saavutettavuuden varmistamisen sekä avustajan tai edunvalvojan käytön mahdollistamisen.

Rikosprosessin kannalta uhrin näkökulmasta lisää tärkeää tietoa löydät osoitteesta oikeus.fi sekä [Rikosuhripäivystyksen verkkosivuilta](#).

5.3 Työsuojelun rooli rikosprosessissa

Työsuojeluviranomainen valvoo työsuhteen vähimmäisehtojen toteutumista. Työsuojelun valvontalain (44/2006) 50 §:n 1 momentissa säädetään työsuojeluviranomaisen ilmoitusvelvollisuudesta poliisille. Ilmoitettavien rikosepäilyjen joukkoon kuuluvat myös ihmiskaupparikokset silloin, kun asiassa on menetelty työsuojeluviranomaisen valvottavana olevan lainsäädännön vastaisesti. Työsuojeluviranomainen ilmoittaa myös ihmiskaupan lähirikoksista, kuten epäillystä kiskonnantapaisesta työsyrynnästä ja kiskontarikoksista. Saman pykälän 2 momentissa säädetään, että edellä 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvaa tekoa koskevassa esitutkinnassa on työsuojeluviranomaiselle varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Syyttäjän on varattava työsuojeluviranomaiselle tilaisuus lausunnon antamiseen ennen syyteharkinnan päättämistä. Asiaa tuomioistuimessa suullisesti käsiteltäessä työsuojeluviranomaisella on läsnäolo- ja puheoikeus.

Työsuojeluviranomaisen tulee ohjata työpaikkatarkastuksilla tai muutoin, esimerkiksi neuvonnan kautta, ilmi tulleet mahdolliset ihmiskaupan uhrin Auttamisjärjestelmään. Työsuojeluviranomainen tekee uhrin puolesta esityksen Auttamisjärjestelmään uhrin suostumuksella. Mahdollisen ihmiskaupan uhrin tilanne tulisi selvittää kiireellisesti.

Työsuojelu tekee myös tiivistä yhteistyötä muiden viranomaisten kanssa moniviranomaisverkostojen, vihjetiedon vaihdon sekä viranomaisyhteistyötarkastusten muodossa. Työsuojeluviranomaiset tekevät myös yhteistyötä järjestöpuolen toimijoiden kanssa.

5.4 Palkkaturva, vahingonkorvaukset ja ansiomenetys

Palkkaturva

- Jos vakavan työperäisen hyväksikäytön uhrin työnantaja on tuomittu rikostuomiolla maksamaan työsuhdesaatavia tai rikosvahingonkorvausta, rikoksen uhri voi hakea työsuhteesta johtuvia saatavia palkkaturvana.
- Palkkaturva ei kata yksityishenkilöiden saamia tuomioita, ja koskee vain yritysten/toiminimen/oikeushenkilöiden saamia tuomioita.
- Kolmen kuukauden hakuaja alkaa tuomion lainvoimaiseksi tulemisesta.
- Huomioi, että palkkaturvan edellytyksenä on, että työnantaja on maksukyvytön. Rikostuomion perusteella maksettavan palkkaturvan kohdalla arvioidaan, onko yritys palkkaturvan hakuhetkellä maksukyvytön.
- Palkkaturvaa voidaan maksaa ihmiskaupan uhrille normaalista hakuajasta poiketen myös ilman rikostuomiota. Tämä koskee tilanteita, joissa voidaan perustellusti arvioida, että työntekijään on kohdistunut vakavaa työperäistä hyväksikäyttöä ja se on estänyt palkkaturvan hakemisen tavanomaisen hakuajan puitteissa. Näissä tapauksissa palkkaturvan hakuaja on 18 kuukautta työsuhteen päättymisestä.
- Työntekijä voi saada poikkeavan palkkaturvan hakuajan hyväkseen vain kerran samassa asiassa.

Vahingonkorvaukset

- Mikäli tekijä tuomitaan maksamaan uhrille vahingonkorvauksia, avustaja auttaa korvauksien hakemisessa.
- Tilanteissa, joissa tekijällä ei ole riittävästi varallisuutta, voidaan korvauksia hakea valtionkonttorin kautta silloin kun tuomio tulee ihmiskaupparikoksesta taikka seksuaali- tai väkivaltarikoksesta.
- Huomioi myös, että vahingonkorvauksilla saattaa olla vaikutuksia saatuihin tukiin.
- Lisätietoa vahingonkorvausten hakemisesta ja saamisesta saa esimerkiksi Rikosuhripäivystyksestä.
- Useimmissa työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvissä tapauksissa on myös palkkasaatavia, jotka ovat lähtökohtaisesti siviilioikeudellisia. Näitä voi myös vaatia rikosprosessin yhteydessä jolloin prosessiin ei liity samaa kulumista kuin siviiliprosessissa. Mikäli uhri on ammattiliiton

jäsen, ottaa liitto siviiliprosessiin liittyvän kuluriskin kun palkkasaatavia haetaan siviiliprosessin kautta.

Ansiomenetys

- Ihmiskaupan uhrilla on oikeus vaatia korvausta rikoksen aiheuttamasta elatuksen ja ansion menetyksestä.
- Ansionmenetyksestä korvataan se osuus, joka ihmiskaupan uhrilta on jäänyt saamatta kun otetaan huomioon sairasajan palkka ja sairaskassan/Kansaneläkelaitoksen suoritukset.

6 Materiaalipankki

6.1 Uhreja auttavien tahojen yhteystiedot

Ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen erikoistuneet tahot

- **Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä**
Auttamisjärjestelmän tehtävä on tunnistaa, neuvoa ja auttaa ihmiskaupan uhriksi joutuneita sekä antaa neuvontaa ihmiskauppaan liittyvissä asioissa uhreja kohtaaville ja auttaville tahoille.
ihmiskauppa.auttamisjarjestelma@migri.fi
puh. 0295463177
www.ihmiskauppa.fi
- **Rikosuhripäivystys**
Rikosuhripäivystyksessä toimii valtakunnallinen erityistukipalvelu, jonka työntekijät ovat erikoistuneet ihmiskaupan ja sen lähirikosten uhrien neuvontaan ja auttamiseen. Palvelupisteitä valtakunnallisesti.
Maistraatinportti 4 A, 4 kerros, 00240 Helsinki
puh. 0406329293
Help@riku.fi
riku.fi
- **Monika-Naiset liitto**
Palvelut on tarkoitettu kaikille maahan muuttaneille väkivaltaa ja hyväksikäyttöä kokeneille naisille ja heidän lapsilleen. Salaisessa osoitteessa oleva turvakoti Mona, Kriisikeskus, Tuettu asuminen, ihmiskaupan uhrien tuki sekä kotoutumiskeskus.
puh. 0800 05058
kriisikeskus@monikanaiset.fi
www.monikanaiset.fi
- **Pro-tukipiste ry**
Pro-tukipiste kohderyhmänä ovat seksuaalipalveluita myyvät sekä kaikki eroottisella alalla toimivat. Pro-tukipisteen verkkosivuilla toimii chat-palvelu viikon jokaisena arkipäivänä klo 13–16. Palvelupisteet Helsingissä, Tampereella ja Turussa.
www.protukipiste.fi

- **Pakolaisneuvonta**
Ulkomaalaisyhteistyön erikoistunut lakitoimisto, jolla kokemusta ihmiskaupan uhrien ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien avustamisesta.
puh. 09 2313 9300
pan@pakolaisneuvonta.fi
salattu sähköposti turvaposti.pakolaisneuvonta.fi

- **Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö IOM, Suomen maatoimisto**
Neuvontaa paluuseen ja uudelleenkotoutumiseen liittyvissä kysymyksissä, turvallisen vapaaehtoisen paluun konkreettinen valmistelu sekä järjestäminen yhdessä paluumaan toimiston kanssa.
<http://www.iom.fi>

- **Global Clinic**
Vapaaehtoisvoimin järjestetty moniammatillinen apu ei-akuutteihin terveysongelmiin ilman oleskelulupaa oleville.
<http://www.globalclinic.fi>

- **Samaria ry**
Tuettua asumista ihmiskaupan uhriksi joutuneille naisille ja heidän lapsilleen.
puh. 050 382 5582
<http://www.samaria.fi/rose/>

- **Seri-tukikeskukset**
Seri-tukikeskus tarjoaa apua yli 16-vuotiaille seksuaaliväkivaltaa kokeneille henkilöille sukupuolesta riippumatta. Seri-tukikeskukseen voi hakeutua ilman lähetettä itse tai omaisen tai viranomaisen saattamana yhden kuukauden sisällä seksuaalirikoksen tapahtumisesta. Päivystys 24h. Seri-tukikeskuksia on tällä hetkellä 25 ympäri Suomea. Alueelliset yhteystiedot löytyvät THL:n verkkosivuilta: <https://thl.fi/aiheet/vakivalta/apua-ja-palveluja/seri-tukikeskus-seksuaalivakivallan-uhreille>

- **Tukinainen ry**
Raiskauskeskus tukinainen antaa tukea, apua ja neuvontaa seksuaalirikosten uhreille ja heidän läheisilleen. Palvelee kaikkia sukupuolesta riippumatta. Tarjoaa puhelimitse kriisiapua sekä oikeudellista neuvontaa.
Kriisipäivystys 080097899
Juristipäivystys 0800 97895
<https://tukinainen.fi/>

– **Työsuojeluviranomaiset**

Suomessa on viisi aluehallintovirastojen työsuojelun vastuualuetta. Vuonna 2026 alueet yhdistyvät valtakunnalliseksi Lupa- ja valvontavirastoksi.

Työsuojeluviranomaisten valtakunnallinen puhelinneuvonta numerossa 0295 016 620 neuvoo ja ohjeistaa työn terveyteen ja turvallisuuteen sekä työsuhteen ehtoihin liittyvissä asioissa ja sinne voi soittaa myös anonymisti. Työsuojeluviranomaisten valtakunnallinen puhelinneuvonta palvelee maanantaista perjantaihin klo 9–11 ja 12–14. Ruotsiksi puhelinneuvonta palvelee keskiviikkoisin klo 9–11 sekä englanniksi ma, ke ja pe klo 9–11. Muina aikoina voit jättää soittopyynnön.

Sähköpostilla ja kirjeitse voi olla yhteydessä suoraan alueelliseen työsuojelunvastuualueeseen, oikean työsuojelun vastuualueen voi katsoa kotipaikkasi tai työpaikkasi kunnan mukaan haulla sivuilta:

<https://tyosuojelu.fi/asiointi-ja-yhteystiedot/yhteystiedot>

– **Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry**

SAK:n työsuhdeneuvonnan palvelu on suunnattu erityisesti ulkomaalaistaustaisille työntekijöille sekä nuorille. Maksuton palvelu on avoin kaikille eikä kysyjän tarvitse kuulua ammattiliittoon.

Puhelinpalvelu palvelee maanantaisin kello 14–17 sekä tiistaisin ja keskiviikkoisin kello 9–11 ja 12–15 suomeksi ja englanniksi.

puh. 0800 414 004

tyosuhdeneuvonta@sak.fi

Aluetoimistojen yhteystiedot löytyvät verkkosivuilta www.sak.fi

– **Seurakunnat**

Seurakunnat voivat antaa diakonian kautta apua (esim. hätämajoitus, ruoka) erityisesti sellaisille ihmiskaupan uhreille, jotka eivät ole oikeutettuja kuntien tai valtion tarjoamiin palveluihin.

Lisätietoa www.evl.fi

– **Vastaanottokeskukset**

Vastaanottokeskukset vastaavat tilapäistä suojelua saavien sekä kansainvälistä suojelua hakevien ihmiskaupan uhrien peruspalveluista.

Vastaanottokeskukset | Maahanmuuttovirasto (migri.fi)

Lisätietoa vastaanottopalveluista löytyy: Arki vastaanottokeskuksessa |

Maahanmuuttovirasto (migri.fi)

– **Turvakodit**

Akuuteissa lähisuhdeväkivaltaan liittyvissä ihmiskauppatapauksissa lyhytaikaiseen turvallisen majoituksen tarpeeseen vastaa turvakoti. Turvakotipalvelut ovat saatavilla asuinpaikasta riippumatta, tarjolla perheille ja yksittäisille asiakkaille iästä ja sukupuolesta riippumatta sekä käytettävissä tarvittaessa myös nimettömästi.

Turvakodit ovat auki 24/7 ja niihin voi hakeutua myös itsenäisesti.

Turvakotien yhteystiedot löytyvät Nollalinjan verkkosivuilta

<https://nollalinja.fi/turvakoti/turvakotien-yhteystiedot/>

Turvakotien paikkatilannetta voi tiedustella Nollalinjasta p. 080 005 005

– **Nollalinja**

Nollalinja on ilmainen auttava puhelin, jonne voit soittaa mihin kellonaikaan tahansa, vuoden jokaisena päivänä.

Nollalinja auttaa:

- kaikkia, jotka ovat kokeneet henkistä, fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa tai väkivallan uhkaa läheisessä ihmissuhteessaan
- naisia, jotka ovat kokeneet väkivaltaa tai sen uhkaa muualla kuin lähisuhteissaan
- väkivaltaa kokeneiden läheisiä
- ammattilaisia ja viranomaisia, jotka tarvitsevat neuvoja asiakastyöhönsä

Nollalinjan puhelinnumero on 080 005 005.

– **Pakolaisapu**

Pakolaisavun Reilu työelämä -toiminto tarjoaa luottamuksellista tukea, ohjausta ja neuvontaa reiluun työelämään liittyvissä asioissa. Pakolaisapuun voi olla yhteydessä myös nimettämistä kun haluaa lisää tietoa työelämästä, epäilee joutuneensa työvoiman hyväksikäytön uhriksi ja haluaa keskustella kokemuksistasi ja/tai saada käytännön neuvoja. Henkilöt, jotka epäilevät läheisensä tai tuttavansa joutuneen työperäisen hyväksikäytön uhriksi, voivat myös olla yhteydessä toiminnon asiantuntijoihin. Tukea tarjotaan monella eri kielellä.

<https://pakolaisapu.fi/tukea-tyoelaman-haasteisiin/>

Ihmiskaupparikosten tutkinta ja vihjetieto

Poliisin valtakunnallinen ihmiskaupparikosten esitutkintaan erikoistunut ryhmä aloitti toimintansa Helsingin poliisilaitoksella vuonna 2021. Ryhmä tutkii myös työvoiman hyväksikäyttöön liittyviä rikoksia sekä paritusta. Keskusrikospoliisiin

tiedusteluosastolle samanaikaisesti perustettu laitton maahanmuutto ja ihmiskauppa -ryhmä luo ja ylläpitää kansallista tilannekuvaa sekä tekee viranomaisten käyttöön rikosanalyysitoimintaa ihmiskauppa- ja lähirikollisuudesta.

Viranomaiset sekä muut mahdollisia ihmiskaupan tai lähirikosten uhreja työssään tapaavat ammattilaiset voivat lähettää poliisille vihjetietoa sekä tutkintapyyntöjä sähköpostitse.

Viestit on hyvä lähettää sekä Helsingin poliisilaitoksen valtakunnalliselle ihmiskaupparikosten tutkintaryhmälle että KRP:n tiedusteluosaston ryhmälle osoitteisiin: ihmiskauppa@poliisi.fi ja ihka-lama.krp@poliisi.fi. Huomaathan, ettei arkaluontoisia tietoja ole kuitenkaan hyvä lähettää suojaamattomassa sähköpostiyhteydessä. Harkitse turvapostin käyttämistä.

Helsingin poliisilaitoksen valtakunnallinen ihmiskaupparikosten tutkintaryhmä, neuvonta ja konsultaatiot puh. 0295 475 042.

Poliisille voi toimittaa nimettömästi tietoa [Poliisin Nettivinkki](#) -lomakkeella tai [Poliisin vihjeyhteystietojen kautta](#) -palvelussa (linkit aukeavat uuteen ikkunaan). Rikosilmoituksen voi tehdä verkkopankkitunnistautumisen avulla [Poliisin verkko-palvelussa](#) tai [lähimmällä poliisilaitoksella](#).

Sosiaali- ja terveystyöpalvelut

Sosiaali- ja terveystyöpalveluja järjestävät hyvinvointialueet sekä Helsingin kaupunki ja Ahvenanmaa. Hyvinvointialueet, joilla ihmiskaupan uhrien palvelut on koordinoitu keskitetysti on merkitty erikseen. Tieto hyvinvointialueiden palveluista perustuu hyvinvointialueilta hankkeessa tehtyyn kartoitukseen. Mikäli hyvinvointialue ei ole vastannut kyselyyn, on näiden hyvinvointialueiden osalta tiedot kerätty kyseisten alueiden verkkosivuilta. Kiireellisissä tilanteissa tulee olla yhteydessä alueen sosiaali- ja kriisipäivystykseen.

- **Ahvenanmaa**
 Sosiaalipäivystys / Socialjouren puh. 018 12200
 Puhelin 018 5355 (vaihde)
www.ahs.ax
 PL 1091, AX-22111 Maarianhamina
- **Etelä-Karjalan hyvinvointialue**
 Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 040 651 1828
 Lastensuojelupäivystys puh. 040 353 9970

Puhelin 05 352 000 (vaihde)
Ihmiskaupan uhrien asiakasasioissa yhteydenotto
sosiaalipaivystys@ekhva.fi
www.ekhva.fi
Valto Käkelän katu 3, 53130 Lappeenranta

- **Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue**
Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 044 4700 444
Puhelin 06 415 4111 (vaihde)
Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueella ihmiskaupan uhrien
asiakasasioissa yhteydenotto verkkosivujen kautta: [Työikäisten
asiakasohjaus – Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue \(hyvaep.fi\)](#)
www.hyvaep.fi
Hanneksenrinne 7, 60220 Seinäjoki
- **Etelä-Savon hyvinvointialue**
Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 044 794 2394
Puhelin 015 411 4100 (vaihde)
www.etelasavonha.fi
Porrassalmenkatu 35–37, 50100 Mikkeli
- **Helsingin kaupunki**, keskitetysti koordinoitut palvelut
ihmiskaupan uhreille
Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 09 310 5015
Vasta maahan tulleiden ja ihmiskaupan uhrien maksuton
puhelinneuvonta, ma–pe 8.15–12, ma–pe 13–16.
[Puh. 09 310 37577](tel:0931037577)([Linkki aloittaa puhelun](#))
Paperittomien maksuton puhelinneuvonta, ma–pe 9–16
puh. 09 310 23747
Puhelin 09 310 5015 (vaihde)
www.hel.fi
PL 6000, 00099 Helsingin kaupunki
- **Itä-Uudenmaan hyvinvointialue**
Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 019 5600 150
Puhelin 019 5600 100 (vaihde)
Itä-Uudenmaan hyvinvointialueella yhteydenotot ihmiskaupan uhrin
asioissa: kotoutumisen.sosiaalipalvelut@itauusimaa.fi
www.itauusimaa.fi
Mannerheiminkatu 20 K, 06100 Porvoo

- **Kainuun hyvinvointialue**
Sosiaalipäivystys puh. 044 797 0676
Puhelin 08 61561 (vaihde)
Kainuun hyvinvointialueella yhteydenotot ihmiskaupan uhrin asioissa sähköisen huoli-ilmoituksen kautta: <https://hyvinvointialue.kainuu.fi/huoli-ilmoitukset>
www.hyvinvointialue.kainuu.fi
PL 400, 87070 Kainuu

- **Kanta-Hämeen hyvinvointialue**, osittain keskitetysti koordinoitua palvelua ihmiskaupan uhreille
Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 03 6296 560
Kanta-Hämeen hyvinvointialueella yhteydenotot ihmiskaupan uhrin asioissa: kotoutumispalvelut@omahame.fi
www.omahame.fi
Sibeliuksenkatu 2, 13100 Hämeenlinna

- **Keski-Pohjanmaan hyvinvointialue**
Sosiaalipäivystys puh. 06 826 3002
Puhelin 06 826 4111 (vaihde)
www.soite.fi
Mariankatu 16–20, 67200 Kokkola

- **Keski-Suomen hyvinvointialue**, keskitetysti koordinoitua palvelua ihmiskaupan uhreille
Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 014 266 0149
014 269 1811 (vaihde)
Keski-Suomen hyvinvointialueella yhteydenotot ihmiskaupan uhrin asioissa johtavaan sosiaalityöntekijään: Kotoutumista tukevat sosiaalipalvelut puh. 050 4652 605.
Sähköpostiosoitteet ovat henkilöiden nimillä ja ajantasaiset tiedot löytyvät löytyvät hyvinvointialueen verkkosivuilta: [Kotoutumista tukevat sosiaalipalvelut, Jyväskylä | Keski-Suomen hyvinvointialue \(hyvaks.fi\)](#)
www.hyvaks.fi
Hoitajantie 1, 40620 Jyväskylä

- **Keski-Uudenmaan hyvinvointialue**, keskitetysti koordinoitua palvelua ihmiskaupan uhreille
Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 019 711 0721
Puhelin 019 711 000 (vaihde)

www.keusote.fi

PL 46, 0581 Hyvinkää

– **Kymenlaakson hyvinvointialue**

Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 040 509 5111

Puhelin 05 220 51 (vaihde)

Kymenlaakson hyvinvointialueella yhteydenotot ihmiskaupan uhrin asioissa: puh 040 776 5545. Kymenlaakson hyvinvointialueelle kuuluvissa ihmiskauppaan liittyvissä asioissa sähköposteihin kopioksi myös kirjaamo@kymenhva.fi.

www.kymenhva.fi

Kotkantie 41, 48210 Kotka

– **Lapin hyvinvointialue**

Sosiaalipäivystys puh. 040 7266 965

www.lapha.fi

PL 8041, 96101 Rovaniemi

– **Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue**, keskitetysti koordinoitua palvelua ihmiskaupan uhreille

Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 029 151 2221

Puhelin 029 151 2000 (vaihde)

Länsi-Uudenmaalla hyvinvointialueella yhteydenotot ihmiskaupan uhrin asioissa kotoutumista tukevien sosiaalipalveluihin kotso@luvn.fi.

www.luvn.fi

PL 33, 02033

– **Pirkanmaan hyvinvointialue**

Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 050 062 5990

Puhelin 03 311 611 (vaihde)

Pirkanmaan hyvinvointialueella yhteydenotot ihmiskaupan uhrin asioissa puh. 044 473 9735

www.pirha.fi

PL 272, 33101 Tampere

– **Pohjanmaan hyvinvointialue**

Sosiaalipäivystys puh. 06 218 9555

Puhelin 06 218 1111 (vaihde)

Pohjanmaan hyvinvointialueella yhteydenotot ihmiskaupan uhrin asioissa vastaaviin sosiaalityöntekijöihin puh. 044 403 8581,

puh. 040 632 5125 tai puh. 045 132 1593.

www.pohjanmaanhyvinvointi.fi

Hietalahdenkatu 2–6, 65130 Vaasa

– **Pohjois-Karjalan hyvinvointialue**

Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 013 330 9002

Puhelin 013 3300 (vaihde)

www.siunsote.fi

Tikkamäentie 16, 80210 Joensuu

– **Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue**

Sosiaali- ja kriisipäivystys Pohjoinen yksikkö puh.044 703 6235

Sosiaali- ja kriisipäivystys Eteläinen yksikkö puh. 044 479 3644

Puhelin 08 315 6126 (vaihde)

Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueella yhteydenotot ihmiskaupan uhrin asioissa: kotosospa@pohde.fi.

www.pohjois-pohjanmaanhyvinvointialue.fi

PL 10, 90029 OYS

– **Pohjois-Savon hyvinvointialue**

Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 0447183930

Puhelin 017 173 311 (vaihde)

Pohjois-Savon hyvinvointialueella yhteydenotot ihmiskaupan uhrin asioissa sosiaalihuollon päivystyspalveluiden esihenkilöön puh. 044 4610641

www.pshyvinvointialue.fi

PL 1711, 70211 Kuopio

– **Päijät-Hämeen hyvinvointialue**

Sosiaalipäivystys puh. 044 482 8201

Puhelin 03 819 11 (vaihde)

Konsultaatiot ihmiskaupan uhrien tilanteessa

maahanmuuttajapalveluiden johtava sosiaalityöntekijä

puh. 050-398 7271

Sosiaalihuollon yleinen ohjaus ja neuvonta puh. 03-819 4850, avoinna ma–pe klo 9–15

[Ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta – Päijät-Sote \(pajjat-sote.fi\)](http://Ilmoitus%20sosiaalihuollon%20tarpeesta%20-%20Pajjat-Sote%20(pajjat-sote.fi))

www.pajjatha.fi

Keskussairaalankatu 7, 15800 Lahti

- **Satakunnan hyvinvointialue**, keskitetysti koordinoitua palvelua ihmiskaupan uhreille
Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 02 623 4380
Puhelin 0100 2244 (Vaihde)
www.satakunnanhyvinvointialue.fi
Sairaalantie 3, 28500 Pori
- **Vantaan ja Keravan hyvinvointialue**, keskitetysti koordinoitua palvelua ihmiskaupan uhreille
Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 09 4191 5800
Puhelin 09419191 (vaihe)
Vantaan ja Keravan hyvinvointialueella konsultointi- ja yhteydenotot ihmiskaupan uhrien asioissa: ihmiskauppa@vakehyva.fi. Sähköpostiin vastaavat ihmiskaupan uhrien parissa toimivat työntekijät 3 vuorokauden sisällä. Kiireellisissä tapauksissa yhteydenotto: maahanmuuttajapalvelut@vakehyva.fi tai puh. 09 4191 7039.
www.vakehyva.fi
PL 1000, 01301 Vantaa
- **Varsinais-Suomen hyvinvointialue**, osittain keskitetysti koordinoitua palvelua ihmiskaupan uhreille
Sosiaali- ja kriisipäivystys puh. 02 262 6003
Puhelin 02 266 0000 (vaihe, Turku), 02 772 3111 (vaihe, muut alueet)
Varsinais-Suomen hyvinvointialueella yhteydenotot ihmiskaupan uhrien asioissa sähköisen huoli-ilmoituksen kautta: <https://www.varha.fi/fi/tietoa-varhasta/asiakkaana-hyvinvointialueella/sahkoinen-asiointi/huoli-ilmoitus>
www.varha.fi
PL 52, 20521 Turku

6.2 Ihmiskaupparaportoina toimiva yhdenvertaisuusvaltuutettu

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomaisena. Valtuutetulla on laaja tiedonsaantioikeus sekä oikeus saada viranomaiselta selvitys.

Valtuutettu toimii kansallisena ihmiskaupparaportoina. Raportoin työn tavoitteena on edistää, että ihmiskaupan uhrit tunnistetaan, he saavat apua ja heidän oikeutensa toteutuvat. Valtuutettu voi antaa neuvontaa uhrien kanssa

työskenteleville ja ihmiskaupan uhreille itselleen, selvittää uhrin tilannetta tai antaa lausunnon. Poikkeuksellisissa tilanteissa valtuutettu on voinut avustaa ihmiskaupan uhreja oikeudessa.

Maasta poistamisen täytäntöönpanon valvojana valtuutettu seuraa täytäntöönpanoviranomaisten toimintaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Valtuutettu ei puutu täytäntöönpanoon. Valtuutettu saa täytäntöönpanoviranomaisilta tiedon palautuksista, ja keskittää tarkemman valvontatyön muun muassa haavoittuvassa asemassa oleviin.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu edistää yhdenvertaisuutta ja puuttuu syrjintään. Käytännössä valtuutettu esimerkiksi antaa neuvontaa, selvittää yksittäisiä tapauksia, edistää sovintoa osapuolten välillä ja kouluttaa. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtäviin kuuluu ulkomaalaisten aseman ja oikeuksien edistäminen. Valtuutettu toimii myös kansallisena naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana.

6.3 Olennaiset kansainväliset sopimukset, EU-lainsäädäntö sekä kansallinen lainsäädäntö

- EU:n rikosuhridirektiivi (2012/29/EU)
- Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (CETS No. 197)
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrein suojelemisesta (2011/36/EU)
- Ihmiskauppadirektiivin (2011/36/EU) muutospäätöksen (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta annetun direktiivin 2011/36/EU muuttamisesta (2024/1712/EU)). Kyseinen muutospäätös on vasta tullut voimaan, eikä kansallista lainsäädäntöämme ole vielä saatettu sen mukaiseksi. Aikaa tälle implementoinnille on 15.7.2026 asti.
- Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta (681/2023)
- Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010)
- Lastensuojelulaki (417/2007)

- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) sekä sosiaalihuoltolain soveltamisopas <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165650>
- Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (1326/2010)
- Ulkomaalaislaki (301/2004)

6.4 Tutkimuksia, raportteja ja selvityksiä

- Haapala, Maija – Kaijainen, Milja – Minkkinen, Minna – Westlund, Onni 2023, Hatkassa Suomessa – Kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaishuollosta kadonneista lapsista. Pesäpuu ry.
- Halmeenlaakso, Noora: Verkossa ilmenevä lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta ihmiskaupan muotona – ilmiön tunnistaminen ja torjunta lainsäädännöllisenä ongelmana. Pro Gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. 2023.
- Hannonen, Jani – Kainulainen, Heini 2022, Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate. Oikeusministeriön julkaisuja 2022:8. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-386-5>
- Jokinen, Anniina – Pekkarinen, Anna-Greta – Mäkelä, Veikko – Korkeakangas, Saija – Ollus, Natalia – Näsi, Roosa: Hyväksikäytöstä reiluun työelämään. Selvitys ulkomaalaistaustaisten ihmiskaupan uhrien työllisyyspalveluiden järjestämisestä Suomessa. HEUNI, 2021.
- Jokinen, Anniina – Pekkarinen, Anna-Greta – Turunen, Tiina: Selvitys ihmiskaupan uhreille annettavista harkinta-ajoista ja seksuaalipalvelujen myynnistä käännättämisen perusteena. HEUNI, 2023.
- Kainulainen, Heini – Valovirta, Anni 2021, Ihmiskaupan uhrien oleskelulupakäytäntö. Yhdenvertaisuusvaltuutetun julkaisuja.
- Kekkonen, Outi – Pekkarinen, Elina: Hatkassa lapsen silmin : Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2024:1. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-839-6>
- Kervinen, Elina – Ollus, Natalia: Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. HEUNI, 2019. <https://heuni.fi/-/report-series-89#8d8b7bdc>
- Koivukari, Kristiina – Korkka-Knuts, Heli – Mahmood, Venus – Melander, Sakari 2022, Ihmiskauppa ja sen lähirikokset – Säännösten soveltamiskäytäntö. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:18. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-330-2>

- Koskenoja, Maija – Ollus, Natalia – Roth, Venla – Viuhko, Minna – Turkia, Laura 2018, Tuntematon tulevaisuus – selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta. Valtioneuvoston julkaisuja 2018:24.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-528-0>
- Luoto, Lauri – Turunen, Tiina – Vatjus-Anttila, Jalo – Hyttinen, Tatu – Ollus, Natalia: Vakavaan alipalkkaukseen perustuva työntekijöiden hyväksikäyttö ja siihen reagointi: Rikosoikeudellinen selvitys. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:19. 2023.
- Melander, Sakari – Mahmood, Venus: Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö. Säännöksen soveltamiskäytäntöä. Oikeusministeriön julkaisuja 2022:4.
- Ollus, Natalia – Korkman, Julia – Pekkarinen, Anna-Greta – Jokinen, Anniina: Ihmiskaupparikosten esitutkinta uhrinäkökulmasta : järjestöjen näkemyksiä ihmiskaupan uhrien auttamiseen ja sen haasteisiin esitutkinnassa. Poliisiammatti-korkeakoulu, 2024. Polamk_raportteja_146.pdf (506.6Kt)
- Pekkarinen, Anna-Greta – Jokinen, Anniina: Hyväksikäytön kirjo. Ihmiskaupan kehitys ja toimintatavat Suomessa, Latviassa, Virossa, Puolassa ja Ukrainassa. Heuni, Report series №103b. 2023. https://heuni.fi/documents/47074104/0/IKUT_Hyv%C3%A4ksik%C3%A4yt%C3%B6st%C3%A4+reiluun+ty%C3%B6el%C3%A4m%C3%A4%C3%A4n+14_6_22.pdf/3373ee31-3116-450a-ce7a-f9c43d7875d3/IKUT_Hyv%C3%A4ksik%C3%A4yt%C3%B6st%C3%A4+reiluun+ty%C3%B6el%C3%A4m%C3%A4%C3%A4n+14_6_22.pdf?t=1655802595178
- Pihlaja, Saara – Piipponen, Juulia: Selvitys Rikosuhripäivystyksen asiakkuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita. 2023:23.
- Pihlaja, Saara: Parhaat käytännöt lapsiin ja nuoriin kohdistuvan ihmiskaupan torjumiseksi sekä uhrien tunnistamiseksi ja auttamiseksi : Selvitys Itämeren alueen maista. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita. 2024:8.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/165629>
- Roth, Venla 2010, Defining Human Trafficking, Identifying its Victims. Turun yliopiston julkaisuja 2010.
- Valovirta, Anni – Kainulainen, Heini: Lapsi ihmiskaupan kohteena. Yhdenvertaisuusvaltuutettu, 2024. [https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/210450681/Lapsi+ihmiskaupan+kohteena+-selvitys+\(PDF\).pdf/58f7af95-c4dd-f61e-17e7-ace8d9136323/Lapsi+ihmiskaupan+kohteena+-selvitys+\(PDF\).pdf?version=1.4&t=1715004003353](https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/210450681/Lapsi+ihmiskaupan+kohteena+-selvitys+(PDF).pdf/58f7af95-c4dd-f61e-17e7-ace8d9136323/Lapsi+ihmiskaupan+kohteena+-selvitys+(PDF).pdf?version=1.4&t=1715004003353)
- Viuhko, Minna 2019, Restricted agency, control and exploitation. Understanding the agency of trafficked persons in the 21st-century Finland. HEUNI.

6.5 Koulutuksia, käsikirjoja sekä lisää tietoa aiheesta

- Aluehallintovirasto: Ihmiskauppa Suomessa –verkkokoulutus. e-Oppiva.
<https://www.eoppiva.fi/koulutukset/ihmiskauppa-suomessa/>
- Bildjuschkin, Katriina – Ewalds, Helena – Hietämäki, Johanna – Kettunen, Hanna – Koivula, Tanja – Mäkelä, Jukka – Nipuli, Suvi – October, Martta – Peltonen, Joonas – Siukola, Reetta: Väkivaltakäsitteiden sanasto. THL, Työpäperi 1/2020.
<https://www.julkari.fi/handle/10024/139150>
- Jokinen, Anniina – Pekkarinen, Anna-Greta – Rantanen, Jessiina:
 Never easy – Enhancing response and support to victims of forced marriage. Report series N° 106. HEUNI, 2024. <https://heuni.fi/-/report-series-106-support-to-victims-of-forced-marriage#8d8b7bdc>
- Jokinen, Anniina – Pekkarinen, Anna-Greta: "Pitkä polku" – Työkalupakki pakkoavioliittojen uhrien tukemiseen. Report series N°108b. HEUNI, 2024.
<https://heuni.fi/-/report-series-108b-pitka-polku-tyokalupakki-pakkoavioliittojen-uhrien-tukemiseen#13636f84>
- Kannisto, Noora – Kiuru, Elina – Laakkonen-Linna, Marika – Rautio, Jenni – Vehkajoki, Sini – Bildjuschkin, Katriina – Rajala, Rika – Laajasalo, Taina – Stolt, Sini: Miten kohdata 12–19-vuotias nuori, jonka epäillään kokeneen seksuaaliväkivaltaa? – Tietopaketti ammattilaisille. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Barnahus, 2023.
- Kanta-verkkokoulu: Sosiaali – ja terveydenhuollon tietojen luovuttaminen.
<https://www.kanta.fi/ammattilaiset/tapahtumat-ja-koulutukset/-/sosiaali-ja-terveydenhuollon-tietojen-luovuttaminen>
- Korkman, Julia: Lapsen kuulemisen käsikirja epäiltyjen ihmiskauppatapausten tutkinnassa. Itämeren valtioiden neuvosto, 2024. <https://childrenatrisk.cbss.org/wp-content/uploads/sites/10/2024/04/A-handbook-for-investigative-interviews-FINAL-FI.pdf>
- Korkman, Julia: Investigative interviews with suspected victims of child trafficking-training by Dr. Julia Korkman. HEUNI, 2023.
<https://heuni.fi/-/promise-trm#8d8b7bdc>
- Korkman, Julia: Policy Brief 2/2023. Ihmiskauppa: Pakottava kontrolli ja rikostutkintaan liittyvä kuulustelu. HEUNI, 2023.
<https://heuni.fi/-/pakottava-kontrolli-ja-rikostutkinta#8d8b7bdc>
- Kuntainfo: Ihmiskaupan uhrien oikeus erityiseen tukeen ja palveluihin Suomessa. Sosiaali –ja terveysministeriö, 3/2019.
https://stm.fi/documents/1271139/11628549/Kuntainfo+3_2019+-+Ihmiskaupan+uhrien+auttaminen.pdf/e3acf8dc-7bf7-0499-aa85-df87217b3006/Kuntainfo+3_2019+-+Ihmiskaupan+uhrien+auttaminen.pdf?t=1556876248000

- Lehtinen, Miia – Rossi, Maria: Käsikirja lapseen kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan. Barnahus, Helsinki, 2022.
<https://poliisi.fi/documents/25235045/33939256/K%C3%A4sikirja-lapsiin-kohdistuvien-v%C3%A4kivalta-ja-seksuaalirikosten-tutkintaan-web.pdf/01b971f6-8ebb-eb54-dd97-6c1663d616b3/K%C3%A4sikirja-lapsiin-kohdistuvien-v%C3%A4kivalta-ja-seksuaalirikosten-tutkintaan-web.pdf?t=1642679496880>
- Lietonen, Anni – Jokinen, Anniina – Ollus, Natalia: Navigoi kohti vastuullista toimitusketjua. Työkalupakki yrityksille työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan ennaltaehkäisemiseksi. HEUNI, Helsinki, 2020.
<https://heuni.fi/-/report-series-93b#8d8b7bdc>
- Lietonen, Anni – Ollus, Natalia: Opas yrityksille ja työnantajille riskienhallintaan erityisesti alihankintaketjuissa – Työvoiman hyväksikäytön ja ihmiskaupan ennaltaehkäisy Suomessa. HEUNI, Helsinki, 2018.
- Sosiaali- ja terveysministeriö: Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2024:13 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-7155-4>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Ihmiskauppa sote-palveluissa kohdattavana ilmiönä – verkkokoulutus. 2023. <https://verkkokoulut.thl.fi/login/index.php>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: PALOMA-koulutus. Osa 8: Kidutuksen, ihmiskaupan ja väkivallan uhrin. 2023.
<https://thl.fi/aiheet/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/paloma-koulutus/osa-8>
- UNICEF: Practical Guide on identification of victims and persons at-risk of trafficking in human beings: Guidance for frontline responders. 2022. <https://www.unicef.org/eca/reports/practical-guide-identification-victims-and-persons-risk-trafficking-human-beings>
- Vehkaoja, Sini – Juusola, Aino – Järvilehto, Liisa: Työkalu keskusteluun lapsen tai nuoren kanssa väkivaltaepäilystä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Barnahus, 2022. <https://barnahus.fi/tyokalu-keskusteluun-lapsen-tai-nuoren-kanssa-vakivaltaepailysta/>
- Willman-Koistinen, Minna – Sahramäki, Iina – Kankaanranta, Terhi (toim.): Ihmiskaupparikosten esitutkinnan käsikirja. Poliisiammattikorkeakoulu, 2024.
<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024062558142>
- Ylinen, Pekka – Jokinen, Anniina – Pekkarinen, Anna-Greta – Ollus, Natalia – Jenu, Katja-Pia – Skur, Thomas: Työperäisen ihmiskaupan paljastaminen. Report series № 95b. HEUNI, 2020. <https://heuni.fi/-/report-series-no.-95b#8d8b7bdc>

6.6 Verkkosivuja, työkaluja ja muita materiaaleja

Verkkosivuja:

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ylläpitämät kansalliset verkkosivut ihmiskaupan vastaiseen työhön: <https://ihmiskauppa.fi/>

Työelämän pelisäännöt -palvelusta löydät luotettavaa tietoa työelämän pelisäännöistä ja oikeuksista. Tämä palvelu on osa Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK:n työsuhdeneuvontaa. www.tyoelamanpelisaannot.fi/fi/

Verkkosivut rikoksen uhreille: www.oikeus.fi ja www.riku.fi

Työkaluja, materiaaleja ja sovelluksia:

Työ- ja elinkeinoministeriön kotoutumisen osaamiskeskus: Ohjekortti ihmiskaupan ja työperäisen hyväksikäytön tunnistamiseen. <https://kotoutuminen.fi/ohjekortti>

Sisäministeriö: Work Help Finland -mobiilisovellus on tarkoitettu Suomeen tuleville ja Suomessa oleville ulkomaisille työntekijöille.

<https://intermin.fi/work-help-finland-sovellus>

Työsuojeluviranomaiset: Tietoa ulkomaalaisena työntekijän oikeuksista Suomessa.

<https://tyosuojelu.fi/en/about-us/publications/as-a-foreign-employee-in-finland>

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä: "Käyntikortti" työvoiman

hyväksikäytön uhrille. <https://ihmiskauppa.fi/tietoa-ja-materiaaleja/>

[tyokaluja-ihmiskaupan-vastaiseen-tyohon/](https://ihmiskauppa.fi/tyokaluja-ihmiskaupan-vastaiseen-tyohon/)

Pro-tukipiste: Lista ihmiskaupan tunnusmerkeistä. <https://ihmiskauppa.fi/wp-content/uploads/2023/08/ihmiskaupan-tunnusmerkkeja-1.pdf>

Rikosuhripäivystys: Palveluesitekortit 22 eri kielellä

<https://www.riku.fi/opaat-ja-ohjeet/palveluesitteet-eri-kielilla/>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lomakkeet väkivallan kirjaamiseen

ja kartoittamiseen. <https://thl.fi/aiheet/vakivalta/tyon-tueksi/>

[lomakkeet-vakivallan-kirjaamiseen-ja-kartoittamiseen](https://thl.fi/aiheet/vakivalta/tyon-tueksi/lomakkeet-vakivallan-kirjaamiseen-ja-kartoittamiseen)

Itämeren valtioiden neuvosto: yhteystietoja ihmiskaupan vastaisille toimijoille 14 eri

valtiossa. Työkalu kattaa seuraavat valtiot: Bulgaria, Islanti, Liettua, Norja, Puola,

Romania, Ruotsi, Saksa, Suomi, Tanska, Ukraina, Venäjä, Viro. <https://bsr-trm.com/>

Videot:

Pro-tukipiste: Ihmiskaupan uhrilla on oikeus apuun.

https://www.youtube.com/embed//U_BXY5sQeGs

- Englanninkielinen video
- Arabiankielinen video
- Thainkielinen video

- Venäjänkielinen video

Pro-tukipiste: Tunnista ihmiskaupan tunnusmerkit.

<https://www.youtube.com/embed//jWK-vERSkvo>

- Englanninkielinen video
- Arabiankielinen video
- Ranskankielinen video
- Thainkielinen video
- Venäjänkielinen video

Pro-tukipiste: Tunnista ihmiskauppa – rauhoitu kuulemaan.

<https://www.youtube.com/embed//VWiegR61foU>

Rikosuhripäivystys: Video työntekijän oikeuksista Suomessa.

<https://www.youtube.com/embed//rX9lleGlzG0>. Löydät videon useilla eri kielellä täältä (avautuu uuteen ikkunaan).

7 Sanastoa käytännötyöhön

Suosittelava termi	Vältettävä termi	Huomio
ihmiskauppa	nykypäivän orjuus	Termejä laittoman maahan-tulon järjestäminen ja ihmis-salakuuljetus käytetään usein synonyymeina ihmiskaupalle. Näiden kohdalla ei kuitenkaan ole aina kysymys ihmiskaupas-ta, vaan on arvioitava erikseen, täytyvätkö ihmiskaupan tun-nusmerkit.
(mahdollinen) ihmiskaupan uhri, ihmiskaupan kohteena oleva lapsi	lapsiprostituoitu, alaikäinen seksin-myyjä, lapsiuhri, lapsikaupan uhri	
lapsiin / lapsen koh-distuva ihmiskauppa	lapsikauppa	
(mahdollinen/epäilty ihmiskaupan) tekijä	ihmiskauppias	
seksuaaliväkivaltaan liittyvä ihmiskauppa, ihmiskauppaseksuaali-väkivallan tarkoituk-sessa	lapsiprostitutio, seksi-peräinen ihmiskauppa, lapsikauppa, alaikäisen paritus. muita vältettäviä termejä kun kysymys on ihmiskaupasta ja hyväksikäytöstä: seksi-työ, sokerideittailu, vastikkeellinen seksi, seksi	Seksuaaliväkivaltaan liittyvä ihmiskauppa-termiä on käy-tetty muun muassa oikeus-ministeriön julkaisemassa Rikosuhripäivystyksen selvityk-sessä ja termi on käytännön-työtä tekevien toimesta koettu hyväksi kattotermiksi. Seksuaaliväkivaltaan liittyvän ihmiskaupan ilmenemis-muotoja ovat muun muassa paritusrikollisuuteen liit-tyvä ihmiskauppa, kauppalistettu seksuaaliväkivalta, seksuaalisten tekojen myyn-tiin painostaminen tai pakottaminen, korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistu-vasta seksuaalisesta teosta.

Suositeltava termi	Vältettävä termi	Huomio
(ihmiskaupan uhrilta) seksiä ostava, hyväksikäyttäjä	asiakas, sugardaddy	Ihmiskaupan uhri voi itse puhua asiakkaista tarkoittaessaan ihmiskaupan uhrilta seksiä ostavaa. Asiakas-termiä hyväksikäyttävästä tulisi kuitenkin välttää erityisesti niissä tilanteissa, joissa ihmiskaupan uhri on itse sote- tai rikosuhripalvelujen asiakkaana ja tätä termiä käytetään kuvaamaan asiakassuhdetta esimerkiksi sote-toimijaan tai järjestöön.
lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin	grooming, lapsen seksuaalinen houkuttelu	Käsikirjan lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan mukaisesti grooming on terminä yleistynyt Suomessakin, mutta vieras-kielinen sana voi aiheuttaa asiaan perehtymättömille edelleen väärinymmärryksiä, josta syystä suositellaan suomenkielisen termin käyttämistä.
verkkovälitteinen seksuaaliväkivalta, lapsen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali	lapsiporno, sextortion	Kuvaamassa verkkovälitteistä seksuaaliväkivaltaa voidaan käyttää esimerkiksi seuraavia kuvaavia termejä: (Lapsen kohdistuvaan) seksuaaliväkivaltaan liittyvä materiaali tai toiminta, (Lapsiin ja nuoriin) verkossa kohdistuva seksuaaliväkivalta, lapsen itse tuottama seksuaalinen materiaali, seksuaalisella kuvamateriaalilla kiristäminen.

Muut kuin materiaalipankissa mainitut lähteet

- AOKA 2021, Poliisin ja syyttäjien menettely sekä ihmiskaupan tutkinta. Apulaisoikeuskanslerin päätös 28.12.2021. OKV/1233/70/2021, OKV/1956/90/2021.
- EOAK 2019, Ihmiskaupan uhrien auttamistoimien järjestäminen. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 28.6.2019. EOAK/3489/2017. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/3489/2017>
- Euroopan neuvosto, Recommendations on Identification and Referral to Services of Victims of Trafficking in Human Beings. Council of Europe 2008. Saatavilla: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/recommendations-identification-and-referral-services-victims-trafficking-human-beings_en
- Euroopan komissio: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the EU Strategy on Combatting Trafficking in Human Beings 2021–2025, COM(2021) 171. Brussels 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0171>
- Euroopan komissio: Report from the Commission to the European Parliament – Report on the progress made in the fight against trafficking in human beings (Fourth Report). Brussels 2022. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0736>
- European Union: Council of the European Union, Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA, OJ L. 101/1-101/11; 15.4.2011, 2011/36/EU, 15 April 2011.
- Europol: Situation Report Trafficking in human beings in the EU. Document ref no: 765175. Hague 2016.
- Etyji: National Referral Mechanisms. Joining efforts to protect the rights of trafficked persons. A Practical Handbook, 2nd edition. 2022. https://www.osce.org/files/f/documents/f/5/510551_2.pdf
- GRETA, Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Finland – First evaluation round. GRETA 2015. (2015b) Saatavilla: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680631bee>
- GRETA, 7th General Report on GRETA's Activities. GRETA 2018. Saatavilla: <https://rm.coe.int/greta-2018-1-7gr-en/16807af20e>

- GRETA, Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Finland – Second evaluation round. GRETA 2019. Saatavilla: <https://rm.coe.int/report-concerning-the-implementation-of-the-council-of-europe-convention/168094c77b>
- GRETA, Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Finland – Third evaluation round. Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings. GRETA 2024. <https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-on-finland-third-evaluation-round-focus-access/1680b0577c>
- GRETA, Guidance Note on the entitlement of victims of trafficking, and persons at risk of being trafficked, to international protection. GRETA 2020. (2020b) Saatavilla: <https://rm.coe.int/guidance-note-on-the-entitlement-of-victims-of-trafficking-and-persons/16809ebf44>
- Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vuosikatsaus 2023. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä.
- Roth, Venla – Huhtasaari, Miia: Suomi torjuu ihmiskauppaa : Ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:15. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163078>
- STM: Kuntainfo ihmiskaupan uhrien auttamisesta. 2019. https://stm.fi/documents/1271139/11628549/Kuntainfo+3_2019+-+Ihmiskaupan+uhrien+auttaminen.pdf/e3acf8dc-7bf7-0499-aa85-df87217b3006/Kuntainfo+3_2019+-+Ihmiskaupan+uhrien+auttaminen.pdf?t=1556876248000
- Swedish Gender Equality Agency: NATIONAL REFERRAL MECHANISM, A support and protection process for victims of trafficking in human beings in Sweden. Second version. 2019. <https://swedishgenderequalityagency.se/media/btrjozby/national-referral-mechanism-2019.pdf>
- Yhdenvertaisuusvaltuutetun kertomus eduskunnalle 2022, K 7/2022 vp. [https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/42720545/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+kertomus+eduskunnalle+2022+\(PDF\).pdf/c83caf57-a7c4-a907-9a19-c37c61eec75e/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+kertomus+eduskunnalle+2022+\(PDF\).pdf?version=1.4&t=1709107608960](https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/42720545/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+kertomus+eduskunnalle+2022+(PDF).pdf/c83caf57-a7c4-a907-9a19-c37c61eec75e/Yhdenvertaisuusvaltuutetun+kertomus+eduskunnalle+2022+(PDF).pdf?version=1.4&t=1709107608960)

Hakemus ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään

täytä lomake huolellisesti ja käy se hakijan kanssa läpi.

Ota tarvittaessa yhteys auttamisjärjestelmään puhelimitse, kiireellisissä tapauksissa jo ennen esityksen lähettämistä. (Puh. 02954 63177).

Hakija – henkilö, jota hakemus koskee

Nimi

Syntymäaika
(Henkilötunnus)

Puhelin

Sähköpostiosoite

Postiosoite
UMA / Migrin
asiakasno (jos on)

Avustaja

Edustaja

ÄIDINKIELI

Osa lukea

Osa kirjoittaa

MUU
ASIOINTIKIELI

Osa lukea

Osa kirjoittaa

KOHDISTUUKO HAKIJAAN TURVAUHKAA?

Kyllä, Suomessa

Kyllä, ulkomailla

Ei

MISSÄ HYVÄKSIKÄYTTÖ TAPAHTUI?

Suomessa

Ulkomailla

Molemmissa

ONKO HYVÄKSIKÄYTTÖ PÄÄTTYNYT?

Kyllä, milloin

Ei, jatkuu edelleen

Kuka esittää hakijaa auttamisjärjestelmään

Nimi

Yhteystiedot

Hakemuksen tekijälle saa antaa tiedon siitä, otetaanko hakija auttamisjärjestelmän asiakkaaksi

KYLLÄ

EI

Auttamisjärjestelmä ei anna hakemuksen tekijälle muita tietoja päätöksestä, ellei siihen ole lainmukaista perustetta.

Hakijan kertomus

Kirjaa alle hakijan kertomus ja/tai se, mitä tiedät ihmiskauppaan viittaavista tapahtumista.

Kirjaa kertomus ja tiedot mahdollisimman yksityiskohtaisesti, mutta älä kuulustele.

Älä painosta henkilöä menemään syvälle traumaattisiin kokemuksiin.

Voit tarvittaessa liittää esitykseen muita asiakirjoja, joista tapahtumat käyvät ilmi.

Seuraavista kysymyksistä voi olla apua kertomuksen jäsentämisessä. Älä kuitenkaan käytä niitä, jos asia-
ta kertominen on henkilölle erityisen vaikeaa tai raskasta.

1. Mitä on tapahtunut?
2. Missä hyväksikäyttö tapahtui?
3. Milloin hyväksikäyttö alkoi ja milloin se päättyi (jos päättynyt)?
4. Jouduitko tekemään jotain, mitä et olisi halunnut tehdä? Mitä?
5. Uhkailiko tai painostiko joku sinua ta läheisiäsi? Miten?
6. Mitä olisi tapahtunut, jos olisit lähtenyt tilanteestasi tai kieltäytynyt toimimasta määräysten tai sinulle ehdotetun mukaisesti?

Hakijan avuntarve

Vastaa alla oleviin kysymyksiin arviosi mukaan.

Mitä ihmiskauppaan tai hyväksikäyttöön liittyvää avuntarvetta hakijalla on?
Mitä apua hän jo saa, mitä puuttuu?
Onko avuntarve akuuttia?

Hakijan alaikäiset lapset, joita esitetään auttamisjärjestelmään

Alaikäisen puolesta puhevaltaa käyttää joko hänen huoltajansa, edunvalvojansa tai muu laillinen edustaja. 15-17 -vuotias käyttää edellä mainittujen kanssa rinnakkaista puhevaltaa.

Täytä tähän lasten nimet ja syntymäajat sekä tarvittaessa edunvalvojan tai edustajan nimi ja yhteystiedot.

Nimi

Syntymäaika
(Henkilötunnus)

Nimi

Syntymäaika
(Henkilötunnus)

Nimi

Syntymäaika
(Henkilötunnus)

Edustaja

Lisätietoja

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä

Auttamisjärjestelmä auttaa ihmiskaupan uhreja, heidän Suomessa oleskelevia alaikäisiä lapsiaan sekä ihmiskaupparikoksen tutkinnassa avustavia henkilöitä.

Apua järjestetään yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin perusteella ja se voi sisältää:

- neuvontaa ja ohjausta
- sosiaali- ja terveyspalveluja
- tulkki- ja käännöspalveluja
- turvallisen majoituksen
- vastaanottorahan tai toimeentulotuen, jos on varaton
- apua turvallisessa paluussa, jos haluaa palata kotimaahan
- tarvittaessa tilapäisen oleskeluoikeuden (1-6 kk)

Auttamisjärjestelmän asiakkuus ja palvelut ovat vapaaehtoisia.

Auttamisjärjestelmään otettu henkilö tunnustetaan ihmiskaupan uhriksi.

Muiden viranomaisten on huomioitava tämä, jos he käsittelevät minua koskevaa, ihmiskauppaan tai ihmiskaupan uhrin oikeuksiin liittyvää asiaa. Asiakkuus auttamisjärjestelmässä päättyy, kun minulla ei ole enää avuntarvetta. Voin myös itse pyytää asiakkuuden päättämistä.

Asiakkuus päättyy myös, jos katoan, muutan pois Suomesta tai minut poistetaan maasta.

Näin apua järjestetään

- Jos minulla on Suomessa kotikunta, avun tarpeeni arvioidaan ja palveluja järjestetään sen hyvinvointialueen* sosiaali- ja terveyspalveluissa, jonka alueella kotikuntani sijaitsee. Auttamisjärjestelmästä voin saada lisäksi ohjausta ja neuvontaa.
- *Helsinkiläisen asiakkaan kohdalla Helsingin kaupunki ja HUS-yhtymä.
- Jos olen vastaanottokeskuksen asiakas, auttamisjärjestelmä auttaa minua yhteistyössä vastaanottokeskuksen kanssa.
- Auttamisjärjestelmä arvioi avun tarpeeni ja järjestää palveluja minulle, jos minulla ei ole kotikuntaa, enkä ole vastaanottokeskuksen asiakas.

Voin saada apua, vaikka en tekisi rikosilmoitusta minuun kohdistuneista rikoksista.

Jos haluan tehdä rikosilmoituksen, auttamisjärjestelmä auttaa ja tukee minua siinä.

Henkilötietojen käsittely

Tällä lomakkeella annetut tiedot tallennetaan auttamisjärjestelmän käyttämään sähköiseen asiakäsittelyjärjestelmään (UMA). Järjestelmää käytetään auttamisjärjestelmän lakisääteisiä tehtäviä, kuten asiakkaaksi ottamistasi koskevaa päätöksentekoa varten.

Jos minut otetaan auttamisjärjestelmän asiakkaaksi järjestelmää käytetään palvelutarpeeni arviota ja palvelujen järjestämistä varten. Järjestelmään arkistoidaan asiaan liittyvät asiakirjat. Tietojani ei anneta muille viranomaisille ilman suostumustani muuten kuin laissa erikseen säädetyissä tilanteissa.

Tietojani ei koskaan anneta ulkopuolisille.

Tietojani ei anneta kotimaani viranomaisille (koskee ulkomaan kansalaisia).

Lisätietoja henkilötietojen käsittelystä ja siihen liittyvistä oikeuksista täällä: ihmiskauppa.fi/myinfo.

Olen hakemuksen tekijänä kertonut hakijalle yllä olevat tiedot auttamisjärjestelmästä ja hakijan henkilötietojen käsittelystä

KYLLÄ

Hakijan suostumus ja allekirjoitus

Minulle on kerrottu, mitä Auttamisjärjestelmään esittäminen ja asiakkuus merkitsee.
Minulle on kerrottu tietojeni käytöstä.
Minulle on kerrottu, että suostumuksen antaminen on vapaaehtoista, eikä tätä hakemusta tehdä ilman suostumustani.
Annan suostumukseni Auttamisjärjestelmään hakeutumiseen sekä siihen, että minut voi ottaa Auttamisjärjestelmän asiakkaaksi.
Päätöksen saa lähettää sähköisesti ylläolevaan sähköpostiosoitteeseen.

Paikka ja päiväys

Allekirjoitus

15 vuotta täyttäneen lapsen allekirjoitus

IHMISKAUPAN UHRIEN AUTTAMISJÄRJESTELMÄ Joutsenon vastaanottokeskus

Läykäntie 53
54190 Konnunsuo

puh. 02954 63 177
ihmiskauppa.auttamisjarjestelma@migri.fi

Turvasähköposti: SECUREMAIL.MIGRI.FI
(tätä kautta voit lähettää hakemuksen tietoturvasuojalla)

TALLENNA TIEDOSTO JA LÄHETÄ SE PDF-MUODOSSA turvasähköpostilla
SECUREMAIL.MIGRI.FI
ihmiskauppa.auttamisjarjestelma@migri.fi

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-0990 (PDF)
ISBN 978-952-400-053-6 (PDF)